

Univerzita Palackého v Olomouci

Pedagogická fakulta

Katedra hudební výchovy

PhDr. Pavel Mužík

HUDBA V ŽIVOTĚ ADOLESCENTŮ

Hudební preference v souvislostech

Disertační práce

Školitel: doc. PhDr. Marek Franěk, CSc., PhD.

Praha 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předloženou disertační práci vypracoval samostatně za použití uvedené literatury a zdrojů.

V Praze, 11. července 2009

OBSAH

ÚVOD.....	5
1 TEORETICKÁ ČÁST	6
1.1 ADOLESCENCE	7
1.1.1 Základní charakteristika	7
1.1.1.1 Definice adolescence	7
1.1.1.2 Věkové vymezení a periodizace adolescence	7
1.1.2 Teoretické koncepty adolescence.....	8
1.1.2.1 Adolescence jako bouře a konflikt.....	8
1.1.2.2 Adolescence jako čas pro splnění vývojového úkolu	8
1.1.2.3 Adolescence jako proces učení, poznávání a přijímání nových rolí	9
1.1.2.4 Adolescence jako konceptualizace vlastního životního prostoru	9
1.1.2.5 Adolescence jako utváření vlastního vývoje	10
1.1.2.6 Současné pojetí adolescence	11
1.1.3 Procesy a změny v adolescenci	11
1.1.3.1 Socializace.....	11
1.1.3.1.1 Subkultura dospívajících	12
1.1.3.2 Změny a procesy v dospívání	13
1.1.3.2.1 Biologické změny	13
1.1.3.2.2 Kognitivní změny.....	14
1.1.3.2.3 Emoční změny	15
1.1.3.2.4 Proměny vztahů	15
1.1.3.2.5 Identita dospívajících	17
1.2 HUDEBNÍ PREFERENCE	19
1.2.1 Hudební preference a jejich měření.....	19
1.2.2 Hudební preference jako produkt společnosti	20
1.2.2.1 Vliv sociální třídy a vzdělání	20
1.2.2.2 Vliv věku.....	21
1.2.2.3 Vliv pohlaví	22
1.2.2.4 Kultura a subkultura	23
1.2.2.5 Jak společnost ovlivňuje hudební preference?	24
1.2.2.5.1 Socializace a vzdělání	24
1.2.2.5.2 Skupinová identifikace a soudržnost.....	25
1.2.2.5.3 Vliv vrstevníků.....	25
1.2.2.5.4 Vliv médií	25
1.2.3 Hudební preference jako produkt osobnosti.....	26
1.2.4 Vývoj hudební preference české populace a její reflexe	28
1.3 ADOLESCENTI A HUDBA	30
1.3.1 Konzumace hudby a její formy.....	30
1.3.2 Motivace k poslechu	32
1.3.3 Sociální vlivy.....	33
1.3.4 Individuální faktory.....	34
1.3.5 Situační faktory.....	35
2 EMPIRICKÁ ČÁST.....	37
2.1 STRUKTURA HUDEBNÍCH PREFERENCÍ ADOLESCENTŮ	38
2.1.1 Úvod	38

2.1.2	<i>Metoda</i>	38
2.1.2.1	Vzorek	38
2.1.2.2	Dotazník	38
2.1.3	<i>Výsledky</i>	39
2.1.3.1	Obliba hudebních žánrů	39
2.1.3.2	Obliba vlastností hudby	42
2.1.3.3	Funkční potenciál poslechu hudby	45
2.1.3.4	Vliv pohlaví	48
2.1.3.5	Vliv hudební aktivity	50
2.1.3.6	Délka poslechu hudby během dne	51
2.1.3.7	Další výsledky	52
2.1.4	<i>Závěr</i>	53
2.2	HUDEBNÍ PREFERENCE ADOLESCENTŮ V SOUVISLOSTECH	56
2.2.1	<i>Úvod</i>	56
2.2.2	<i>Metoda</i>	56
2.2.3	<i>Vzorek</i>	57
2.2.4	<i>Výsledky</i>	57
2.2.4.1	Obecná preference hudebních žánrů	57
2.2.4.2	Hudebně preferenční typologie	61
2.2.4.3	Demografie	68
2.2.4.3.1	Pohlaví	68
2.2.4.3.2	Věk	68
2.2.4.3.3	Vzdělání	69
2.2.4.3.4	Vliv regionu a velikost místa bydliště	71
2.2.4.3.5	Ekonomická aktivita	71
2.2.4.3.6	Socioekonomická třída	72
2.2.4.3.7	Přednosta domácnosti	73
2.2.4.4	Aktivity	75
2.2.4.4.1	Denní aktivity	75
2.2.4.4.2	Zájmová činnost	76
2.2.4.4.3	Volný čas	76
2.2.4.5	Móda a oblékání	80
2.2.4.6	Média	83
2.2.4.7	Postoje, názory a hodnoty	89
2.2.4.7.1	Co je pro adolescenty v životě důležité	89
2.2.4.7.2	Co je důležité k dosažení úspěchu v životě	93
2.2.4.7.3	Vnímání problémů	97
2.2.4.8	Sebehodnocení	100
2.2.4.9	Další postoje	105
2.2.4.9.1	Vztah ke drogám	105
2.2.4.9.2	Víra	106
2.2.4.9.3	Vztah k životnímu prostředí	107
2.2.5	<i>Shrnutí</i>	109
2.2.6	<i>Komentář</i>	115
3	ZÁVĚR	117
4	LITERATURA	120
5	RESUMÉ	126
6	ABSTRACT (EN)	127
	PŘÍLOHY	128

Úvod

Od 60. let minulého století ukazují výzkumy různých sociálních věd na pozoruhodně významnou úlohu hudby v životě dospívajících lidí. Opakovaně jsou potvrzována některá specifika adolescentů ve způsobu a kvantitě poslechu hudby, v posluchačské motivaci, ve zvláštní úloze hudby v adolescenčním vývoji a formování identity, i v rozmanité spojitosti oblíbenosti určitých žánrů a specifických forem chování. Reflexe těchto jevů jsou obsahem nejen vědních úvah, nýbrž i masmédií, výchovy, vzdělávání a přirozeně i každodenní zkušenosti.

Řada těchto poznatků však velmi rychle stárne, rovněž pak charakteristiky specifické pro jednu kulturu mohou být diskutabilní ve vztahu ke kultuře jiné. Co bylo možné před deseti lety považovat za spolehlivé a přesné, je dnes v důsledku dynamického vývoje společnosti a kultury více či méně relativní. Dokládá to například skutečnost, že stereotypní nazírání dospívajících coby vzdorovitých a emočně labilních jedinců dnes odborná veřejnost považuje za překonané. Vývoj hudby a jejích sociálních konotací prochází neustávající vnitřní transformací, ruku v ruce s proměnou společnosti a kultury. Jestliže posluchači rock'n'rollu představovali v 50. a 60. letech minulého století v očích starší generace rebely, dnes nikoho nepřekvapí, že tvoří jádro dnešního establishmentu. Pro současnou západní kulturu je tak po mnoho desítek let typický protiklad většinové společnosti a minoritních subkultur, které sice v průběhu času mění svůj obsah i formu, nikoliv však funkci. Naše současné poznání hudby jako fenoménu v životě dospívajících je založeno na aktuálních reflexích své doby, které s odstupem času nabývají více povahy historického svědectví, než trvale platných teorií. Těch dodnes uznávaných je naprosté minimum.

Autor si tuto skutečnost uvědomuje a s respektem k tomu definoval i smysl předkládané práce. Jejím cílem je uvést starší poznatky do souvislosti s domácím prostředím, aktualizovat je a rozšířit. S ohledem na klíčové fenomény v životě dospívajících je práce, rozdělená na teoretickou a empirickou část, soustředěna na adolescenci jako sociálně-psychologický fenomén, a zejména na hudební preference a jejich průnik s adolescencí. Toto ohnisko je zpracováno jak na teoretické, resp. přehledové platformě, tak především formou dvou původních empirických studií, z nichž první se zaměřuje na strukturu hudebních preferencí a jejich vztah k dalším charakteristikám hudebních žánrů, druhá rozvádí pohled na hudební preference prostřednictvím širokých souvislostí sociální a kulturní povahy, jako jsou demografické faktory, aktivity a trávení volného času, móda, konzumace médií, hodnotový systém, vztah ke světu, sebehodnocení ad. Ambicí práce není teoretická formulace propojení hudby a dospívání ve smyslu jejich vzájemného působení (ačkoliv i v tomto ohledu přináší práce nové hypotézy), nýbrž pochopení hudební preference optikou různých aspektů života dospívajících.

1 Teoretická část

1.1 Adolescence

1.1.1 Základní charakteristika

1.1.1.1 Definice adolescence

V nejobecnějším smyslu odpovídá adolescenci období mezi dětstvím a dospělostí, které je provázené dosažením pohlavní zralosti, duševním a fyzickým růstem, dotvářením integrity osobnosti a sociálním učením v nejširším slova smyslu (Hartl a Hartlová, 2000; Macek, 2003). Metafora „přemostění“ mezi dětstvím a dospělostí tak přisuzuje adolescenci status příležitosti a možnosti dosáhnout předpokladů stát se dospělým (Vágnerová, 2000). V tomto ohledu je od dospívajících zpravidla očekáváno dosažení či překonání řady rozmanitých mezníků, jako jsou dosažení vlastní identity, ukončení povinné školní docházky a dovršení přípravného profesního období směřujícího k ekonomické soběstačnosti, dosažení plnoletosti a odpovídajících kompetencí, schopnost naplnění partnerského vztahu, zahrnujícího sexualitu atd. (Atkinson a kol., 2000; Vágnerová, 2000).

1.1.1.2 Věkové vymezení a periodizace adolescence

Adolescence jako období lidského života je vymezována zhruba druhou polovinou druhého desetiletí života člověka, z pohledu fází lidského vývoje pak jako celé období mezi dětstvím a dospělostí (Macek, 2003). V rádech roků je možné adolescenci vymezit dvěma způsoby. Úžeji jako dobu mezi 15. a 20. rokem života (Vágnerová, 2000), případně mezi 15. – 18. rokem (Nakonečný, 1997), rozšířený pohled (Macek, 2003) hovoří o období od 10 (11) do 20 a více let, které je vnitřně diferencováno na tři dílčí fáze, a to časnou adolescenci (též pubescenci; 10 až 13 let), střední adolescenci (14 – 16 let) a pozdní adolescenci (od 17 do 20 či více let)¹. V této práci je pracováno s věkovou skupinou od 15 (eventuálně 14) do 20 let, pokud není uvedeno jinak.

Z pohledu návaznosti fází předchází adolescenci pubescence, resp. střední školní věk, z druhé strany je ohraničena mladou dospělostí. Z hlediska periodizace je zásadní skutečnost, že neexistují obecně přijímané mezníky, které by tyto fáze života od sebe jednoznačně oddělovaly, což relativizuje intervalové rozpětí jednotlivých fází, uvedené výše (zejména co se týče přechodu z adolescence do samotné dospělosti). Současné perspektivy se proto drží povětšinou obecných kritérií, která spíše než s časovou segmentací pracují s předpokladem dosažení určitých met (viz dále)².

¹ Pro české prostředí je příznačné rozlišování období pubescence, které pokrývá zhruba období časně pubescence (10-13[14]let), od vlastní adolescence, které odpovídá druhé polovina druhého desetiletí života.

² Vývojové mezníky jsou kulturně proměnlivé. U řady tzv. primitivních společenství je přechod z adolescence (dětství) do dospělosti jasně ritualizován (Vágnerová, 2000).

1.1.2 Teoretické koncepte adolescence

Nazírání adolescence bylo historicky proměnlivé a podmíněné zejména kulturními a sociálními specifiky dané doby. Např. v období středověku nebyly adolescence ani dětství odlišovány od dospělosti coby svébytné vývojové etapy, což se promítalo v ekvivalentním přístupu k životnímu stylu těchto věkových skupin (např. v oblékání; Aries, 1962, podle Macka, 2003). Coby rané reflexe dospívání je možné vnímat až úvahy J. J. Rousseaua, jehož koncepte „přirozené výchovy“ a tzv. návratu k přírodě byla opřena o diferencovaný pohled na jednotlivé etapy života, z jejichž pěti fází odpovídá adolescenci období mezi 15. až 20. rokem věku; v tomto období dle autora dochází k emocionálnímu dozrávání a přesunu od sobeckosti k zájmu o druhé (Macek, 2003). Reálné vyčleňování dospívání od sousedních vývojových fází lze pozorovat až v průběhu 19. století jako důsledek zásadních sociálních, kulturních a politických proměn. Vlivem urbanizace, potřeby volné a kvalifikované pracovní síly, migrace obyvatelstva, oddělení života v rodině od pracovní části dne a zřízení nového systému všeobecného vzdělávání došlo k vydělení sociálního světa mladých z předchozí homogenní sociální struktury a k rozsáhlým sociálně-psychologickým změnám v životě adolescentů (opak. cit.).

1.1.2.1 Adolescence jako bouře a konflikt

Skupina teorií pojmenovaných **adolescence jako bouře a konflikt** zaštiťuje vybrané teoretické koncepty z přelomu minulého století. V pionýrské koncepci G. S. Halla vychází autor jednak z romantické filosofie *Sturm und Drang*, a také z Darwinova pojetí evoluce, kde aplikuje myšlenku opakování se fylogeneze v rámci individuálního života jedince daného druhu na duševní/sociální vývoj. Výsledkem této koncepte je adolescence coby „nevyhnutelný a dramatický střet protikladných tendencí v člověku“ (Macek, 2003, s. 14), jinak řečeno, člověk v průběhu svého života prochází fází divoštství, které vyúsťuje v civilizovanost. S Hallovým přístupem sdílí mnohé i teorie adolescence vycházející z psychoanalýzy, zejména specifickou biologickou opodstatněnost dospívání, a také vnitřní konfliktnost (citovou rozkolísanost, negativní emoce vůči rodičům atd.), která adolescenci provází.

1.1.2.2 Adolescence jako čas pro splnění vývojového úkolu

Jiný pohled přináší konceptuální rámec **adolescence jako času pro splnění vývojového úkolu**. Klíčovým konceptem tu je „vývojový úkol“, který zahrnuje „potřeby a očekávání společnosti, ve které jedinec žije, stejně jako jeho individuální potřeby a očekávání“ (Macek, 2003, s. 16). Pro naplnění vývojového úkolu nabízí konkrétní společnost (kultura) vhodné vzorce chování, jejichž porušování bývá zpravidla nějakým způsobem sankcionováno. Výčet vývojových úkolů je rozsáhlý, jednotlivé úkoly nabývají charakteru biologického, psychologického i kulturního (např. přijetí vlastního těla a fyziologických změn, představa o vlastních prioritách v budoucnosti, získání zkušeností v erotickém vztahu apod.).

Na hypotéze vývojového úkolu postavil svůj **epigenetický model vývoje** Erik Erikson (1993). Autor chápe ontogenetický vývoj jako sled osmi životních fází, u nichž je přechod z jedné do druhé střetem

biologických, psychologických či sociálních aspektů, a v každé této krizi musí jedinec splnit určitý výčet vývojových úkolů, poté je schopen vstoupit do následující fáze života. U Eriksona připadá na adolescenci pátá fáze, jejímž stěžejním úkolem je vytvoření identity vlastního já. Podmínkou k dosažení této fáze je apriorní zvládnutí úkolů předchozích fází (např. získání sebedůvěry, schopnost učení aj.), a její úspěšné zvládnutí je zároveň branou k postupu do dalších ontogenetických fází.

Dynamiku lidského vývoje Eriksonova modelu vysvětlil později Marcia (1980, podle Macka, 2003) třemi mechanismy: krizí, hledáním a závazkem. Pojem krize představuje v tomto kontextu období, kdy je adolescent vtažen do procesu volby a rozhodování v současných i budoucích životních situacích, pojem závazek je vyjádřením toho, že člověk přijímá nějaký cíl či program, jinak řečeno, že řeší konkrétní úkoly. Kombinací přítomnosti/nepřítomnosti krize/závazku vzniká jeden ze čtyř stavů identity: a) difúzní identita, b) status náhradní identity, c) status moratoria a d) status získání identity, kde posledně jmenovaný lze považovat za žádoucí vyústění adolescenční fáze lidského života. Erikson i Marcia (podle Macka, 2003) zdůrazňují, že stavu dosažení identity by měl předcházet status moratoria, tedy stav krize bez přítomnosti závazku – což je v našich podmínkách chápáno jako čas pro hledání a zkoušení (více Macek [2003], Hartl a Hartlová [2000] aj.).

1.1.2.3 Adolescence jako proces učení, poznávání a přijímání nových rolí

Ze sociálně-kognitivního úhlu se na adolescenci dívají teorie, které je možné zařadit kategorií **adolescence jako proces učení, poznávání a přijímání nových rolí** (Macek, 2003). Jedním z rysů těchto koncepcí je důraz na novou povahu sociálního učení, které je – na rozdíl od předchozích vývojových stádií – již schopné pracovat navzájem s konkrétními i abstraktními objekty, s myšlenkovou manipulací jevů v minulosti i budoucnosti a taktéž má potenciál zaujmout různé úhly pohledu. Mladý člověk je již schopný vnímat vybrané situace nejen z pozice třetí osoby, ale také z pozice všech zainteresovaných.

Dalším klíčovým tématem jsou vrstevnické vztahy, jimž se přisuzuje funkce spíše konfrontační než přátelská (což nicméně platí jen částečně, pozn. PM). Vazby vrstevníků mají mnohá specifika, která jsou ontogeneticky proměnlivá. Např. pro ranější vrstevnické vazby (rozuměj adolescenční) je typická spíše potřeba fyzické blízkosti než přátelství samotné, a rovněž např. potřeba zpětné vazby funguje zejména jako prostředek sebereflexe, přičemž obojí souvisí s výrazně egocentrickým přístupem dospívajících k okolí. Adolescent má tendenci přisuzovat druhým mínění o vlastní osobě na základě subjektivního úsudku, který o sobě má. V souvislosti s rozvíjejícími se kompetencemi myšlení však v uvedených oblastech dochází k určitému posunu, který pramení ze skutečnosti, že „přijímání nových rolí je vnitřně propojeno se subjektivní percepcí a hodnocením interpersonální situace“ (opak.cit, s. 24).

1.1.2.4 Adolescence jako konceptualizace vlastního životního prostoru

Sociálně-kognitivní je také koncepce **adolescence jako konceptualizace vlastního životního prostoru**, která vychází z myšlenky K. Lewina, že chování je výsledkem interakce jedince a prostředí. Za-

tímco životní prostor dítěte je limitován jeho závislostí na okolí, adolescent pociťuje rozmach vlastního pohlavního dospívání, intenzivnější sociální lokomoci, přístup k novým podnětům aj. Adolescent si však s těmito novými jevy často neví rady, jelikož nemá zkušenost s jejich zacházením, což může vést k pocitům zmatenosti ohledně toho, co už nesmí, a co ještě nesmí.

Lewinova koncepce iniciovala vznik tzv. **ekologického systému**, který v sobě spojuje biologickou i sociální interakci (Bronfenbrenner, 1979, podle Macka, opak. cit.). Systém lze rozdělit na čtyři části, a to a) mikrosystém, b) mezosystém, c) exosystém a d) makrosystém. Mikrosystém(y) představuje adolescentovi vrstevníky či rodinu a mohou se vzájemně překrývat. Mezosystém představuje síť mezi jednotlivými mikrosystémy, resp. kvalitu vazeb mezi nimi (některé mikrosystémy se dostávají do interakce častěji než jiné, např. rodina a škola x vrstevnická parta a rodina). Analýzou mezosystému lze nalézt příčiny některých problémů adolescentů, které mohou pramenit např. z tenze mezi jednotlivými mikrosystémy. Zánik mikrosystémů a jejich nahrazení novými (např. změna vrstevnické skupiny po přechodu ze základní na střední školu) je nazýván „ekologický přechod“. Vrstvou nadřazenou mezosystému je exosystém, který představuje širší prostředí jedince, které jej ale také ovlivňuje (např. postavení rodiče v zaměstnání, společnosti). Postupem věku je šance dospívajícího zasahovat do exosystému (např. když se stane členem zastupitelstva apod.). Nejvyšším systémem je makrosystém, který v sobě integruje jednotlivé exosystémy. Spojuje v sobě kulturní hodnoty, ideologie, produkty médií apod.

1.1.2.5 Adolescence jako utváření vlastního vývoje

Z Bronfenbrennerova ekologického systému vychází také **dynamický integrační model vývoje**, který respektuje koncept celoživotního utváření a postihuje vývoj (dospívajícího) rovněž v souvislostech biologických, psychologických a sociálních.

Dynamický model rozlišuje čtyři úrovně analýzy vývoje, které se zabývají biologickými, psychologickými, historickými a sociokulturními úrovněmi, přičemž změna v jedné úrovni má vliv na ostatní úrovně. Vzhledem k tomu, že tyto vlivy působí v čase, jedná se o neustálý proces vzájemného působení, jehož produktem jsou změny. Smyslem toho konceptu je podtrhnout interakci jednotlivých úrovní, které samy o sobě nemusí vyústit v konkrétní změnu. Např. puberta je specifická pohlavním dospíváním, nicméně změna sebeuvědomování a sebehodnocení pubescentů, která je s tímto dozráváním spojena, má i svou sociální odezvu (reakce ze strany vrstevníků), hodnotu v kultuře apod. Toto vzájemné působení determinuje všechny úrovně adolescentova chování a prožívání.

Lerner (1985, podle Macka, 2003) specifikuje tři způsoby, jimiž adolescent jedná jako tvůrce vlastního vývoje. Za prvé, může produkovat vlastní vývoj jako „podnět pro ostatní“, když coby nositel jedinečných fyzických a psychických charakteristik vyvolává v interpersonálních interakcích určité reakce a pocity, které se stávají obsahem jeho reflexe (např. opožděně dospívající jedinci, vzhledem k vrstevníkům, se častěji střetávají s negativním hodnocením sebe sama). Adolescent může také utvářet vlastní vývoj jako „zprostředkovatel vnějšího světa“, kdy kognitivní a emocionální zpracování podnětů z vnějšku zanechává v dospívajícím vždy jedinečnou stopu a dále ovlivňuje jeho interakce. Třetí způsob, jak adolescent utváří vlastní vývoj, je jeho vlastní „aktivní jednání“, kdy jeho osobní biologické a prosociální dozrávání vede k aktivnímu jednání, např. při volbě vrstevnických skupin a při

volbě způsobu chování v těchto skupinách. Způsob a rozsah, jímž dospívající svůj vývoj směřuje, má pravděpodobnostní charakter, kdy je výsledek vždy důsledkem součinnosti vlastních fyzických a psychických charakteristik a konkrétních atributů prostředí.

1.1.2.6 Současné pojetí adolescence

Současný pohled na adolescenci je specifický některými revizemi dlouhodobě přijímaných charakteristik dospívání. Jedním z nich je odklon od adolescence ve smyslu období vášnivých emocí, konfliktů a vzdoru. Zdá se, že tyto jevy představují spíše okrajové případy a nejedná se o obecný projev dospívání.

Kritiky doznal i dosavadně chápaný pojem adolescentní krize, která popisuje tendenci dospívajících negovat vše, co bylo do té doby hodnotné, a spojuje toto období se ztrátou pevných bodů, vztahů, norem a hodnot, resp. ztrátu důvěry ve svět a lidi jako celek. Dnes je obecně uznáváno, že jde spíše o pozvolnou transformaci vlastní pocitů, názorů a hodnot.

Revizí prochází i teoretický rámec adolescence coby plnění vývojového úkolu. Problémem zde je, že konkrétní výčet a definování vývojových úkolů jsou kulturně a historicky jedinečné, navíc pro každého adolescenta mají subjektivně i objektivně specifickou hodnotu.

Specifickým impulzem pro rozšíření přístupu k adolescenci byla otázka, jak lze definovat či diagnostikovat konec adolescence. Objektivně totiž neexistují měřítka, jimiž by toto ohraničení mohlo být odměřeno, adolescence má řadu společných atributů s mladou dospělostí jako vývojovou fázi lidského života. Významným zdrojem informací se tu stávají představy adolescentů o vlastním dospívání.

K dokreslení současného obecného postoje k adolescenci ve smyslu jejího ohraničení je vhodné připomenout spíše filozofickou premisu, dle níž je dospívání ukončeno momentem, kdy jedinec přestává být středem vlastního zájmu a obrací se ve svých aktivitách k druhým (zakládá rodinu, cítí potřebu být užitečný v profesní činnosti apod.). Více Macek (2003).

1.1.3 Procesy a změny v adolescenci

1.1.3.1 Socializace

V období dospívání dochází k integraci řady rolí do osobnosti adolescenta, při kterých dospívající využívá svých sociálních dovedností a emocionální a kognitivní kapacity, kterých nabyl v dětství (Macek, 2003). Proces socializace teoreticky popisuje **socializační teorie osobnosti** (Helus, 1974), podle níž je socializace „proces vývoje osobnosti v konkrétním materiálním a sociálním prostředí, které je charakteristické pro konkrétní společnost, a kde vzájemný vztah mezi jednotlivcem a společností je primárně určován právě touto společností“ (Macek, 2003, s. 37).

Helus (1974, podle Macka, 2003) rozlišuje čtyři aspekty dospívání jedince. První, hodnotově normativní složku představují normy, hodnoty, přesvědčení, ideály apod. dané společností, které z institucionálního hlediska předává rodina, škola, sdělovací prostředky aj. Druhou složku, mezilidsky vztahovou, představují interakce mezi lidmi, které jsou do určité míry determinovány faktory první složky, ale vstupují zde do hry i faktory osobnostní jedinečnosti účastníků. Některé role mají pro adolescenty specifický význam, jelikož nejsou explicitně definované, a adolescent při jejich užívání zažívá pocity nejistoty (např. v partnerství, které zná zprostředkovaně od rodičů apod.), jiné role mohou během adolescence měnit svou povahu. Třetí, rezultativní složku systému, představuje produkt interakce prvních dvou složek a míní se jí nejen materiální produkty, ale také kultura a člověk jako výsledek socializačního procesu. Jako poslední jmenuje Helus osobnostní složku, kterou označuje jedinečnou konstelaci osobnostních složek každého člověka a zároveň reflexi ostatních tří složek tímto člověkem. Tato čtvrtá složka je také nazývána v komplexnějším ohledu identitou, v užším smyslu sebereflexí či sebehodnocením. Právě poslední složka má značný význam v období dospívání.

1.1.3.1.1 Subkultura dospívajících

Socializace adolescentů probíhá významným způsobem prostřednictvím subkultury mládeže, tj. dílčí kultury uznávající hodnoty odlišné od kultury dominantní, jejíž součástí tato subkultura je (Hartl a Hartlová, 2000). Fenomén adolescentní subkultury začal vznikat v průběhu 19. století v západní a střední Evropě vlivem ekonomických, politických a kulturních změn (převážně ve středních třídách), zejména zavedením povinné školní docházky, ale později i vlivem sekulární akcelerace a demokratizace výchovy, které vedly ke specifickému vydělení adolescence od dětství i dospělosti (Macek, 2003). Adolescence začala být postupně explicitně definována legislativně i institucionálně (školy, zájmové kroužky aj.), což dále posilovalo její povahu svébytného vývojového stádia.

Vývoj adolescence má historicky vývojovou povahu i v tom, že zatímco v 19. století bylo toto období zosobnění revolty a opozice vůči dospělým, ve 20. století se tento rozdíl spíše stírá. V poválečné společnosti má adolescence své autonomní postavení, které je chápáno již daleko méně jako protiklad dospělosti. Adolescenti jsou ve velké míře tolerováni, dospělí jejich subkulturu pojmají buď jako něco, co nejsou schopni pochopit, nebo naopak něco, do čeho zasahují a na čem dokážou eventuálně profitovat (opak. cit.). Vliv dospělých na adolescenty, např. formou obchodu, vedl některé autory k názoru, že adolescence již není autentická a podléhá komercializaci, což však platí jen částečně, protože některé odnože subkultury dospívajících komercializaci programově odmítají, např. punkeři.

Pro vývojové období adolescence je příznačný fenomén psychosociálního či adolescentního moratoria (Vágnerová, 2000). Tento pojem vyjadřuje skutečnost, že mnohým adolescentům se jeví dospělost příliš náročná a nepřitažlivá (např. vzhledem k odpovědnostem), že se jí snaží odložit prodlužováním vlastního „dospívání“. Někteří adolescenti vnímají zdánlivě nekonečné očekávání práv a kompetencí dospělých jako zábranu v prosazení vlastního vlivu a na tuto skutečnost rezignují formou hédonistického užívání přítomnosti a paralelní znučenosti (Macek, 2003).

Různé míry těchto pocitů u jednotlivců vedou k diferenciaci subkultur na nižší součásti, které se navzájem liší řadou projevů, od ideologie, přes módu, hudbu, slang aj. Macek (opak. cit.) upozorňuje na specifické výrazové prostředky jazyka, jimiž se adolescenti vyhraňují nejen vůči dospělým, ale i

vůči sobě navzájem v rámci kategorií jejich subkultury. Užívání slangu, který je často málo srozumitelný i napříč různými kategoriemi subkultur, je kritériem pro získání statutu v dané kategorii, zároveň užívání některých slov posiluje solidaritu uvnitř této skupiny. Slang funguje i jako určitý signál mezi lidmi, kteří se neznají, ale užívají stejnou formu jazyka, což vede k pocitu vzájemné blízkosti a porozumění. Podobně specifický způsob oblékání, účesů a vizáže obecně slouží jednak k vydělení se od společnosti dospělých, jednak i od ostatních skupin subkultury, a vizáž zde funguje jako určitý signál pro okolí. Mimořádný význam má rovněž preference specifických hudebních žánrů či umělců, čemuž se budeme věnovat v samostatné kapitole (viz 1.3.3.).

Aplikace těchto projevů mezi adolescenty funguje jako určitá forma komunikace, kterou adolescent signalizuje, kým je a ke komu patří, případně kým není a k čemu se nehlásí. Explicitní projevo-
vání těchto specifik může existovat i jen povrchně, tedy určitým stylem oblékání a ctěním vybraných norem a hodnot, zatímco přesvědčením se dotýčný adolescent hlásí k jinému křídlu své subkultury. Tyto strategie mohou představovat snahu řešit problémy v mezilidských vztazích, např. neschopností nalézt si v nejbližším sociálním prostředí přátele.

Specifické vztahy chovají adolescenti vůči institucím, jako je škola, úřady státní správy, byrokracie atd. Pro adolescenty obvykle představují anonymní sílu, vůči níž je třeba si zachovat odstup a nezávislost, případně vůči nim vyvíjet odpor. Vztah k těmto institucím je ovlivňován individuálně i sociálním prostředím jedince, např. zkušeností jeho rodiny. Oproti jmenovaným jsou pozitivně vnímány různé neziskové organizace, které poskytují nezištnou pomoc společnosti (opak. cit.).

1.1.3.2 Změny a procesy v dospívání

Během adolescence dochází k rozvoji na tělesné, psychické i sociální úrovni. Vývoj těchto úrovní směřuje k určité adaptaci, která je u adolescentů vzhledem k dynamičnosti změn poměrně náročná a promítá se do jejich specifického prožívání a chování. Empirické důkazy zároveň ukazují, že mezi adolescenty existuje široká variabilita, která vždy relativizuje teoretické koncepce, které se snaží dospívání jako proces postihnout.

Teoretické koncepce adolescenční procesů se zpravidla shodují na taxonomii procesů biologických, kognitivních, emocionálních a psychosociálních. Z určitého pohledu jsou tělesné i sociální změny součástí adolescenční identity (Vágnerová, 2000), ve skutečnosti jsou však všechny provázány nejen mezi sebou, ale i s širšími kulturním a historickým kontextem prostředí, ve kterém se odehrávají. Tyto širší faktory také neustále mění povahu adolescence, a jak míní Macek (2003), současné poznatky je nutno neustále aktualizovat a specifikovat.

1.1.3.2.1 Biologické změny

Z hlediska této práce není standardní pojetí biologického vývoje v pubertě a adolescenci, které se zabývá hormonálními změnami, nástupem menstruace u dívek, vývojem sekundárních pohlavních znaků apod., směrodatné. Z určitého důvodu je však dobré zmínit význam tělesného vývoje jako součásti adolescenční identity, jelikož se tomuto tématu věnujeme v empirické části této práce.

V období adolescence není tělesný vývoj (oproti pubertě) již tak dynamický, adolescent se však svým tělem často zabývá, což je v současné době podmíněno i sociokulturním standardem vysoké hodnoty mládí a fyzické krásy (Vágnerová, 2000). Adolescent své tělo hodnotí ve vztahu k aktuálnímu standardu atraktivity a porovnává je s ostatními adolescenty. Hodnocení vlastního těla se promítá do celkového sebehodnocení, v některých případech může být nejdůležitější součástí identity. Jakost sebehodnocení přirozeně ovlivňuje to, zdali se jedinec vnímá jako nadprůměrně atraktivní, či naopak pokud je nějakým způsobem handicapován. Zevnějšek je prostředkem k dosažení sociální akceptace a prestiže, významnější je tento trend u dívek, kde je atraktivita do značné míry předpokladem k dosažení dobré sociální pozice. Postupem věku je zejména u inteligentnějších a vyrovnanějších jedinců tento aspekt identity méně významný, adolescent si od něj uchovává určitý odstup (opak. cit.).

Tělesná atraktivita nachází řadu styčných bodů i ve spojení s hudbou. Mimo současného důrazu na fyzickou přitažlivost interpretů populární (i jiné) hudby je možné fyzickou atraktivitu podtrhnout i přisuzovanou hudební preferencí (Zillmann a Bhatia, 1989, viz kapitolu 1.3.3.).

1.1.3.2.2 Kognitivní změny

Období časně adolescence (11-15 let) je z hlediska kognitivního vývoje charakteristické utvářením formálních operací, např. formováním abstraktního myšlení, schopnosti představit si neexistující předměty, operování s abstraktními pojmy, kombinační práce s objekty a schopnosti reflektovat sebe sama jako v subjekt (Macek, 2003). Některé kognitivní formální operace jsou kulturně podmíněny.

Pro adolescenční kognitivní operace je příznačné kombinační experimentování s objekty, ať už jde o objekty fyzického světa, tak o sociální, morální, duchovní a jiné fenomény. Výběr těchto objektů a různé kognitivní operace s nimi jsou ovlivněny jejich subjektivní důležitostí. Adolescenti akcentují jednoznačná řešení, kompromis považují za méně kvalitní přístup (Vágnerová, 2000). S postupem věku se mění také charakteristika paměti, a to jak krátkodobé, tak dlouhodobé. Rostoucí množství zkušeností vynakládá větší nároky na kapacitu paměti. Povahu zapamatovaného ovlivňuje vlastní sebereflexe, a to formou výrazné selekce zapamatovaného, kdy si jedinec zapamatuje více informací, které mají osobní relevanci. Postupné nabývání zapamatovaných informací vede k větší strukturální a funkcionální kapacitě procesu zpracování informace, což se projevuje širší schopností uvažování o možnostech, variantách řešení problémů a také o vědomí vlastní kompetence při jejich řešení (Macek, 2003).

Ve střední a starší adolescenci je myšlení méně absolutní a více relativní, sebereflekující a vztahové. Objevuje se také tendence uvědomovat si více rizika a konzultovat některá řešení s experty (opak. cit.). Tyto změny souvisí také se sociálními, resp. kulturními požadavky vzhledem k věku adolescenta, jako je např. nástup do zaměstnání, osamostatňování se od rodičů či zakládání rodin (Vágnerová, 2000).

1.1.3.2.3 Emoční změny

Během adolescence se emoce rozšiřují a diferencují, přibývají vyšší formy citů, emoce se integrují do vyšších celků a dochází k desenzibilaci na některé druhy podnětů, které byly významné v dětství (Macek, 2003).

Samotná adolescence je z hlediska emocí proměnlivá na úrovni svých jednotlivých fází. V rané fázi dochází vlivem hormonálních změn a zvýšenou sebereflexe ke zvýšené emoční labilitě, i zde se však výrazně projevují individuální rozdíly, posílené i konkrétním sociálním a kulturním prostředím. Macek (opak. cit.) připomíná revidované výsledky výzkumů poslední doby, kdy není potvrzována ona emoční bouřlivost, často zmiňovaná v minulých dobách, a upozorňuje, že emočně labilní jsou především ti adolescenti, kteří byli emočně labilní již v předchozích fázích svého života. Tato forma „dědičné“ lability je specifická spíše pro chlapce než pro dívky.

V průběhu střední a pozdní adolescence emoční lability i náladovosti ubývá, oproti tomu přibývají a diferencují se silné prožitky, a dochází také ke konfrontaci vlastních představ o světě s realitou, nazývané „první vystřízlivění“ (opak. cit.). Během tohoto období mají významný vliv také city vztažené k erotice, estetickému cítění a mravním hodnotám. Emoční labilita je v tomto období o něco více specifická pro dívky.

1.1.3.2.4 Proměny vztahů

Proměny vztahů a postojů v adolescenci jsou součástí tvoření vlastní nové identity (Vágnerová, 2000) a tyto proměny souvisejí s výše uvedenými oblastmi emočních, kognitivních a socializačních změn (Macek, 2003). Základní proměny vztahů se v tomto ohledu odehrávají na úrovni vztahu k sobě samému, a vztahu k druhým lidem.

1.1.3.2.4.1 *Vztah k sobě samému*

Během adolescence se mění vztah k sobě samému, dochází ke změnám ve vlastní sebereflexi a sebehodnocení. Sebepojetí, tedy soubor poznatků a zkušeností o sobě samém, se formuje v průběhu celého života, v adolescenci se ale větší měrou zapojuje do procesu regulace vlastního chování a prožívání (opak. cit.). Sebehodnocení se často odvíjí od názorů a soudů subjektivně významných osob, vrstevnických skupin či norem, a význam má i vzrůstající vědomí časové kontinuity vlastního já a přehodnocování vlastní minulosti i budoucnosti.

Adolescenti konfrontují své „reálné já“ se svým „ideálním já“ (představou, jaký bych měl nebo chtěl být), a diskrepance mezi těmito dvěma kvalitami se označuje jako sebepřijetí. Je-li rozdíl mezi těmito dvěma „já“ malý, funguje jako pozitivní motivace, je-li však velký, vede u adolescenta k pocitům úzkosti a viny. Na podobě ideálního já se podílejí i sociální a kulturní normy (např. úspěšné zakončení studia, nastoupení na univerzitu apod.).

Součástí sebepojetí jsou výkonové charakteristiky (zdatnost), tedy přesvědčení, že jsem schopen něco konkrétního dokázat (Hartl a Hartlová, 2000). U adolescentů je to zpravidla soustředěno kolem

cíle úspěšně dokončit školu, v dospělém životě se nároky ohledně výkonu množí a diverzifikují. Sebejistota čerpaná z výkonového přesvědčení je zpravidla stabilnější oproti sebejistotě lidí, kteří své sebehodnocení staví na názorech druhých osob (Macek, 2003). Mezi těmi, kteří své sebehodnocení opírají o interpersonální složku, vykazují stabilnější sebevědomí ti, kteří jej definují podle hodnocení rodičů, než ti, kteří je staví na názorech vrstevníků. S výkonem souvisí termín kompetence, který představuje přesvědčení o schopnosti určitého výkonu, resp. vědomí vlastní účinnosti.

Vnímání vlastního chování a prožívání a sociální srovnání vede k sebehodnocení. Sebehodnocení je typické pro člověka v celé jeho ontogenezi, v adolescenci se však, na rozdíl od dětství, opírá o komplexní analýzu motivů a souvislostí a podléhá méně situačním změnám. Pozitivní sebehodnocení je podmíněno uznáním vlastní hodnoty (opak. cit.), která ukazuje, jak moc je adolescentovo „já“ autentické a pravdivé, a tento pocit hodnoty vlastního „já“ je ovlivňován pocitem pochopení a přijímání ze strany druhých lidí.

1.1.3.2.4.2 Vztahy s druhými

Vztah k dospělým

Budování adolescenční identity je provázenou změnou v sociálních vztazích, které existují na různých úrovních. Ve vztahu k dospělým se projevují významné změny vůči rodičům. Ti pro adolescenty leckdy představují model určitého způsobu života (Vágnerová, 2000). Adolescenti jsou vůči rodičům často kritičtí, co se týče jejich hodnot, názorů, chování a životního stylu, nejde zde však již o pouhou negaci všeho rodičovského (jako v pubertě), ale spíše o způsob hledání sama sebe. Dospívající odmítají subjektivně vnímanou slabost a nerozhodnost rodičů, a vyhledávají vzory v jiných lidech, kteří vyhovují potřebě jednoznačnosti a zároveň nahradí rodičovskou autoritu. Na druhou stranu se egocentrismus dospívajících projevuje v nerespektování či „nevidění“ potřeb rodičů.

Koncem adolescence dochází (nebo by mělo docházet) k omezení či úplnému zrušení závislosti na rodičích. Získaná samostatnost však neznamená zpřetrhání pout s rodiči, nýbrž transformaci hodnot, které ctili tito rodičové. Adolescenti na sklonku dospívání sami uznají, které z těchto hodnot považují za opodstatněné a které ne. Někdy k úplné transformaci vztahů nedochází a kvality vztahů s rodiči se přenášejí na jiné osoby, např. když mladý muž vymění matku za manželku, a očekává od ní tytéž pozornosti jako od matky.

Vztahy s vrstevníky

Velký význam mají v adolescenci vztahy s vrstevníky, které umožňují emancipaci od rodiny a postupné osamostatňování se, tedy klíčové úkoly tohoto vývojového období. Adolescenti prostřednictvím vztahů s vrstevníky uspokojují základní psychologické potřeby. Za prvé je to potřeba stimulace, tedy kontakt s blízkým vrstevníkem nebo účast na různých aktivitách a sdílení nějakého prožitku. Za druhé je to potřeba orientace a smysluplného učení, čímž je myšleno učení se sociálními strategiím od vrstevníků a poučování se o účinnosti těchto strategií. Slouží ale také k uvědomění si vlastní podobnosti či odlišnosti od ostatních. Za třetí, postupné nahrazování rodiny vrstevníky se promítá do uspokojo-

vání potřeby citové jistoty a bezpečí, které formou vrstevnických vztahů probíhá. Tyto vztahy uspokojí dané potřeby až do konce adolescence, kdy se adolescentův nekritický obdiv ke kamarádům mění, jedinec se stává vyspělejší a odpoutává se od závislosti na vrstevnické skupině (i zde však nalezneme individuální rozdíly - např. pro studenty vysokých škol není tato tendence tak příznačná). V průběhu dospívání je typická vazba na stabilního kamaráda, který zpravidla žije v podobných podmínkách (často jde o spolužáka s podobnými zájmy). Tito kamarádi poskytují podporu jistoty na základě vzájemného pochopení a akceptace. Čtvrtou uspokojovanou potřebou je naplnění partnerského vztahu včetně sexuality. Partnerské vztahy mají v adolescenci obvykle povahu experimentální, partnerství je jedním ze způsobů, jak poznat sama sebe. V citovém vztahu si adolescenti svůj protějšek nezdíka idealizují a nejsou schopni přijmout představu konečnosti tohoto vztahu. V rámci vztahů s partnery se rozvíjí i erotické a sexuální zkušenosti (opak. cit.).

Vrstevnické vztahy v rámci skupin probíhají v adolescenci několika fázemi, které popsal B. Dunphy (1963, podle Macka, 2003). První fáze představují malé skupiny, složené z několika členů s vůdčí postavou, obvykle složené z lidí stejného pohlaví. Další fází je vznik větších skupin, kde dochází ke střetávání chlapeckých a dívčích malých skupin (na diskotékách apod.) a často vzájemnému erotickému kontaktu. Tyto kontakty vyúsťují v první partnerské heterosexuální vztahy, které posléze vedou k utváření nových heterosexuálních skupin párů. Postupem času se tyto skupiny rozpadají a vzniká hlubší přátelství mezi jednotlivými páry.

K proměně vztahů dochází u adolescentů na úrovni vrstevníků různými způsoby, např. ve vztahu k sourozencům či vrstevníkům mimo skupiny přátel, pro účely této práce však tyto změny nejsou významné.

1.1.3.2.5 Identita dospívajících

Identitou se rozumí prožívání a uvědomování si sebe sama, své jedinečnosti a odlišnosti od ostatních, resp. soubor rysů, podle nichž je jedinec znám v určité skupině (Hartl a Hartlová, 2000). Vytváření identity je vývojový úkol charakteristický pro více fází lidského života, v adolescenci má však významné postavení, jelikož by měla být v této době dovedena k určitému konečnému tvaru přetrvávajícímu v dospělosti.

Individuace probíhá během adolescence v několika fázích, které popsala Josselson (1980, podle Macka, 2003). V průběhu časně adolescence (v pubertě) začíná psychologická diferenciace, ve které si dospívající začíná uvědomovat odlišnost své osobnosti od rodičů i vrstevníků, začíná být kritický k autoritám a subjektivně je relativizuje. Intelektuální schopnosti v této etapě předbíhají schopnost emocionálně se s novými zkušenostmi vyrovnat. Druhá etapa je fází zkoušení a experimentování a spadá do 14. až 15. roku života. V tomto období získává adolescent dojem, že ví, co je pro něj nejlepší, a subjektivně se zbavuje závislosti na rodičích, kterým často odporuje. Zároveň dochází k posilování závazků vůči vrstevníkům, kteří se v těchto postojích vzájemně podporují. Ačkoliv se v této době dospívající rozhodují o volbě střední školy, tato problematika je příliš nezajímá a soustředí se především na nejbližší budoucnost. Třetí etapou (16. - 17. rok života) je navazování přátelství. V této etapě dochází k obnovování vztahu s rodiči, jejichž autorita je nyní vnímána selektivně, zvyšuje se však zároveň sebezodpovědnost za vlastní chování a jeho důsledky. Pro danou fázi je také typický

vznik přátelství a erotických vztahů, ale i hledání nových norem ve vztahu k druhým lidem. Poslední etapu představuje konsolidace vztahu k sobě, která je založená na pocitu vlastní autonomie a jedinečnosti. V této fázi adolescent vnímá svůj život v širších souvislostech, s propojením vlastní minulosti, přítomnosti a budoucích perspektiv.

Uvedené etapy individuálního vývoje nacházejí svou paralelu v teorii identity J. Mercii (1980, viz výše), kde rané adolescenci odpovídá fáze rozptýlené identity, pozdní adolescenci odpovídá fáze „vykonání“ identity atp. Stavby identity jsou také ovlivňovány osobnostními charakteristikami. Tzv. status moratoria je příznačný pro jedince méně flexibilní, nejisté v soupeření a v kooperaci. Status předčasného uzavření je typický pro ty, kteří jsou sice spokojeni sami se sebou, avšak jsou závislí na autoritách a mívají konfliktní vztahy s druhými. Status rozptýlené identity projevují často jedinci s nízkým sebehodnocením a s problémy v interpersonálních vztazích, jsou méně konvenční a nemají valnou vůli potvrzovat svou personální a sociální identitu (podle Macka, 2003, s. 20;64-65).

Rozdíly v individuaci lze nalézt i napříč jinými faktory, jako je například pohlaví. Dívky se častěji definují prostřednictvím mezilidských vztahů, zatímco pro chlapce je specifická identita formulována kompetencemi, výkonem a dosaženou sociální pozicí (Vágnerová, 2000).

Adolescenční identita je zároveň formována generačně specifickým způsobem sebevyjádření, který má styčné body v subkultuře mládeže. Subkultura dospívajících je vnitřně diferencovaná a individuální potřeby adolescenta jsou přitahovány konkrétními skupinami. Jedinci s individuálními problémy se často stávají součástí dílčích subkultur, které nějakým způsobem popírají hodnoty establishmentu. To se projevuje např. experimentování s drogami, tvorbou graffiti či poslechem specifickým hudebních žánrů (viz 1.3.4.).

1.2 Hudební preference

Hudební vkus čili hudební preference (angl. *musical taste*, resp. *musical preference*; obojí má v této práci stejný význam) jsou nejčastěji definované jako neměnné, dlouhodobé preference určitého druhu hudby, autora nebo výkonného hudebníka (Russell, 1997). V souvislosti s hudebními preferencemi se v zahraniční literatuře zmiňuje pojem „posluchačská skupina“ (angl. *taste publics*), tedy skupina sdílející stejné nebo podobné (hudební) preference, a tato skupina se hlásí k analogické „žánrové kultuře“ (angl. *taste culture*), tedy nějaké kultuře, sdílející oblibu konkrétních hudebních žánrů, a v širším významu obnáší řadu konotací sociálně-třídního rázu (Gans, 1974, podle Russella, 1997).

Sociologická definice hudebních preferencí se v obecném měřítku zaměřuje na tyto preference jako na produkt (případně příčinu) různých sociálních, potažmo demografických atributů, jako je pohlaví, věk, socioekonomická třída, kulturní či etnické zařazení aj. Naproti tomu psychologický pohled hovoří o vlivu fyziologických a vrozených faktorů, osobnostním vývoji a prostředí, kognitivních aj. schopnostech či (zejména v poslední době) o struktuře osobnosti, které více či méně korelují s preferencemi určitého žánru. V případě sociální psychologie pak nacházíme průsečík dvou zmíněných vědních přístupů. Řada dalších oborů, jako je estetika, muzikologie, marketing aj. nabízejí také své hypotézy, vzhledem k zaměření této práce však nejsou dále hlouběji rozebírány, prostor je věnován vysvětlení hudebního vkusu jako produktu sociálního, resp. psychického světa jedince.

1.2.1 Hudební preference a jejich měření

V úvodu je třeba připomenout některé problémy, které z podstaty ovlivňují úvahy o hudebních preferencích. Měření hudebních preferencí probíhá dvěma základními způsoby. Jednak se zjišťuje dotazováním posluchačů nejširší paletou dotazovacích nástrojů (interview, dotazníky, internetové formuláře apod.), nebo jsou šetřeny skrze statistiky o prodejkách, poslechu apod., tedy např. podle počtu prodaných nosičů, stažených nahrávek z internetu nebo podle peoplemetrů hudebních kanálů. Oba dva přístupy mají své klady a zápory. V prvním případě existuje riziko zkreslení ze strany respondenta, který určitý žánr poslouchá výjimečně, ale v momentu tázání ho považuje za svůj nejoblíbenější, zatímco více času tráví poslechem zcela jiných žánrů nebo interpretů. Možná je přesnější říci, že zkreslení vychází z nevhodně zkonstruovaných otázek. Druhý přístup většinou přináší čistá data o prodejkách či poslechu, zpravidla však zůstává na úrovni agregovaných statistik.

Zásadní problém měření hudební preference je její segmentace, což obvykle znamená rozdělení hudby na různé žánry. Vzhledem k proměnlivosti hudební kultury a individuálnímu chápání obsahu hudebních žánrů se tato segmentace zpravidla zakládá na obecné kulturní zkušenosti autora. Dřívější segmentace na hudbu vážnou a populární byla vytlačena diferencovanějším hudebním spektrem, které obvykle rozlišuje alespoň klasickou hudbu, jazz, pop, rock, heavy metal, taneční hudbu, hip-hop, lidovou hudbu či alternativu.

Tento problém opodstatňuje pravidlo, že výčet hudebních žánrů by neměl přesahovat určitý rámec zobecnění žánrů (vyjma zkoumání vyhraněných subkultur), aby bylo možné získávat dostatek empirického materiálu. Na druhou stranu je třeba přiznat, že zobecnění žánrů zpravidla vyústí v asimilaci jedinců s určitými odchylkami hudební preference do takových skupin, kam zjevně nepatří. Na základě mnohých zkušeností však lze tvrdit, že toto je ta lepší ze všech špatných variant.

Situaci, kdy dva respondenti výzkumu hudebních preferencí vypovídají o oblíbě určitého žánru, ačkoliv si pod tím pojmem představují něco diametrálně odlišného, je možné řešit prezentací ukázky daného žánru (pouštěním zvukových ukázek). Tento přístup byl v minulosti aplikován i v našem prostředí (výzkumy hudebnosti Vladimíra Karbusického a Jaroslava Kasana z 60. let minulého století, viz dále), v současné době je však tato metoda, realizovaná prostřednictvím face-to-face interview, převážně opuštěna vzhledem k finanční náročnosti. Jisté řešení představuje internet, který nákladovost takových výzkumných projektů značně snižuje, komplikuje jej ale např. nereprezentativnost internetové populace vůči populačnímu celku (pakliže zkoumáme hudební preference na vyšší úrovni) a další problémy společné on-line výzkumům.

1.2.2 Hudební preference jako produkt společnosti

Sociální vliv na hudební preference je po řadu desítek let významným předmětem zájmu sociálních věd, které se snaží zachytit jeho podstatu. Již ve 30. letech minulého století najdeme reflexe sociologické povahy nejen v zahraničí, ale i v našich podmínkách (Vetterl, 1938), z nichž některé byly přímo zacíleny na tento jev v období adolescence (Burjanek a Pejhovský, 1938). Pro poválečné reflexe byl příznačný důraz na empirický přístup k hudebnosti, který zaznamenal v průběhu posledních let masivní nárůst znalostí o vlivu sociálního prostředí na hudební vkus, mimochodem často protichůdných. Následující text představuje přehled novějších teoretických a empirických recepcí tohoto jevu.

1.2.2.1 Vliv sociální třídy a vzdělání

V sociologii hudby je jednou z nejfrekventovanějších oblastí zájmu otázka vlivu sociální třídy na hudební preference. V 70. letech dvacátého století Herbert Gans (1974, podle Russella, 1997) identifikoval v USA pět žánrových kultur, které spojil s pěti paralelními socioekonomickými třídami, a to ve smyslu aplikace názvů sociálních tříd na jakosti kultury (např. vyšší střední kultura apod.). Ačkoliv Gansova teorie je v dnešní době těžko obhajitelná vzhledem k empiricky stokrát potvrzeném rozptylu hudební preference žánrů napříč sociálněekonomickým spektrem, určité souvislosti mezi sociálním statutem a konzumací vybraného hudebního žánru je třeba uznat jako směřodonné. Paralela mezi tzv. „vyšší kulturou“ a vyšší sociální třídou, která znamená signifikantně vyšší proporční konzumaci umělecké literatury, vážné hudby a umění u lidí z vyšších sociálních vrstev, je běžně pozorována již několik desítek let. Např. DiMaggio a Useem (1978, podle Russella) pozorovali kladnou korelaci mezi jemnými odstíny sociálního statutu a četností návštěv koncertů vážné hudby. Tato korelace je ve zmíněné práci potvrzena i na úrovni výše vzdělání a příjmu – i zde jejich úroveň, resp. výše souvisely s četností

návštěv kulturních akcí. V poslední době souvislost výše vzdělání a preference tzv. „reflexivní a komplexní hudby“ (klasika, jazz, folk aj.) potvrdili např. Rentfrow a Gossling (2003).

Vzhledem k rozdílným historickým a kulturním podmínkám nelze americká data přímo srovnávat s tuzemskými. Bek nicméně (2002) potvrdil, že existuje souvislost mezi výší vzdělání a konzumací zmíněných komplexních a reflexních žánrů. Téměř polovina českých vysokoškoláků navštěvuje alespoň jedenkrát do roka koncerty vážné hudby, zatímco v případě celé populace je to jen 15 %. Obdobně projevují vysokoškoláci vyšší míru návštěvnosti u folkových a country koncertů. V souvislosti se vzděláním vynikali vysokoškoláci oblibou klasické vážné hudby, a to ve společenství country a western, folku a popu, moderní klasická hudba se těšila u dané kohorty průměrné oblibě. Posilující efekt na konzumaci vážné hudby (potažmo opery) má rovněž výše příjmu, subjektivní zařazení do konkrétní (tedy vyšší) sociální třídy, i reálný sociální status (měřeno podle dojmu z domácnosti respondentů výzkumu). Výše příjmu se i významně podílí na návštěvách muzikálů, na druhou stranu se výše sociální třídy jen minimálně podílí na vyšší konzumaci jazzu. Vzdělání též koreluje s mírou hudebního vzdělání; i zde vynikají coby praktikující, popřípadě vzdělaní hudebníci absolventi vysokých škol. Další domácí výzkum (Franěk a Mužík, 2006) potvrzuje, že existuje signifikantní kladná korelace mezi výší vzdělání a oblibou vážné hudby, jazzu a blues (resp. negativní ve vztahu k heavy metalu či elektronické hudbě). Tyto údaje však neznamenají převažující význam umělé kultury u sociálně vyšších vrstev (resp. u vzdělané populace), nýbrž, jak poznamenává Russell (1997), že vyšší kultura je u většiny sociálních tříd konzumována ještě méně než u vyšších vrstev.

Dalším z významných poznatků z USA z minulých dekád je fakt, že dospívající ze středních vrstev jsou spíše příznivci alternativních, nemasových žánrů, a komplementárně k tomu se vyhýbají střednímu proudu, který je typický např. pro pracující ze středních vrstev (opak. cit.). Tuto skutečnost lze na dosavadních domácích údajích potvrdit jen částečně, jelikož u adolescentů nebývají socioekonomické atributy zpravidla zjišťovány. Nedávná česká šetření (Bek, 2002; Franěk a Mužík; Mužík, 2007) však poukazují na daleko vyšší konzumaci jiných než mainstreamových stylů mezi adolescenty, jako jsou rockové/metalové žánry, elektronická a taneční hudba, rap a hip hop, alternativa a world music. Oproti těmto specifikům je pak možné dát za pravdu Gansově koncepci, která spojuje konzumaci hudby středního proudu (pop aj.) u nejširší střední třídy (zpravidla s průměrnými příjmy a průměrných vzděláním). Je však nutné dodat, že variabilita populárních žánrů je z hlediska populace daleko vyšší, než např. v případě umělé hudby, a že tudíž napříč středními třídami se hudební preference mohou významně lišit.

1.2.2.2 Vliv věku

Rozdíly v preferenci hudebních žánrů napříč generacemi je možné dokládat z každodenní zkušenosti. Již v 70. letech 20. minulého století Peterson a DiMaggio (1975, podle Russella, 1997) uvádějí, že věkové těžiště posluchačů country leželo mezi 25. - 49. rokem života, zatímco Tolhurst a kolektiv (1984, podle Russella, 1997) zjistili, že lidé ve třetí desítce svého života nejvíce inklinují k soft rocku, country, a to na úkor klasické hudby, která však získává na významu po 40. roce života. Hargreaves a North (1997) zjistili, že během adolescence je vedoucí skupinou žánrů rocková hudba, zatímco klasická hudba a jazz se oblibě netěší. Během rané dospělosti se pak začínají rozdíly v oblibě všech žánro-

vých skupin stírat, a po 50. roce života naopak o něco více roste obliba klasiky, zatímco preference rockové hudby de facto mizí. Své výsledky dávají do souvislosti s teorií hudební tolerance (podle Le-Blanca, 1991), která tvrdí, že toleranci k hudebním žánrům (ve smyslu počtu tolerovaných stylů) je možné zachytit pomocí křivky se dvěma vrcholy, která reprezentuje věk. Nejvyšší toleranci vykazují předpubertální děti a lidé během mladé a střední dospělosti, naopak nejmenší míru tolerance vykazují adolescenti a senioři. Tuto teorii potvrzují desítky výzkumů, které upozorňují na specifickou zaměřenost adolescentů na žánry mimo střední proud (viz dále), nebo citlivost seniorů k hudbě a hlukům a užší spektrum žánrového portfolia (např. Mužík, 2006a).

Výsledky z domácího prostředí jsou v konsenzu se zjištěními zahraničními. Bek (2002) dokazuje negativní souvislost mezi navštěvováním popových koncertů a věkem, s věkem naopak roste navštěvování koncertů klasické vážné hudby. U jiných žánrů se významnější rozdíly neprojeví (rozuměj při změně větší než 10 %), a to dokonce ani ne u opery, jejíž přijímání je v naší kultuře spíše marginální záležitostí nehledě na věk.

Změna v hudebním vkusu během života je vysvětlována vícero způsoby. Jednou z částečně prověřených hypotéz je ta, že člověk je (nejen v hudebních preferencích) formován nejvýznamněji v době dospívání, a že jeho oblíbené hudební žánry či konkrétní skladby zůstávají oblíbenými i během rané dospělosti a dále (Russell, 1997). Schindler (1989, podle Russella 1997) zjistil, že ve vzorku respondentů ve věku mezi 16 až 86 lety byla nejoblíbenější ta hudba, resp. konkrétní hity, které respondenti poznali, když byli v období pozdní adolescence a rané dospělosti (nejvíce kolem 23. roku života). To znamená, že změna hudebních preferencí se zakládá na specifickém hudebním zeitgeistu, tedy hudební kultuře dané doby, potažmo generace. Bob Dylan na svých dnešních koncertech shlíží z pódia zejména na své vrstevníky, tedy na ty, které uchvátil během šedesátých let, zatímco lidé o generaci mladší jsou jeho žánrem osloveni méně než například hudbou a ideologií U2.

Tato zjištění však proměnu hudebního vkusu během života nevysvětlují dokonale, a to zejména v rostoucí oblíbě klasické hudby od středního života dále. Ani vysvětlení, která nabízí Russell (1997), tj. že smysl pro vážnou hudbu se vyvíjí během pozdějšího věku, či že v minulosti přicházeli posluchači s vážnou hudbou více do styku, nelze pokládat za vyčerpávající, navíc bez rigorózních argumentů. Určitou roli zde však může mít otázka sociální stratifikace. Během věku u řady lidí roste jak ekonomická úroveň, tak potřeba věnovat pozornost jevům s vysokým vnitřním fundamentem, ať už je to zaměření se na kvalitu výsledků vlastní práce (Vágnerová, 2000) nebo právě zaměření se na hudbu s vysokým uměleckým potenciálem, jako je klasická hudba.

1.2.2.3 Vliv pohlaví

Na úrovni pohlaví lze rozeznat v hudebních preferencích řadu jemných rozdílů. Výsledky zpravidla potvrzují, že muži mají více než ženy smysl pro „tvrdou“ muziku (rock, metal, elektronika aj.), zatímco ženy jsou více nakloněny střednímu proudu, popovým hitům, folku, klasické hudbě či hudbě tanečně orientované (Russell, 1997).

Domácí prostředí v podstatě potvrzuje praxi ze zahraničí. Bek (2002) identifikoval větší averzi u mužů ve vztahu k vážné hudbě, než jakou projevovaly ženy, u kterých záliba v klasice rostla zejména

po 60. roce života (více než u mužů). Muži naopak projevují větší náklonnost k rocku, která je u žen relativně slabá, nicméně po 40. roce života se její obliba začíná drasticky propadat a u seniorů je to žánr nepopulární, bez ohledu na pohlaví. Z téhož výzkumu vyplývá, že pop je oblíbenější u žen, což je opět v souladu se zkušenostmi z anglosaské oblasti.

Vysvětlení těchto rozdílů tkví zřejmě do určité míry na genderových stereotypch, tj. že od chlapců se očekává, že budou poslouchat hudbu analogickou k očekáváním, jež jsou na ně zpravidla kladena (emoční stabilita, výkonnost apod.), což pak funguje coby sebenaplnující se proroctví. O přímém vlivu pohlaví jedince na hudební preferenci je tedy vhodnější hovořit na úrovni společenské, vliv vrozených faktorů v této souvislosti nebyl prokázán.

1.2.2.4 Kultura a subkultura

Vliv kultury na hudební preference jedince je mimořádně intenzivní. Je běžně známo, že různé kultury a národy mají své endemické hudební žánry, jako je ve střední Evropě dechovka či gamelan na Jávě. Na druhou stranu masmédia a jejich rozšíření po celém světě přispěly ke značné uniformitě vkusu, s důrazem na populární americkou hudbu, resp. hudbu anglicky zpívanou. Ta dnes proniká do všech žánrových oblastí a překračování regionálních hvězd věhlasu za hranice vlastní hudební kultury (mimo vážné hudby) je mimo anglosaskou oblast spíše vzácností.

Rozdíly se objevují také uvnitř jednotlivých kultur, případně národů. Zatímco česká společnost je poměrně homogenní, rozdíly napříč populací jednoho státu jsou výrazné v USA. Zde je například tendence černých Američanů upřednostňovat tzv. „černou hudbu“, tj. jazz, soul či hip hop, zatímco bílí Američané jsou více nakloněni rocku, folku (Russell, 1997) či country (Peterson a DiMaggio, 1975). Specifické hudební preference pak lze nalézt u hispánských Američanů a samozřejmě u imigrantů. Na úrovni etnicity i kultury mají tato zjištění pro předkládanou práci spíše okrajový význam.

Zatímco kulturní faktory jsou (zejména u menších kultur) spíše okrajového významu, markantnější rozdíly nalezneme při srovnání různých subkultur. Připomeňme, že pod pojmem subkultura rozumíme dílčí kulturu, která je uznávanými hodnotami odlišná od kultury nadřazené, nicméně je stále její součástí (Hartl a Hartlová, 2000). Subkultura se od hlavní kultury odlišuje názory a chováním svých zástupců. Příkladem subkultury jsou příznivci emo, punkeři nebo skinheadi.

Subkulturu nelze dávat do souvislosti s hudebními preferencemi jednosměrným kauzálním vztahem, protože v mnoha případech je smysl určité subkultury založen na preferenci konkrétního hudebního žánru, např. punku, heavy metalu či hip hopu. Hudba se pro subkulturu může stát ústředním médiem ideologie a životního stylu, což se např. u punkerů projevuje specifickou vizáží (číra, křiváky, piercing aj.), politickými postoji (levicově orientovaní až anarchističtí) atp. Subkultury mohou tvořit lidé relativně odlišného sociálního zázemí, kteří se mezi sebou zpravidla ani neznají. Sdílejí stejné hodnoty tlumočené prostřednictvím specifického žánru. Některé hudební styly derivovaly ze svých předchůdců (např. punk i metal z klasického rocku) a prostřednictvím svých hlavních představitelů (např. Sex Pistols pro punk) byly těmto žánrům vtisknuty sociologické a ideologické konotace jednoznačné povahy. Subkultury však nejsou vždy nějak intenzivně vyprofilované vůči majoritní kultuře,

subkulturu představují i posluchači vážné hudby, u kterých je větší variabilita v úrovni věku, socioekonomického statutu aj. faktorů, než je tomu právě v případě punkerů.

U hudebních subkultur se v této souvislosti někdy zmiňují specifické anomálie v chování, zejména v tom negativním smyslu. Již řadu let se staví do souvislosti preference metalových žánrů a agresivita, sklon k abúzu drog a alkoholu apod., v případě metalu zejména v USA (Mužík, 2006b). V Evropě, po-
tažmo v naší zemi, jsou naopak skloňovány často technoparty jako ráj narkomanů, zatímco příznivci metalu jsou tolerováni jako převážně či zcela neškodní. V tomto ohledu jsou subkultury, vyskytují se na mnoha místech světa, předdefinovány místní mateřskou kulturou.

1.2.2.5 Jak společnost ovlivňuje hudební preference?

Uvedené důkazy souvislosti vybraných sociologických atributů a preference vybraných hudebních žánrů vedla v minulosti ke konstrukci dvou základních teoretických konceptů vztahu těchto jevů. První z nich říká, že hudební preference jsou produktem sociální stratifikace, tedy že hudební vkus je ovlivněn sociálním prostředím jedince. Druhá koncepce hovoří o hudebních preferencích jako o jednom z mnoha faktorů, které determinují sociální vlastnosti jedince (Russell, 1997). Oběma názorovým proudům lze přisoudit určitou pravdivost, a jejich spojení se vysvětluje jako vzájemné ovlivňování obou jevů, přičemž větší důraz je kladen spíše na kauzalitu sociální struktura → hudební preference (opak. cit.). Sociální struktura se do hudebních preferencí promítá na více úrovních, které spíše než samostatně působí v rámci interaktivního systému. Ve formě teoretických konceptů je možné je shrnout do socializace a vzdělávání, skupinové identifikace a soudržnosti, vlivu vrstevníků a vlivu médií.

1.2.2.5.1 Socializace a vzdělání

Reprodukce kultury, která probíhá u individua skrze předávání vzorců chování, přesvědčení, postojů a hodnot ze strany rodiny, vrstevníků a širší společnosti, se projevuje, jak bylo uvedeno, i na úrovni hudební preference. Mezi typické faktory patří socioekonomická úroveň jedince či vzdělání. Řadu těchto vlivů, respektive teorií, které je užívají, je třeba konfrontovat s realitou. Např. vliv rodiny na jedince naráží na nedostatek empirických důkazů a zároveň proti němu vystupuje zřejmý fakt, že generace se navzájem ve svých preferencích i dost významně liší. Na této úrovni je tedy možné uvažovat např. o dědění náklonnosti k vážné hudbě, ale již ne např. k hip-hopu. Russell (opak. cit.) též upozorňuje, že i vliv výchovy na úrovni školy je minimální, což dosvědčuje neuspokojivě realizovaná tendence hudební výchovy na školách směřovat studenty ke konzumaci vážné hudby. Jistou opodstatněnost zdůrazňování vlivu socializace a výchovy na hudební preference je možné spatřovat optikou pohlaví, jelikož u dívek a chlapců probíhá socializační proces jiným způsobem a zároveň se u nich projevuje jiný žánrový apetit. Z hlediska socializace a výchovy mají tedy tyto dva jevy vliv na formování hudební preference jedince jen částečný vliv, příslušný zbylý rozptyl je třeba přičítat dále zmíněným faktorům.

1.2.2.5.2 Skupinová identifikace a soudržnost

Stěžejním konceptem podmiňování hudebních preferencí je předpoklad, že lidé často poslouchají hudbu, kterou poslouchají ti, jež mají dotyční rádi. Funguje to také tak, že jedinec, který se identifikuje s určitou třídou či subkulturou, vyhledává takovou hudbu, která je této (sub)kultuře vlastní. Pomyšlná hudební solidarita není jediným průvodním jevem této soudržnosti, vedle ní je to např. móda, užívání slangu, a samozřejmě sdílení stejných hodnot, názorů apod.

1.2.2.5.3 Vliv vrstevníků

Specifickou formou výše uvedeného schématu je vliv vrstevníků v adolescenční fázi života jedince. Jak bude podrobněji uvedeno dále, v období dospívání má hudba mimořádně významnou úlohu právě z hlediska skupinové dynamiky, případně dále v rámci určité subkultury. Platí zde ještě více sdílení postojů, módy apod. Přes poměrně rozsáhlou dokumentaci o souvislosti hudebních preferencí a užšího i širšího sociálního kontextu dospívajících není dosud známo, jakým způsobem k ovlivňování či utváření preferencí dochází, zdali zde hrají roli názorové vůdčí skupiny, či vliv oblíbených umělců atd.

1.2.2.5.4 Vliv médií

Hudební preference velmi úzce souvisí i s obsahem a politikou médií (tedy nahrávkami, rozhlasem, hudebními televizními kanály či hudebním tiskem). V rozvinutých státech s volným trhem existují např. desítky rozhlasových stanic, které se svým žánrovým zaměřením profilují vůči cílovým hudebně-preferenčním skupinám; je zde zřejmá korelace mezi počtem stanic a velikostí cílové skupiny, např. stanic zaměřených na marginální hudební žánry jako je jazz i klasická hudba je daleko méně než stanic vysílající hudbu středního proudu (opak. cit.).

Dle mechanismu liberálního trhu, který uspokojuje poptávku, se předpokládá, že stanice coby obchodní společnosti hrají to, co lidé chtějí slyšet, čímž tyto společnosti na základě (odhadů) posluchačských ratingů získávají od inzerentů peníze. Na druhou stranu je zřejmé, že média zároveň utváří a mění vkus, zejména v rovině populární hudby. Zde stanice nezřídka za finanční či barterové odměny hrají nahrávky konkrétních hudebních vydavatelství, čímž stimulují poptávku po těchto nahrávkách, jde tedy o formu reklamy. Silně tržní fundament producentů hudby v širším smyslu odráží fakt, že během posledních dvou dekad došlo formou fúzí a akvizic k redukci největších hudebních vydavatelství ze šesti na čtyři (Bishop, 2005); tyto společnosti přitom kontrolují přes 75% hudebního průmyslu (k roku 2005). Moc ovlivňovat hudební kulturu skrze takovýto oligopolní koncern je mimořádně silná.

V souvislosti s médii se často hovoří o masifikaci hudebního vkusu, což je efekt, kdy původní zdravá heterogenost hudební kultury, pramenící z etnických, regionálních či sociálních rozdílů přechází v jednotnou hudební kulturu, diktovanou hudebním průmyslem, jež se řídí filosofií zisku a návratností investic. Na jednu stranu je tato hypotéza zjevně pravdivá, což je možné spatřovat například v silné korelaci mezi písníčkami v hitparádách jednotlivých zemí světa. Na druhou stranu, marketingově stále velmi zajímavá skupina mimo střední proud vytváří poptávku, již není možné uspokojit jakoukoliv

osifikovanou hudební tvorbou, a je třeba jí dodávat takovou hudbu, po které touží (různé alternativy metalu, etnická hudba, jazz aj.).

1.2.3 Hudební preference jako produkt osobnosti

Vliv různých společenských faktorů na utváření hudebního vkusu byl v posledních letech obohačen přístupem psychologickým, konkrétně zjištěním, že hudební preference souvisí se strukturou osobnosti. Úvahy na toto téma se objevují v historii myšlení i úžeji umění po staletí. Např. na úsvitu hudebního baroka, tedy kolem roku 1600, byl hudební jazyk silně ovlivněn afektovou teorií. Tehdejší estetika byla ovládnuta myšlenkou, že hudba může vykreslit jemné odstíny lidského prožitku. Operní skladatelé proto různými hudebními prostředky (např. disonancemi nebo tremolem) dokreslovali emocionální rozpoložení svých postav (Michels, 2000).

Současná teorie je založena na základním poznatku, že preference určitých hudebních žánrů jedince je u něj doprovázenou specifickými osobnostními rysy, resp. strukturou osobnosti. Jelikož osobnostní rysy jsou vrozené a tudíž minimálně formovatelné, kauzálně se předpokládá, že hudební preference jsou produktem osobnostních rysů. U tohoto pohledu se hudební preference nejčastěji vysvětluje na základě teorie uspokojení (Rosengren a kol., 1985), která předpokládá, že lidé upřednostňují konkrétní typy hudby, protože uspokojují specifické osobnostní charakteristiky. Např. extroverti, kteří obecně rádi tráví čas s jinými lidmi, mají rádi takovou hudbu, která tyto styky napomáhá uskutečňovat. Jiným příkladem jsou lidé s vysokou mírou otevřenosti vůči zkušenosti, kteří častěji volí hudbu složitou či neobvyklou. Jiný důvod pro volbu vybraných žánrů lze hledat na základě teorie fyziologicky determinovaných potřeb (Eysenck, 1990), která předpokládá, že každý člověk má individuální hladinu optimálního vzrušení (*arousal*), a podle ní vyhledává podněty s určitou hladinou excitace.

V poslední dekádě se tato problematika těší značnému zájmu. Zřejmě nejcitovanější studii na toto téma před nedávnem zveřejnili Rentfrow a Gosling (2003), kteří se dlouhodobě zabývají problematikou psychologie osobnosti. Početnému vzorku studentů Texaské univerzity předkládali dotazník hudební preference a baterii psychologických testů, obsahující mj. pětifaktorový osobnostní inventář Big Five, test hovornosti a interpersonální vnímavosti, Rosenbergovu škálu sebeúcty, Beckův inventář deprese a Wonderlicův IQ test. Nevycházeli přitom z žádné hypotézy, ale vsadili na možnosti série exploračních faktorových analýz, zdali objeví smysluplné struktury. Nejprve pomocí uvedené metody odkryli strukturu hudebních žánrů a identifikovali čtyři základní faktory, které pojmenovali podle společných znaků jednotlivých komponent: 1) reflexivní a komplexní hudba, 2) intenzivní a buřičská hudba, 3) optimistická a konvenční hudba a 4) energická a rytmičná hudba. Posléze korelovali příslušnost ke konkrétním okruhům hudebního vkusu s výsledky v osobnostních a výkonových testech a na základě statistických výsledků pak formulovali podrobné typologické profily posluchačů definované průsečíkem jejich hudebního vkusu a osobnostních a výkonových charakteristik (viz tabulku v příloze).

Korelaci osobnostních rysů a preference určité hudby dále potvrdila řada dalších výzkumů. Schwarz a Fouts (2003) sledovali zmíněné souvislosti u skupiny adolescentů. V jejich třech hudebně-

preferenčních skupinách zjistili, že příznivci „tvrdé hudby“ (*heavy music*) vykazují nižší schopnost kooperace, ale vyšší míru vzdoru, energičnosti, sociální konformnosti a impulsivnosti. Naproti tomu posluchači „lehké hudby“ (*light music*) se jeví více kooperativní a zdvořilí, a posluchači střední proudu (*eclectic*) se pohybovali vůči oběma jmenovaným skupinám na průměrných úrovních, což znamená, že preference „průměrné“ hudby (středního proudu) vyhovuje jedincům s průměrnými hodnotami osobnostních rysů.

Souvislost osobnosti a preference dále potvrzují i Delsing a kol. (2007). Podobně jako Rentfrow a Gossling (2003) došli k čtyřfaktorové struktuře hudebních preferencí u nizozemských adolescentů, a tuto strukturu korelovali se skóre z osobnostního profilu, definovanému pomocí metody Big Five. Výsledky studie byly v konsenzu se studií Rentfrowa a Gosslinga (opak. cit.), kromě zjištění, že posluchači elitní (u starší ze studií „komplexní a reflexivní“) skupiny vykazovali u Delsinga a kolegů slabou emoční stabilitu. Významné je zde však zjištění autorů, že struktura osobnosti se promítá v jedno až tříletém horizontu do změny ve struktuře hudebních preferencí, tedy že osobnost individua má vliv na to, jak jsou jeho hudební preference stabilní. Např. silný úbytek preferencí byl zjištěn u posluchačů popu a taneční hudby, kteří vykazují vysoká skóre v otevřenosti ke zkušenosti, zatímco u lidí, kteří vykazovali tyto osobnostní charakteristiky a poslouchali tzv. *Urban Music* (hip-hop a soul) byl tento úbytek nízký. Podobně posluchači rockové hudby, kteří vykazovali vyšší míru extravertizace, uváděli intenzivnější pokles své oblíbené rockové hudby. Zjištění autorů je cenné zejména z toho hlediska, že do dvoučlenného modelu osobnost-hudební preference vřazuje další proměnné, které se podílejí na interakci jmenovaných jevů.

Transkulturní povahu zmíněných souvislostí dokazují i domácí výzkumy. Jeden z prvních (Franěk a Mužík, 2006) sledoval souvislosti preference hudebních žánrů s Eysenckovým osobnostním dotazníkem. Vyšlo najevo (podobně jako u zahraničních studií), že žánry jako rock a hip-hop korelují s vyšší mírou extroverze, zatímco preference vážné hudby, country nebo lidové hudby byly provázeny slabším skóre v této osobnostní charakteristice. Naproti tomu dimenze neuroticismu nevykázala ve vztahu k preferenci žánrů žádnou váhu. Novější výzkum (Franěk a Mužík, 2008) nahrazující Eysenckovu metodu metodou Big Five potvrdil opět výsledky Rentfrowa a Gosslinga (2003) a Delsinga a kol. (2007). Výsledky ukazují, že osobnostní rysy se podílejí na hudebních preferencích rozdílně při sledování vlivu věku. Mladí lidé vykazují navzájem větší rozdíly v preferenci hudební žánrů, než je tomu u starších jedinců (nad 40 let).

Doposud nezodpovězená je podoba případné interakce mezi vlivem vrozených dispozic (osobnosti) a vlivem prostředí (kultury a společnosti), resp. dalších faktorů, např. historických. Je zřejmé, že oba dva základní přístupy (vrozené x získané) sebou nesou část vysvětlení. Osobnostní rysy, pokud je popíšeme např. prostřednictvím schématu Big Five, se v průměru nebudou statisticky lišit mezi jednotlivými sociálními třídami nebo mezi středoškoláky a vysokoškoláky, tj. osobnostní rysy jsou vlastnosti nezávislé na sociologických parametrech. Na druhou stranu jsou osobnostní charakteristiky v různých kulturách různě tolerovány a usměrňovány (např. důraz na sebeovládání v asijských zemích), což lze popsat jako koordinaci vrozených vlastností skrze kulturu. Z tohoto hlediska lze předpokládat, že hudební preference jsou formovány různými společenskými vlivy, ale další rozptyl v rámci sociálně diverzifikovaných skupin lidí vytvářejí osobnostní rysy, které jsou (v rovině hudebních preferencí) schopné řadu sociálně determinovaných produktů i setřít. V rovině současného empirického

výzkumu hudebních preferencí je tato hypotéza poměrně složitě doložitelná či vyvratitelná vzhledem k zásadní odlišnosti daných jevů, a případný spor o to, zdali mají větší vliv vrozené či získané faktory, tak zapadá do tradičního rozkolu ve vědách o člověku (např. Atkinson a kol., 2003).

1.2.4 Vývoj hudební preference české populace a její reflexe

Sociologický výzkum hudební preference české populace představuje specifický fokus v probírané oblasti, který vykazuje řadu specifík oproti zahraničním výzkumům. Během uplynulých přibližně 70 let u nás vzniklo minimálně 14 sociologických šetření hudebních preferencí, resp. fenoménů spjatých s hudbou, a to v různě dlouhých časových odstupech, za použití odlišných metodologických přístupů a s rozdílnou kvalitou výsledků (Bek, 2003).

První výzkum³ z roku 1947 sledoval preference tří hudebních druhů (vážené hudby, dechovky a jazzu), a tyto preference dále koreloval s pohlavím, věkem a profesí.

Následující tři výzkumy z let 1963, 1965/66 a 1969 vznikly ve studijním oddělení Československého rozhlasu ve spolupráci s Ústavem pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Praze, který řídili Vladimír Karbusický a Jaroslav Kasan (první dva publikovány v Karbusický a Kasan, 1969). První výzkum byl zaměřen na šetření hudebních preferencí, hudební aktivity, působení v souboru, sledování a poslech médií a sociodemografické a profesní charakteristiky. Druhý výzkum obohatil první o psychologický dotazník a asociační testy, svůj zájem posunul více do estetického spektra zájmu. Třetí výzkum, nepublikovaný, navazoval na obě dvě předchozí šetření. Za metodologicky pozitivní lze vnímat použití tzv. „zvukového dotazníku“, kdy byly respondentům přehrávány krátké hudební ukázky, které jim pomohly specifikovat subjektivní vztah k daným žánrům a snížily riziko desinterpretace zastoupení hudební žánrů. Na druhou stranu autoři pokládají tendenční, protichůdná vysvětlení ohledně banálních výsledků, což značně postihuje kvalitu jejich závěrů. Vzorek ani v jednom z výzkumů nebyl vzhledem k tehdejší československé společnosti reprezentativní.

Bez souvislosti s předchozím šetřením vznikl výzkum zaměřený na návštěvnost koncertů vážné hudby z přelomu let 1969/70 (Hrdý, 1975), který sledoval tento jev v souvislosti se sociodemografickými a profesními faktory na populaci starší 15 let. Výzkum z roku 1973 (Hepner 1973; Hepner a Maříková, 1975) sledoval tyto faktory ve vztahu k preferencím populární hudby, a to opět na populaci starší 15 let (vzorek byl reprezentativní). O dva roky novější šetření (Cejp a Maříková, 1978), které vzniklo v Ústavu pro výzkum kultury, byl z hlediska výzkumných otázek podobný předchozímu výzkumu, ovšem s ohniskem zájmu o preference vážné hudby.

V osmdesátých letech vznikly celkem čtyři výzkumy, z toho dva relevantní vzhledem k hudebním preferencím. Práce Jaroslava Košťála (Košťál, 1985) z let 1981 a 1981 byla zaměřená obecně na hudební preference, mimoto v této době tentýž autor řídil výzkum studující tehdejší tuzemskou mládež, výsledky však nebyly publikovány. Druhý výzkum z roku 1990 představoval navázání na trojici výzku-

³ *Veřejné mínění* 1, 1946-47, č. 10, s. 3. Článek později přetiskl Josef Kotek (1978b).

mu z konce 60. let 20. století jedním z jejich autorů, Jaroslavem Kasanem (Kasan, 1991). Šetření navázalo metodologicky na předchozí výzkumy autora ve smyslu užití zvukového dotazníku, práce však opět vykazuje řadu zásadních defektů, na které upozorňuje Bek (2003). Mimo nedostatků způsobených nedbalou přípravou je to i anachronické užívání ukázek, které zcela relativizovaly závěry vyvozené z této práce.

V horizontu posledních deseti let pak vznikly dva výzkumy větší výzkumy, zaměřené na celou populaci. První byl realizován v Oddělení výzkumu Českého rozhlasu pod vedením Václava Hradeckého, nebyl však publikován (podle Beka, 2003). Výzkum šetřil preference 43 různých hudebních žánrů na reprezentativním vzorku české populace mezi 20 až 69 lety. Nejnovější výzkum, v této práci průběžně citovaný, uskutečnil Mikuláš Bek v roce 2001 (Bek, 2002, resp. Bek, 2003), a to na reprezentativním vzorku české populace starší 18 let, se zaměřením na hudební preference, návštěvnost koncertů, sociodemografické faktory a některé postoje. V poslední jmenované práci lze rovněž nalézt bližší seznam a kritické hodnocení minulých šetření (Bek, 2003).

Z dnešního pohledu je zřejmě nejlogičtější přistupovat k těmto šetřením jako k historickým pramenům, jejichž metaanalýzou lze dojít ke konkrétním časově podmíněným trendům, jež jsou pro českou populaci na úrovni hudební preference specifické. Jako první se pokusil o syntetické uchopení empirických výzkumů hudebnosti Josef Kotek (1990⁴). Kotek svůj záměr vytvořit historické svědectví o vývoji české hudebnosti realizoval spojováním dat z několika předchozích výzkumů do časových řad. Problémem v tomto ohledu je, že autor využíval výsledky odvozené z nestejněného a často chybného metodologického přístupu, navíc bez určitější vnitřní vazby mezi těmito výzkumy. Tento přístup kritizuje o řadu let později Bek (2003), který nicméně tentýž přístup aplikoval znovu, a to s použitím dalších šetření, která od roku 1978, kdy Kotek vydal svou syntetizující práci, vznikla. Ačkoliv je Bekova analýza podstatně důkladnější a autor si byl vědom rizik uvedeného přístupu, je třeba při její interpretaci pamatovat na výše uvedené charakteristiky starších výzkumů

Vzhledem ke skutečnosti, že výsledky těchto metaanalýz se nevztahují k předmětu této práce, a mimoto byly Bekem podrobně popsány jinde (Bek, 2003), není nutné zde jejich obsah blíže nastiňovat. Mimoto, v roli srovnávacího materiálu by tyto práce uspěly jen stěží, jelikož dosavadní historický zájem o hudební fenomény mezi českými adolescenty byl v uvedených výzkumech marginální, pakliže vůbec nějaký.

⁴ Poprvé vyšlo roku 1978 v časopise *Hudební věda* (Kotek, 1978b).

1.3 Adolescenti a hudba

Doposud jsme se seznámili s klíčovými pojmy této práce, adolescencí a hudební teorií, a to optikou jejich teoretických koncepcí a přehledem empirických reflexí. Průsečík těchto dvou fenoménů, tedy hudební preference adolescentů, je třeba doplnit o některé specifické poznatky, které se k této věkové skupině na dané úrovni vztahují a které dosud nebyly zmíněny.

1.3.1 Konzumace hudby a její formy

Adolescenti jako věková skupina představují zřejmě nejsilnější segment v rovině poslechu hudby. Podle údajů z USA představovali v roce 1994 poptávku po hudebních nosičích v reálné hodnotě 12 miliard USD, což odpovídalo 25% podílu na americkém trhu; výše aktiv směřujících do hudebního průmyslu z kapes adolescentů se přitom od roku 1973 více jak zešestinásobila (Zillmann a Gan, 1997). Podle odhadů z roku 1985 (Davis 1985, podle Zillmanna a Gana, 1997) strávil průměrný člověk mezi sedmou třídou základní školy a koncem středoškolského studia celkem 10 500 hodin volným poslechem hudby, což představuje v průměru 4,8 hodin poslechu hudby denně. Tyto údaje jsou velmi blízké výsledkům novějšího domácího šetření (Mužík, 2007, viz empirickou část), které vypovídají o tom, že průměrný adolescent stráví konzumací hudby 4,7 hodiny denně (medián = 3,5), přičemž 25 % nejnáruživějších posluchačů věnuje poslechu hudby 5,5 a více hodin denně⁵. Intenzivní konzumaci vykazali američtí dospívající též v rovině sledování hudebních pořadů v televizi (v průměru 4 hodiny denně), která zjevně tvořila stěžejní jednotku v mediálním portfoliu mladých lidí (Zillmann a Gan, 1997).

Kvantita konzumace hudby u dospívajících má vlastní historickou dynamiku. V osmdesátých letech dochází k proměně posluchačských návyků i nákupního chování. Nejprve je to vývojem přenosných hudebních zařízení (walkmany, nejprve pro MC, později pro CD, MP3 přehrávače aj.), které rozšířily možnosti dospívajících konzumovat hudbu nezávisle na místě (např. v pokoji s přehrávačem⁶). Tuto proměnu je možné dokumentovat empirickými údaji. Zatímco 1983 byli dospívající v USA v 69 % případů za jedno, že hudbu poslouchají zejména v soukromí (opak. cit.), zpravidla ve vlastním pokoji, ve zmíněném tuzemském výzkumu (Mužík, 2007) vyšlo najevo, že adolescenti akcentují více než poslech hudby o samotě v pokoji poslech hudby z přenosných hudebních zařízení.

Také televizní hudební kanály začaly pociťovat v poslední dekádě výrazného konkurenta v podobě internetu, který rok co rok odlákává od televizních obrazovek více a více diváků. Internet je zároveň zdrojem hudby v digitální formě, která (ať už v legální či pirátské formě) drasticky snížila nákup klasic-

⁵ Naopak méně než poloviční čas strávený poslechem rádia či hudebních nosičů – 2 hodiny – zjistil jiný tuzemský výzkum české mládeže (Macek, 1998, podle Macka, 2003).

⁶ Tyto proměny jsou přirozeně vlastní i předchozím dekádám, pro které byla specifická tranzistorová rádia, magnetofony či gramofony.

kých nosičů právě kdysi tak silným spotřebním segmentem, jakým byli adolescenti. Z jiného domácího výzkumu (Bek, 2001) vychází najevo, že v rovině nákupu hudebních nosičů se adolescenti příliš neliší od dalších věkových kohort do cca 49 let, výrazný je však jejich podíl na stahování hudby z internetu, kde více jak dvakrát převyšují průměr populace, což lze částečně přisoudit i vyšší IT gramotnosti v nejmladších ročnících. Dodejme, že vzhledem k extrémně progresivnímu vývoji internetu i rostoucím kompetencím jeho uživatelů mohou být tato čísla ke dnešnímu data významně vyšší z hlediska aktivity celé populace (zejména mladší a střední generace dospělých).

Masivní spotřeba hudby (v průměru kolem 5 hodin denně) je evidentně hodnota dosti vysoká na to, aby se dalo předpokládat, že průměrný dospívající vydrží tak dlouhou dobu soustředěně poslouchat sled hudebních děl. Ve skutečnosti je zřejmé, že většinu této doby adolescenti využívají hudby coby atmosférické kulisy. Nejnověji to potvrzuje tuzemský výzkum (Mužík, 2007), kde adolescenti projevili výrazný souhlas s tezí, že hudbu poslouchají především jako zvukovou kulisu. Na druhou stranu nelze každou interakci adolescent-hudba definovat jako pasivní. Jiný novější český výzkum (Horáčková, 2006) ukazuje, že pokud dospívající pociťují smutek, hudbu poslouchají jako tzv. *foreground* (tj. v popředí), ale pokud se např. snaží regulovat agresivitu, hudbu poslouchají na bázi podkresu. Volba proaktivity, kterou adolescenti při poslechu vykazují, souvisí tedy mimo jiné s emocemi.

Otázkou je, proč je konzumace hudby u adolescentů tak specifická, resp. vyhraněná vůči ostatním věkovým segmentům. Motivů k poslechu hudby najdeme u adolescentů více než u dospělých. Např. dospívající jsou během svého intenzivního vývoje více citliví k některým faktorům, které jim pomáhají nalézt odpovědi na jejich osobní problémy. Právě v tomto ohledu je populární hudba, nezřídka produkováná samotnými vrstevníky dospívajících, mimořádně přesně zacíleným nástrojem sdílení pocitů, postojů, problémů apod. Pro dospívajícího se „zlomeným srdcem“ je přirozenější souznění s písní *I wish you love*, než rozhovor s rodičem nebo školním výchovným poradcem, jelikož vytváří interakci, která perfektně pasuje na individuální potřeby adolescenta. To odpovídá emotivnějšímu rozhodování mladých ve srovnání s jejich rodiči. Stejným způsobem dospívající podporují své pocity vzdoru, afiliasce, představy o životě atd., k čemuž volí konkrétní hudební žánry či dokonce konkrétní díla (tomu se věnují další kapitoly).

Otázku nadměrné délky poslechu je také částečně možné vysvětlit dostatkem volného času, kterým dospívající v moderní společnosti disponují. Kvantitu poslechu však ovlivňují zřejmě i další faktory, např. senioři mají volného času často více než dospívající, hudbu nicméně poslouchají podstatně méně. Do jisté míry je možné vysvětlit tento jev klesající aktivitou adolescentů během posledních několika málo desítek let, kdy aktivní pohyb venku či sport postupně ustoupily do pozadí ve prospěch vysedávání u televize a později u počítače (a internetu), kdy jmenované pasivní činnosti zavadávají daleko více příležitostí k pasivnímu přijímání hudebního pozadí. Tuto skutečnost do určité míry potvrzuje domácí studie (Macek, 1998, podle Macek, 2003), která poukazuje na klesající čas věnovaný sportu či četbě, kompenzovaný mírným nárůstem konzumace médií. Zde se pochopitelně významně podílí i rostoucí možnosti přístupů k hudbě, a to jak ve formě jejího záznamu (např. stahování hudby on-line), tak široká nabídka přenosných hudebních zařízení (dnes je např. zcela běžný mobilní telefon s možností přehrávání MP3 souborů). Určité vysvětlení přináší také zmíněná teorie hudební tolerance, avšak pouze v případě seniorů (LeBlanc, 1991).

Enormně velký poměr času, jímž adolescenti zaplňují svůj volný čas, konečně vychází i z mimořádně velké obliby hudby (resp. obliby poslechu hudby mezi ostatními činnostmi), která je dokumentovaná již bezmála 50 let (Zillmann a Gan, 1997). V našem prostředí dokládá mimořádnou oblibu hudby Franěk (2005), a to napříč celou populací.

1.3.2 Motivace k poslechu

Teoreticky, potažmo metodologicky řeší otázku motivace k poslechu hudby teorie Rosengrenova a kolegů (1985), která konzumaci hudby vysvětluje na základě uspokojení potřeb. Na základě tohoto přístupu byla získána základní fakta ohledně motivace k poslechu hudby. Gantz a další (1978, podle Zillmanna a Gana, 1997) zjistili, že američtí vysokoškoláci poslouchají hudbu zejména proto, že uvolňuje napětí, rozptyluje starosti, vyplňuje čas a zahání nudu. O něco menší význam měl fakt, že hudba pomáhá přivodit určité typy nálad, vyplňuje ticho a pomáhá posluchači cítit se méně osamělý. Roe (1985) řadu z těchto poznatků potvrdil na švédských studentech, s některými novými poznatky, jako že hudba uvolňuje, snižuje pocity osamělosti, je vhodná k tanci, souvisí či podporuje životní styl a postoje, a že obsahuje texty, které vyjadřují posluchačovy pocity. U Roa pak vyplývá jako nejdůležitější motiv právě aktivní modifikace chtěné nálady, inspirace k tanci a souznění s životním stylem adolescenta.

Sun a Lull (1986) rozšířili tyto poznatky i na oblast hudebního videa. 18 různých motivů k poslechu redukovali faktorovou analýzou na čtyři základní skupiny, které zahrnovaly a) informace a sociální učení, b) vyplnění času, c) navození určité nálady a d) sociální interakce. Zatímco poslední tři faktory mají dle autorů v portfoliu posluchačských motivů význam, motivace k sociálnímu učení či získáváním informací je mizivá, resp. adolescenti tyto motivy vylučovali. Jistá doplnění ohledně sledování hudebních pořadů přinesl ve stejné době Brown s kolegy (1986), kteří jako účel sledování hudebního videa jmenují touhu učit se tanci a sledovat poslední módu, ale i na skutečnost, že chtějí být při sledování s přáteli. V případě této studie naopak vyšla potřeba učit se v sociálním měřítku (tedy i sám o sobě) vnímána u některých dospívajících jako relativně podstatná.

Z domácího prostředí jsou poznatky ohledně motivace k poslechu hudby okrajové. Franěk (2005) upozorňuje na tendenci shlukování se určitých způsobů poslechu hudby a tyto formy rozděluje na a) poslech o samotě, b) poslech pro zahánění nudy, c) poslech při řízení a d) poslech ve společnosti. Na druhou stranu nelze tyto poznatky nespekulativně označit za motivaci, přestože na jejich základě o nich lze uvažovat. Horáčková (2006) na domácím vzorku zjistila, že při pocitech smutku je poslech hudby zpravidla motivován potřebou uklidnit se, uvolnit napětí, mít možnost přemýšlet o svých problémech či vybrečet se. Tamtéž vyšlo najevo, že i ve stavech vzteku jsou motivy poslechu podobné, a to zejména přání uklidnit se, uvolnit napětí a dostat se do lepší nálady, nejsilnějším motivem je však dle autorky potřeba vybit si energii. Motivaci jako produkt sociální interakce zmiňuje Kořínek (2008), podle kterého je pro adolescenty důležitější vliv vlastního přání poslouchat hudbu než vliv vrstevníků,

příčemž u chlapců je tento vliv vrstevníků menší než u děvčat⁷. Další poznatky ohledně motivů k poslechu jsou součástí pilotáže této práce (např. Mužík, 2007).

Navzdory četným, zejména americkým a britským výzkumům motivace k poslechu hudby, dosud teoretické zastřešení této problematiky neexistuje, jak se domnívají Zillmann a Gan (1997). Řada z motivů se v různých výzkumech zdá jinak důležitá. Jedním z mála z nich, který je v určitém konsenzu s většinou výzkumů je skutečnost, že hudba pomáhá vyplňovat čas. Titíž autoři (opak. cit.) upozorňují na jisté limitace v metodologii empirických výzkumů zaměřených na motivaci adolescentů k hudbě. Jde zejména o fakt, že adolescentům jsou předkládány seznamy a priori jmenovaných motivů, které v roli respondentů nějakým způsobem hodnotí. Autoři zmiňují případ studie Berryho (1990), u které vyšlo najevo, že při výzkumu motivace k poslechu odpovídali adolescentní respondenti, kteří neměli k ruce žádný podobný seznam, velmi vágně. Autoři chápou předkládání předdefinovaných výčtů motivů jako určitou formu sebenaplňujícího se proroctví, tedy že dospívající odpovídají tak, jak si myslí, že to examinátoři chtějí.

1.3.3 Sociální vlivy

Významný, diferenciovaný vliv společenských faktorů na hudební preference člověka byl zmíněn v předchozí části textu. V období adolescence jsou preference ovlivňovány sociální interakcí někdy specifickými způsoby, příznačnými pouze pro toto období. Podle Zillmanna a Gana (1997) preference pro vybrané hudební žánry vzniká jako produkt osamostatňování se mládeže od vlivu rodiny. Asimilace do vrstevnické skupiny představuje pro dospívajícího vstup do (subjektivně vnímané) elitní skupiny. Ze sdílení hudebních preferencí této skupiny pak dospívající těží ve dvou směrech. Jednak uspokojuje emoční potřebu někam náležet, jednak se pomocí specifické hudební preference vyčleňují z ostatního sociálního prostoru (dalších vrstevnických skupin, širší společnosti) a získávají pocit jedinečnosti, určité nadřazenosti nad ostatními.

Adolescenti však zpravidla nezůstávají pouze u tohoto pocitu, své hudební preference vyjadřují řadou průvodních projevů, jako je účes, oblékání, mluva apod., čímž signalizují ostatním, k jaké subkultuře inklinují. Frith (1981, podle Zillmanna a Gana, 2007) přirovnává hudební preference u dospívajících k „odznaku“ (angl. *badge*). Vliv hudební preference, zejména té zprostředkovaně vyjadřované, empiricky šetřilo několik zahraničních výzkumů. Zillmann a Bhatia (1989) pouštěli studentům a studentkám videonahrávky jednotlivců opačného pohlaví, kteří se na nahrávce nejdříve představili a poté se mimo jiné vyjadřovali o své oblíbené hudbě. Výsledky odhalily, že vyjádřená hudební preference vede ke stereotypnímu vnímání komunikátora těchto sdělení. Např. pro muže byly ženy, které na pásce hovořily o své lásce ke klasické hudbě, vnímány jako sofistikované, na rozdíl od těch, které poslouchaly dle svých slov heavy metal. Z pohledu žen ale vážná hudba nehrála významnou roli, naopak jako méně inteligentní byli shledáni mužští příznivci country, nicméně preference country nevedla k pozitivnímu hodnocení ani u jednoho pohlaví. Muži, kteří se vyznávali z lásky k heavy metalu, byli

⁷ Autor pracoval s velmi malým vzorkem respondentů (N=36).

vnímání jako zajímaví, krásní, sexy a vtipní ve společnosti. Souvislost evokace různých vlastností na základě vyjádření preference rockových žánrů potvrdili i Sargent a Waver (1996), kteří pozorovali, že muži, kteří o sobě v podobně pojatém výzkumu jako u Zillmanna a Bhatii (1989) vyjádřili svůj kladný vztah k rocku, byli vnímáni jako méně sofistikovaní, avšak více jako rebelové.

Vnímání hudební preference se u dospívajících promítá do hodnocení druhých i na obecnější úrovni. North a Hargreaves (2001) zjistili, že mladší dospívající (chlapci ve věku 14 a 15 let) hodnotili pozitivněji ty vrstevníky, kteří vykazovali stejné hudební preference jako respondenti. Konkrétně byli exponovaní adolescenti hodnoceni jako více maskulinní, sportovně založení, méně nudní a méně snobští. Autoři poznamenávají, že do celého procesu vstupují další faktory, jako je sebehodnocení. Jedinci s nižším sebehodnocením mají tendenci více diferencovat mezi jednotlivými vkusovými skupinami a ostatní vrstevnické skupiny mimo vlastní vnímají více negativně.

V návaznosti na předchozí kapitoly doplníme, že koncept hudební preference ve smyslu Frithova (1981) „odznaku“ vystupuje jako významný faktor utváření adolescenční identity. Hudba zde funguje jako zprostředkující faktor uvědomování si sama sebe a pomáhá, opět za pomoci dalších faktorů, vyčleňovat se z širšího sociálního a kulturního prostředí.

1.3.4 Individuální faktory

Vliv sociálního prostředí na hudební preference adolescentů je mimořádně významný, konečnou strukturu hudebního vkusu však ovlivňují i další faktory. Na úrovni individuálních faktorů je často zmiňován měnící se vztah k autoritám. Vzдор vůči nim je významným tématem nejen vývojového období adolescence, nýbrž i konkrétních hudebních žánrů, které dospívající větší měrou poslouchají. Prostřednictvím hard rocku, heavy metalu, punku, ale také hip-hopu a dalších žánrů je vyjadřován odpor vůči hodnotám starších generací, vůči omezování svobody atd. Nositelem těchto myšlenek nejsou pouze texty, často je i zvuková drsnost hudební složky písní těchto žánrů symbolem odporu vůči střednímu proudu. Tato skutečnost vychází z motta „čím více to (dospělí) nenávidí, tím lépe se my, adolescenti, cítíme“ (Zillmann a Gan, 1997, s. 175). Hudební žánry, které nějakým způsobem vyjadřují vzдор, jsou nicméně regionálně odlišné. Zatímco rockové žánry nesou tato poselství zejména v USA, v Evropě je v tomto smyslu oblíbenější taneční hudba, jejíž provozování je spojeno s různými house párty, techno party apod. (opak. cit).

Tento jev se nicméně týká pouze určité části adolescenční populace. Je zřejmé, že rocková a taneční hudba nepředstavuje souhrn všech hudebních žánrů preferovaných dospívajícími. Bleich a další (1991) vysvětlují, že pouze dospívající s problémy s rodiči, školou, společenskými institucemi aj. vyhledávají v rockových a jiných žánrech podtext vzdoru vůči autoritám, nicméně bezproblémoví dospívající tyto tendence nemají, třebaže tuto hudbu také poslouchají. Tatáž studie, založená na experimentu s dospívajícími odhalila, že tito problémoví adolescenti vykazují zároveň více negativních postojů vůči hudbě, která vzдор vůči autoritám neobsahuje. Hansen a Hansen (1991) zjistili, že podobný vzдор vůči autoritám vykazují příznivci punk rocku, zatímco heavy metaloví fanoušci vykazovali vyšší míru machismu. Je zde však třeba znovu poznamenat, že tyto jevy představují spíše extrémní pozice

v hudební spotřebě u adolescentů. Vedle vzdoru vůči autoritám byla u preference těchto žánrů často pozorována korelace s jinými negativními projevy, jako je abúzus drog a alkohol, sebepoškozování a jiné formy riskantního chování (např. Mužík, 2006b). V probíhající dekádě jsou v tomto ohledu výrazní příznivci emo. Jde o subkulturu definovanou punkově orientovanou módou a emo hudební stylem, teenagerskou přecitlivělostí a touhou po romantice, jejíž příslušníci si často libují v ponuré romantice, melancholii a důrazu na vlastní prožitky odehrávající se v jejich vnitřním světě. Někteří její vyznavači jsou okouzleni temnotou, jsou fascinováni vším, co souvisí se smrtí, a mohou mít i sklony k sebepoškozování⁸.

V adolescenční populaci má významnou hodnotu také téma lásky, resp. vztahů, včetně erotických motivů. Bohatá paleta odstínů, které tyto jevy v písních popisují, sahá od témat šťastně naplněného citu až po lamentování nad zlomeným srdcem, opuštěností či neopětované lásce; téma lásky je v populární hudbě obecně její klíčovým tématem (Zillmann a Gan, 1997). Adolescenti, kteří reálně prožívají některou z výše uvedených podob citů, nacházejí v písních s takovýmto obsahem podporu a útěchu. Titíž autoři vysvětlují trend „sjednocení“ emocí s emocemi písní na základě potřeby být pochopen. Empiricky tento jev šetřili Gibson a kolegové (1995). Zkoumali hodnocení různých písní o lásce mezi americkými adolescenty, kteří aktuálně trpěli pocitů osamělosti. Zjistili, že vztah k těmto písním je významně ovlivněn pohlavím. Zatímco dívky přijímají zpravidla většinu motivů lásky a citů v písních pozitivně, chlapci, kteří pociťují výše uvedené negativní emoce, vnímají hudbu oslavující lásku spíše negativně. Mimoto však vyšlo najevo, že černí američtí chlapci byli vůči takové hudbě i přes osobní pocit osamělosti naladěni vstřícně; autoři to vysvětlují tím, že v tradiční afroamerické hudbě, jako je blues nebo spirituály, je téma smutku nadprůměrně časté a pro adolescenty z této sociální skupiny proto daleko obvyklejší a přirozenější.

Souhrnem, individuální potřeby v poslechu hudby mezi adolescenty se týkají především opory určitých kognitivních a emocionálních komponent lidské psychiky, jako je vzdor vůči autoritám či láska. Velká variabilita, která je v ohledu uspokojování takových potřeb mezi adolescenty přítomná, je způsobena jednak skutečností, že ne všichni adolescenti mají k hudbě vztah na úrovni potřeby sounáležitosti, pochopení apod., a jednak vlivem dalších faktorů, např. demografické nebo kulturní povahy. Dosavadní důraz na souvislosti preference vybraných žánrů a negativních forem chování je příčinou toho, že znalosti o běžné populaci adolescentů a jejich individuálních motivech k poslechu hudby jsou spíše mozaikovitě.

1.3.5 Situační faktory

Volba hudby, resp. konkrétního žánru, interpreta či skladby podléhá v určitém momentě často situačním vlivům. Jak trefně vystihují Zillmann a Gan (1997), skalní rockový fanoušek si u formální večere s přáteli rád poslechne i klasickou hudbu, pokud k této situaci pasuje. Tentýž člověk může ve

⁸ Např. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Emo>

chvích pocitů sklíčenosti poslouchat klidnou, jemnou hudbu, která ho dokáže uklidnit, nebo jinak modifikovat jeho emoční stav.

Teoretický koncept volby konkrétní hudby je založen na relativně malém množství empirických poznatků. Konečni (1982, podle Zillmanna a Gana, 1997) uvádí, že volba konkrétního žánru za určitých podmínek je produktem nejen těchto situací, ale i dalších faktorů, dříve zmíněných, jako jsou například osobnostní rysy. Autor například uvádí, že lidé zlostní upřednostňují hudbu s jednoduchými melodiemi, pokud se na něco soustředí, avšak pokud jsou uvolnění, dávají přednost naopak komplexnějším skladbám. North a Hargreaves (1996) doplňují, že lidé přisuzují určitým hudebním žánrům konstantní paralely z abstraktních pojmů, jako např. že klasická hudba a jazz jsou sofistikované, pop je aktivní apod., a dle těchto atributů volí k různým činnostem nebo za různých situací takovou hudbu, která se k nim hodí. Podle nich je klasická hudba chápána jako vhodná k drahé večeři nebo večeři ve dvou, jazz se hodí k cocktail party, pop k joggingu, do klubů apod.

Ohledně volby konkrétní hudby u adolescentů jsou stávající poznatky poměrně chudé. Jedna z mála studií, která se této problematice věnovala, byla práce Gibsona a dalších (1995). Ti ve svém výzkumném designu požádali vzorek dospívajících, aby si představili, že se právě dozvěděli, že jejich cit vůči nějaké osobě je opětovaný, či naopak že jejich partner je opustil kvůli někomu jinému. Respondenti pak měli říct, jakou nahrávku by si pustili doma, o samotě, poté, co by se dozvěděli danou realitu (každému byla řečena jen jedna varianta). Vyšlo najevo, že ti dospívající, kteří se dozvěděli o opětovaném citu druhého člověka, měli chuť si pustit raději hudbu s podtextem oslavující lásku, zatímco ti, co byli imaginárně opuštěni, volili hudbu, která nad láskou obrazně lamentuje.

Navzdory nedostatku empirických zkušeností s těmito vlivy na úrovni adolescence je zřejmé, že volba hudby ke konkrétní situaci podléhá celé řadě dalších faktorů. Konečni (1982, podle Zillmanna a Hana, 1997) připomíná vliv osobnostních charakteristik na tuto volbu, uvažovat lze i o řadě vlivů sociální a kulturní povahy, které stojí za heterogenitou výsledných momentálních preferencí. V tomto ohledu pak zcela chybí teoretické modely, které by vysvětlovaly interakci mezi situačními a ostatními faktory, což je mimochodem problém většiny různých přístupů k tématu, tj. že vždy hodnotí vliv určité proměnné na hudební preference pouze z jednoho úhlu, aniž by své závěry dávaly do souvislosti s jinými přístupy (např. hudební preference jako produkt sociální třídy x produkt osobnostních rysů).

2 Empirická část

2.1 Struktura hudebních preferencí adolescentů

2.1.1 Úvod

V první empirické studii se náš zájem soustředil na tři výzkumné problémy. Prvním je hudební preference českých adolescentů, tedy obliba různých žánrů a struktura této obliby. Dále je v našem zájmu otázka, jaké vlastnosti hudby adolescenti upřednostňují, a jak se tyto vlastnosti vážou k vybraným hudebním stylům. Třetím klíčovým okruhem je otázka funkčních aspektů hudby, tedy proč dospívající poslouchají hudbu, a jak se tyto důvody vážou k preferenci určitého žánru či vlastnosti hudby. Studie se rovněž zabývá několika dílčími oblastmi, jako je způsob poslechu hudby a rozdíly mezi vybranými skupinami populace.

2.1.2 Metoda

Metodou výzkumu bylo kvantitativní dotazníkové šetření na populaci českých a moravských adolescentů.

2.1.2.1 Vzorek

Výzkumu se zúčastnilo 302 respondentů (z toho 176 dívek), věkové rozmezí vzorku bylo 14-18 let při průměrné hodnotě 16,6 let a směrodatné odchylce 0,9. 106 respondentů bylo hudebně aktivních (v době šetření hráli na nějaký hudební nástroj), 195 bylo neaktivních, 1 respondent neodpověděl. Respondenti pocházeli z různých středních škol ČR. Vzorek nepředstavuje reprezentativní výběr z populace adolescentů České republiky.

2.1.2.2 Dotazník

Respondentům byl distribuován dotazník, který obsahoval celkem 11 otázek. První otázka se zabývala oblíbou 14 vybraných žánrů (viz dále), kterou respondenti hodnotili na sedmistupňové Likertově škále, kde 1 znamenalo „vůbec se mi nelíbí“, 7 znamenalo „velice se mi líbí“ a 4 představovalo postoj „nevím, nemám vyhraněný názor.“. Druhá otázka zjišťovala vztah respondentů k 11 různým vlastnostem hudby (jako např. „je romantická“, „je klidná, vhodná k relaxaci“ atd.), a to hodnocením na výše popsané škále. Třetí otázka se zaměřovala na zjišťování souhlasu s šesti výroky týkajícími se funkčního potenciálu hudby (např. „hudba vhodně vyplňuje ticho“), a to na sedmistupňové Likertově škále, kde 1 znamenalo „rozhodně nesouhlasím“, 7 znamenalo „určitě souhlasím“ a 4 znamenalo „nevím“. Ve čtvrté otázce jsme respondenty žádali, aby vyplnili číselně odhad času (v hodi-

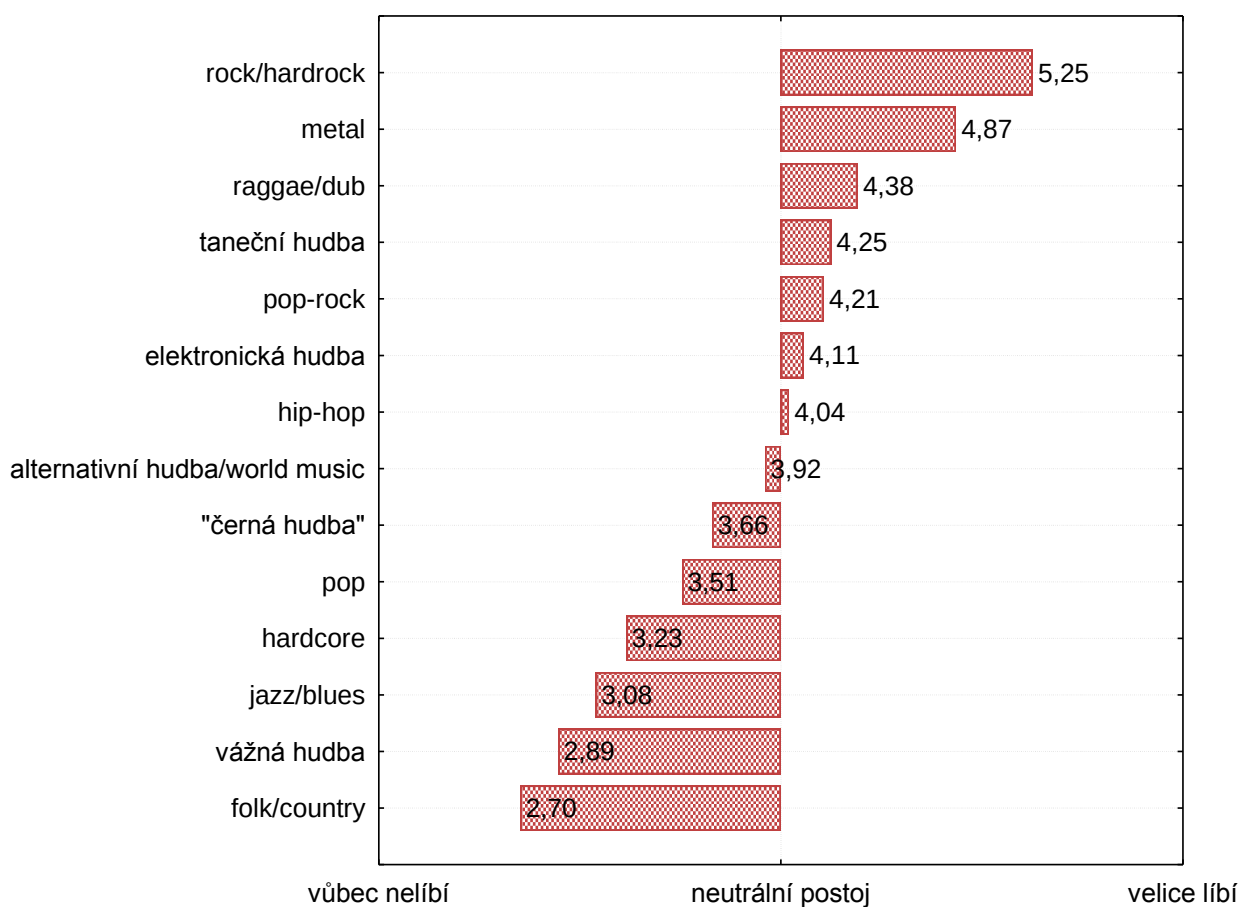
nách), který věnují poslechu hudby během průměrného dne. V 5. - 8. otázce jsme zjišťovali vybrané návyky v poslechu hudby (viz níže), a to pomocí škály, která byla použita u třetí otázky. Devátá otázka zjišťovala, jestli respondent v současnosti hraje na nějaký hudební nástroj (varianty odpovědi ano/ne), a v 10. otázce pak pohlaví respondenta (varianty muž/žena). V 11. otázce byli respondenti požádáni, aby uvedli svůj věk.

2.1.3 Výsledky

2.1.3.1 Obliba hudebních žánrů

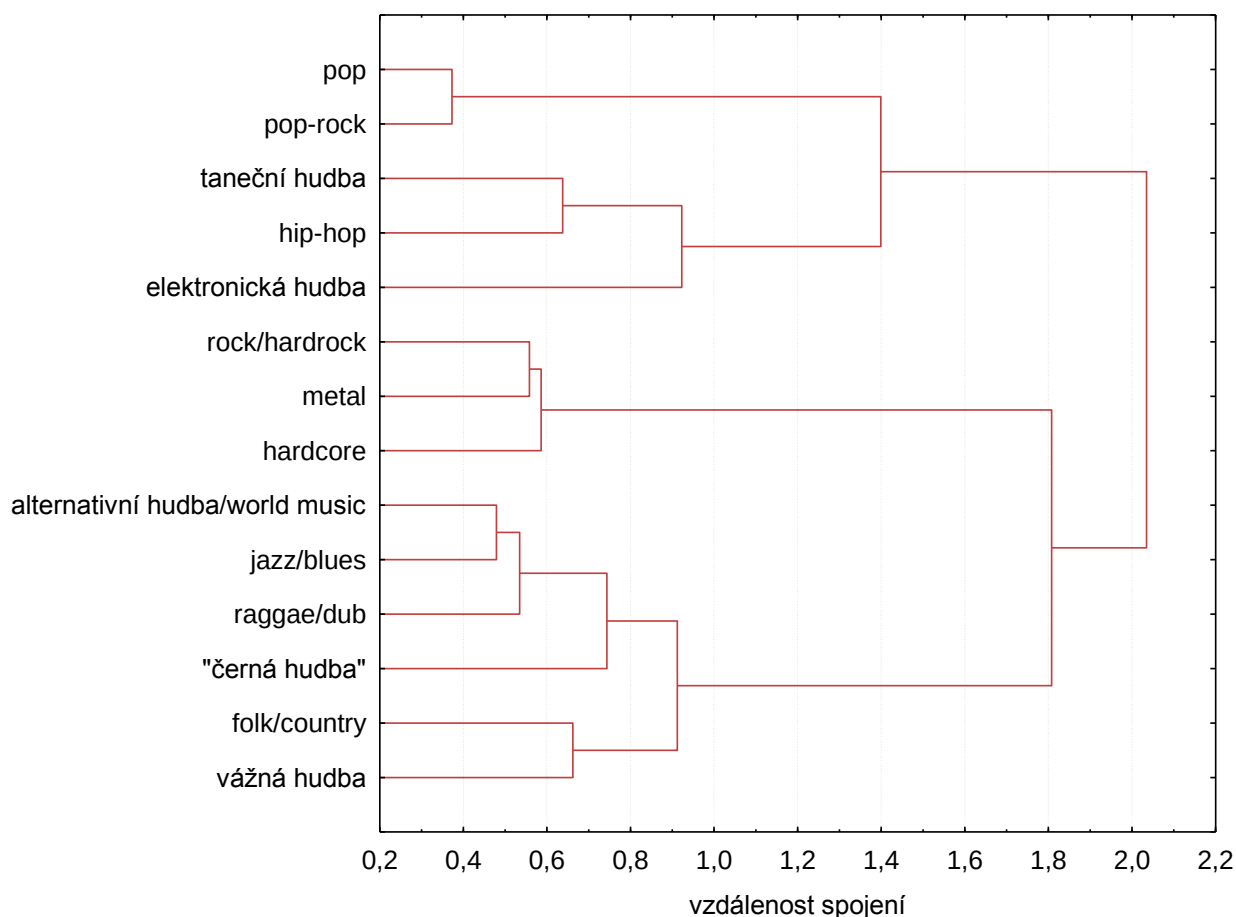
Nejprve jsme zjišťovali, jaká hudba se současným dospívajícím nejvíce líbí, a to nejprve tradičním zjišťováním oblíbenosti jednotlivých hudebních žánrů. V celkové oblíbenosti sledované populace vedou rocková a hardrocková hudba, naopak negativního hodnocení se dostává vážné hudbě, folku a country, a jen o něco méně záporně jsou hodnoceny jazz, blues a pop.

Graf: hudební preference adolescentů

Za tímto zobecněným profilem se skrývá značná variabilita, kterou však můžeme vysvětlit pomocí segmentace sledované populace. Nejprve se podívejme, jak vypadá struktura hudební preference pomocí stromového grafu znázorňujícího výsledky hierarchické shlukové analýzy⁹.

Graf: hudební preference adolescentů (výsledky shlukové analýzy)

V druhé úrovni větvení můžeme nalézt čtyři obecnější shluky žánrů, definované podle podobnosti hodnocení latentních skupin adolescentů. Jednotlivé shluky jsou dále pojmenovány podle společných znaků zaštitěných žánrů:

⁹ Pro pravidlo slučování použita Wardova metoda s mírou vzdálenosti 1-Pearsonova r.

Tabulka: struktura hudebních faktorů

skupina	žánry
střední proud	pop, pop-rock
elektronická hudba	taneční hudba, elektronická hudba, hip-hop
kytarová hudba	rock/hardrock, metal, hardcore
komplexní a reflexivní hudba	alternativní hudba/world music, jazz/blues, reggae/dub, „černá hudba“ (rhythm’n’blues, soul, funk aj.), folk/country, vážná hudba

V podstatě totožnou strukturu hudebních preferencí odhalila explorační faktorová analýza¹⁰. Výsledky ukázaly, že mezi sledovanými osobami se vyskytují čtyři hlavní tendence v oblíbenosti určitých žánrů, jejichž žánrové komponenty jsou uvedeny v tabulce níže.

Tabulka: hudební preference adolescentů (výsledky faktorové analýzy)

hudební žánr	komplexní a reflexivní hudba	kytarová hudba	střední proud	elektronická hudba
pop	0,00	-0,13	0,77	0,10
pop-rock	0,12	0,05	0,79	-0,01
rock/hardrock	0,17	0,68	0,29	-0,27
hardcore	0,12	0,60	-0,06	-0,06
metal	-0,06	0,69	-0,11	0,00
taneční hudba	-0,05	-0,05	-0,01	0,63
elektronická hudba	0,02	0,32	-0,12	0,32
alternativní hudba/world music	0,66	0,13	-0,06	0,06
hip-hop	-0,02	-0,13	0,29	0,56
reggae/dub	0,64	0,06	-0,08	0,23
"černá hudba"	0,50	-0,16	0,32	0,09
jazz/blues	0,83	-0,07	0,04	-0,19
folk/country	0,47	0,08	0,15	-0,26
vážná hudba	0,42	0,20	-0,02	-0,33
vlastní číslo	2,24	1,54	1,55	1,17
% rozptylu	16,0%	11,0%	11,0%	8,0%

¹⁰ Pro extrakci faktorů byla použita metoda iterovaných komunalit (MINRES) s použitím normalizované rotace Equimax, o konečném počtu faktorů bylo rozhodnuto po identifikaci bodu zlomu na sutinovém (scree) grafu znázorňujícím vlastní čísla. Model popisuje 46,4 % celkového rozptylu, míra sycení faktorů jednotlivými proměnnými je znázorněna intenzitou modrého (v případě pozitivního sycení) a červeného pozadí buněk (v případě negativní korelace). Správnost užitého modelu byla úspěšně ověřena konfirmační faktorovou analýzou při hladině významnosti <0,001 pro všechny proměnné zahrnuté v modelu.

Z výsledků lze zjistit i to, které hudební žánry se v dané skupině těší oblibě, a které jsou naopak neoblíbené. Například příznivci skupiny „elektronická hudba“ (faktor 4) nemají příliš v oblibě klasickou hudbu, a jen o něco lépe hodnotí rockovou hudbu a jazz/blues.

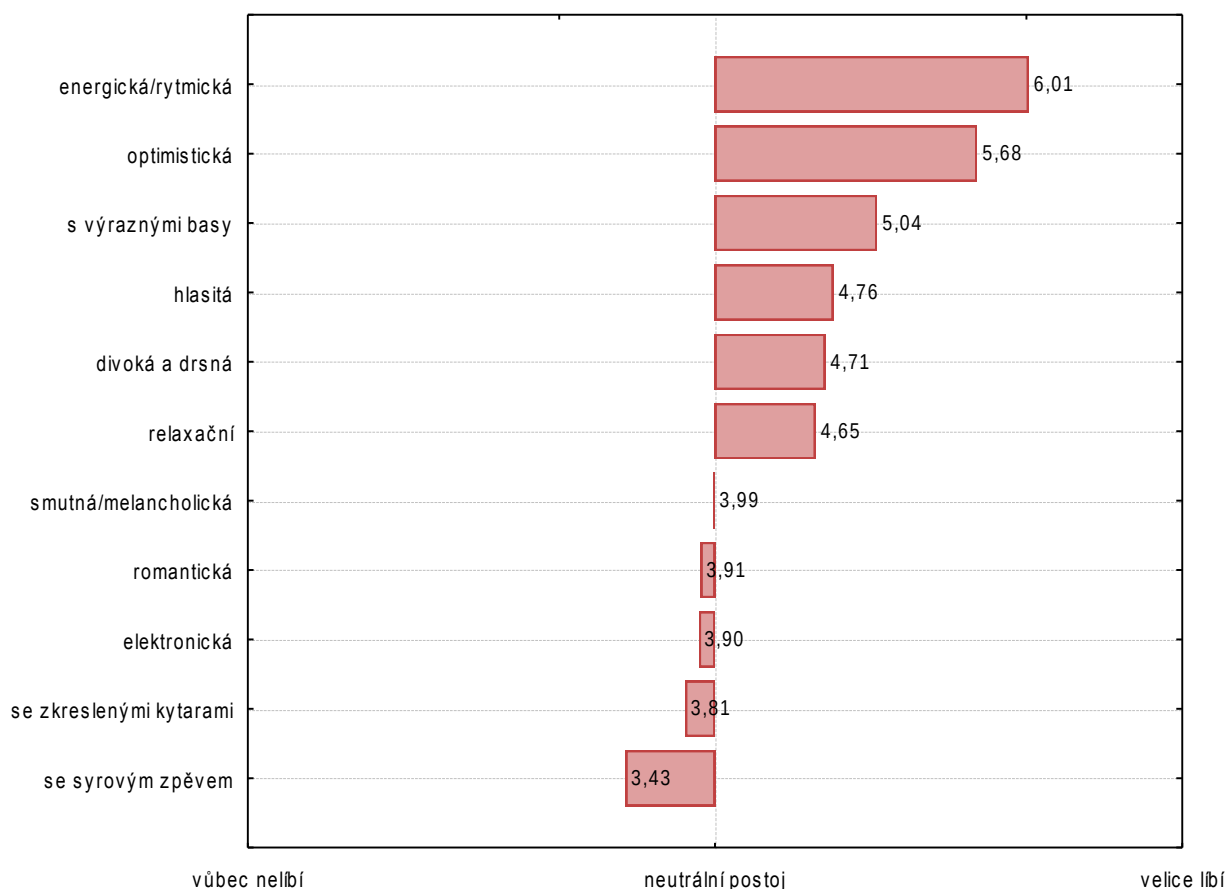
2.1.3.2 Obliba vlastností hudby

K výzkumu hudební preference jsme přistoupili ještě jedním způsobem. Lze předpokládat, že posluchači obecně upřednostňují na hudbě určité vlastnosti, a je dokonce možné, že preference těchto vlastností vede k oblibě určitých hudebních stylů. Respondenty jsme proto požádali, aby uvedli míru své obliby vybraných charakteristik, jako např. jak moc mají rádi hudbu optimistickou, melancholickou, hlasitou apod.

Z hlediska celkové obliby vede jednoznačně hudba, která je rytmická, energická a optimistická. Na druhém pólu s mírně negativním průměrem se nachází hudba obsahující syrový, drsný zpěv, hudba se zvuky zkreslené kytary¹¹, ale např. i romantická hudba. Souhrnné výsledky jsou uvedeny na následujícím grafu.

¹¹ Vysvětlení, že výsledná skóre rockové/hardrockové hudby a hudby se zkreslenými kytarami leží na opačných pólech - ačkoliv tradičně tyto dva jevy žijí v symbióze - je třeba hledat v hlubším poznání estetiky současné rockové hudby.

Graf: obliba vlastností hudby

Jak bylo řečeno, předpokládáme také, že existují určité souvislosti mezi oblibou vybraných žánrů a oblibou určitých hudebních vlastností. Např. u popu lze předpokládat, že bude mít více emočních poloh než např. taneční hudba, či že jazz bude méně spojován s drsným zpěvem než např. metal, a že tyto spojitosti budou posluchači reflektovány stejným (kladný/záporným) způsobem.

Explorační analýza dat tyto souvislosti skutečně prokázala. Nejprve je vyjádříme prostřednictvím korelační matice uvedené níže¹². Ta ukazuje, že ne všechny žánry jsou (signifikantně) spojeny s konkrétními vlastnostmi, ale některé, jako např. pop-rock, jsou takto determinovány poměrně jasně. Další žánry, jako např. vážná hudba, jsou spojeny s uvedenými vlastnostmi sporadicky, zřejmě proto, že pro daný žánr není žádná z uvedených vlastností příliš důležitá, kladně ani negativně. Některé vlastnosti také vykazují smíšené postoje, jako např. hudba s výraznými basy, která je kladně spojována s žánrovými zástupci elektronické hudby (viz výše), ale spíše negativně s žánry středního proudu či komplexní a reflexivní hudby.

¹² Zobrazeny jsou pouze ty Spearmanovy korelační koeficienty, jejichž hladina významnosti leží pod hodnotou 0,01 a jejichž hodnota přesahuje 0,2, což při dané velikosti vzorku ($N=302$) zaručuje sílu testu začínající na hladině 0,83 (resp. 0,78 pro hodnotu $\geq 0,19$). Toto kritérium je u korelačních operací uplatňováno v průběhu celé analýzy. Korelační koeficienty jsou podle své výše zvýrazněny odstupňovanou intenzitou pozadí buněk (viz výše).

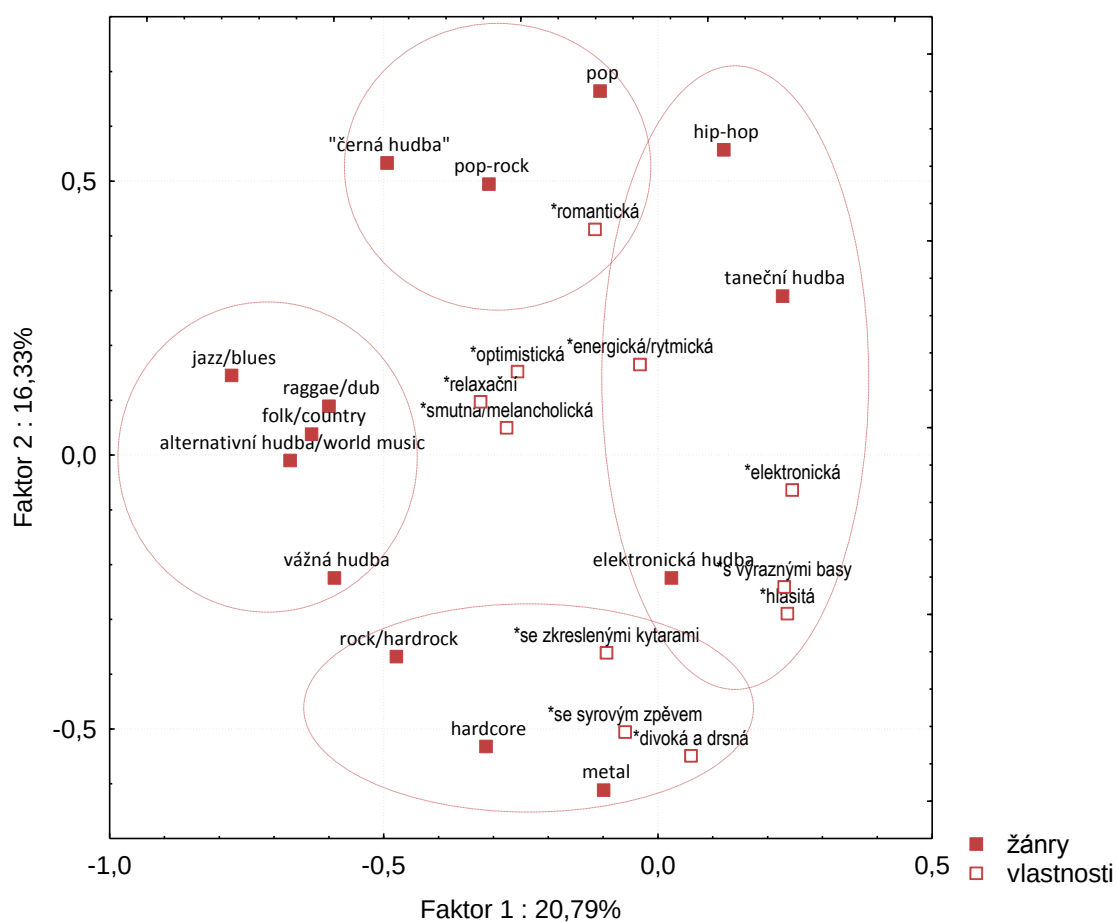
Tabulka: souvislosti hudebního žánru a vlastností hudby (korelační matice)

žánr/charakteristika hudby	energická/rytmická	smutná/melancholická	romantická	optimistická	relaxační	divoká a drsná	hlasitá	se syrovým zpěvem	se zkreslenými kytarami	elektronická	s výraznými basy
pop			0,44			-0,33		-0,2			-0,26
pop-rock		0,24	0,4	0,21	0,19	-0,29	-0,25	-0,2			-0,28
rock/hardrock		0,25				0,25		0,29	0,25		
hardcore						0,36		0,37	0,27		
metal						0,46	0,29	0,4	0,41		0,27
taneční hudba	0,18						0,27			0,44	0,28
elektronická hudba	0,18					0,29				0,36	0,29
alternativní hudba/world music					0,26						
hip-hop			0,25					-0,2			
reggae/dub											
"černá hudba"			0,3	0,28	0,22	-0,21	-0,22				-0,3
jazz/blues					0,22		-0,26				-0,27
folk/country	-0,14						-0,23				-0,23
vážná hudba		0,23									-0,2

Zobecněný model struktury oblíbenosti hudebních žánrů a vlastností hudby doplníme ještě pomocí analýzy hlavních komponent, resp. vynesáním souřadnic jejích výsledků na plochu následujícího grafu¹³. Zvýrazněné elipsy vymezují čtyřfaktorovou strukturu (zobecněnou do dvou dimenzí), ve které se pojí vybrané hudební žánry a jim blízké vlastnosti. Např. skupina pojmenovaná „kytarová hudba“ vykazuje poměrně jasný model spojitosti rockových/metalových žánrů a pro ně převážně přirozených vlastností (divoká a drsná, se zkreslenými kytarami, se syrovým zpěvem; dolní elipsa), zatímco žánry tzv. „komplexní a reflexivní hudby“ se s konkrétními vlastnostmi výrazněji nepojí.

¹³ Model vysvětluje 37,4 % celkového rozptylu. Proměnné zastupující žánry jsou v modelu užity jako hlavní, proměnné zastupující vlastnosti hudby jsou užity jako doplňkové.

Graf: souvislosti hudebního žánru a vlastností hudby (výsledky analýzy hlavních komponent)

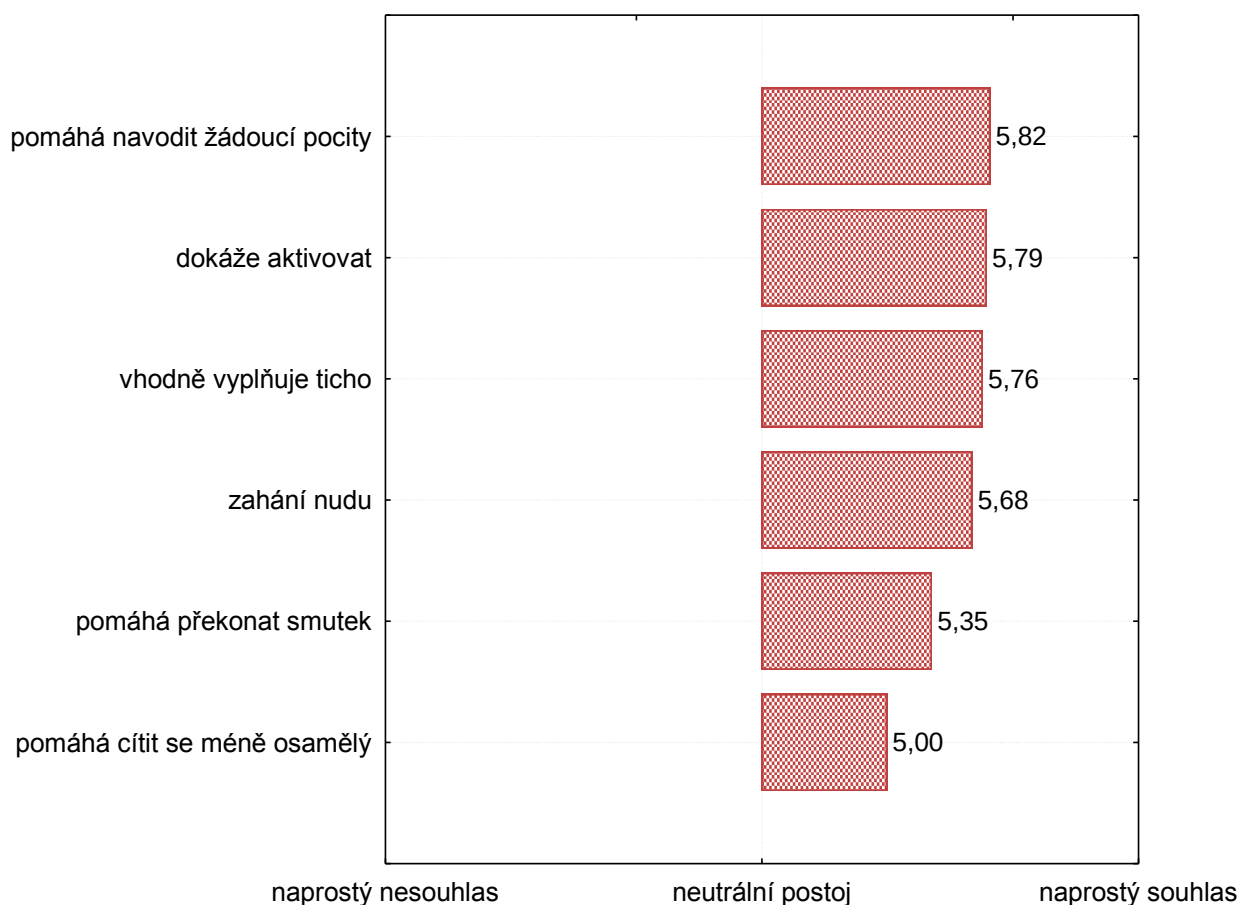

2.1.3.3 Funkční potenciál poslechu hudby

Respondentů jsme se též ptali, jaké účinky na ně hudba má, resp. jaké možnosti poslech hudby přináší (např. „hudba mi pomáhá zahnat pocity nudy“). Náš výčet byl – v souladu s povahou celé pilotáže – stručný a přirozeně nepokryl celou možnou škálu funkčních aspektů hudby.

Skóre jednotlivých funkčních vlastností hudby dosáhla ve všech případech pozitivních průměrných hodnot (tedy > 4, jak ukazuje následující graf), a rozdíly mezi jednotlivými skóre nebyly výrazné.

Graf: funkční potenciál poslechu hudby

Zajímalo nás také, jestli existuje určitá nenáhodná souvislost mezi preferencí určitých žánrů a souhlasem s danými funkčními potenciály hudby. Oproti původnímu předpokladu, že existuje, vyšlo najevo, že tyto souvislosti jsou v minimu případů velice slabé, a v naprosté většině případů žádné (resp. náhodné).

Zajímavější výsledky ale vyplynuly při podobné exploraci dat v rovině vztahu vlastností hudby a jejího funkčního potenciálu, jak ukazuje následující korelační matice. Zde vychází najevo, že hudba energická a rytmická, ale i hlasitá vhodně vyplňuje ticho, zatímco hudba optimistická relaxační pomáhá navodit žádoucí pocity. Posledně dva jmenované žánry spolu s hudbou romantickou pomáhají adolescentům cítit se méně osamělí a také jim pomáhají překonat smutek. Konečně hudba drsná a divoká, energická a rytmická i optimistická dokáže dospívající aktivovat.

Tabulka: souvislosti funkčního potenciálu poslechu hudby a vlastností hudby (korelační matice)

vlastnosti hudby / funkce hudby	vhodně vyplňuje ticho	pomáhá navodit žádoucí pocity	zahání nudy	pomáhá cítit se méně osamělý	pomáhá překonat smutek	dokáže aktivovat
energická/rytmická	0,22	0,2	0,23			0,24
smutná/melancholická						
romantická				0,29	0,26	
optimistická		0,25	0,2	0,2	0,22	0,29
relaxační		0,24		0,21	0,29	
divoká a drsná						0,23
hlasitá	0,23		0,22			
se syrovým zpěvem						
se zkreslenými kytarami						
elektronická						
s výraznými basy						

Je možné, že adolescenti užívají hudbu s různými vlastnostmi k různým účelům, což by zároveň potvrdzovalo výsledky několika nedávných studií (North a další, 2004, Franěk, 2005 aj.). V našem případě můžeme formulovat výběr hudby určité vlastnosti jako nástroje k dosažení uspokojení určité potřeby (viz následující tabulka).

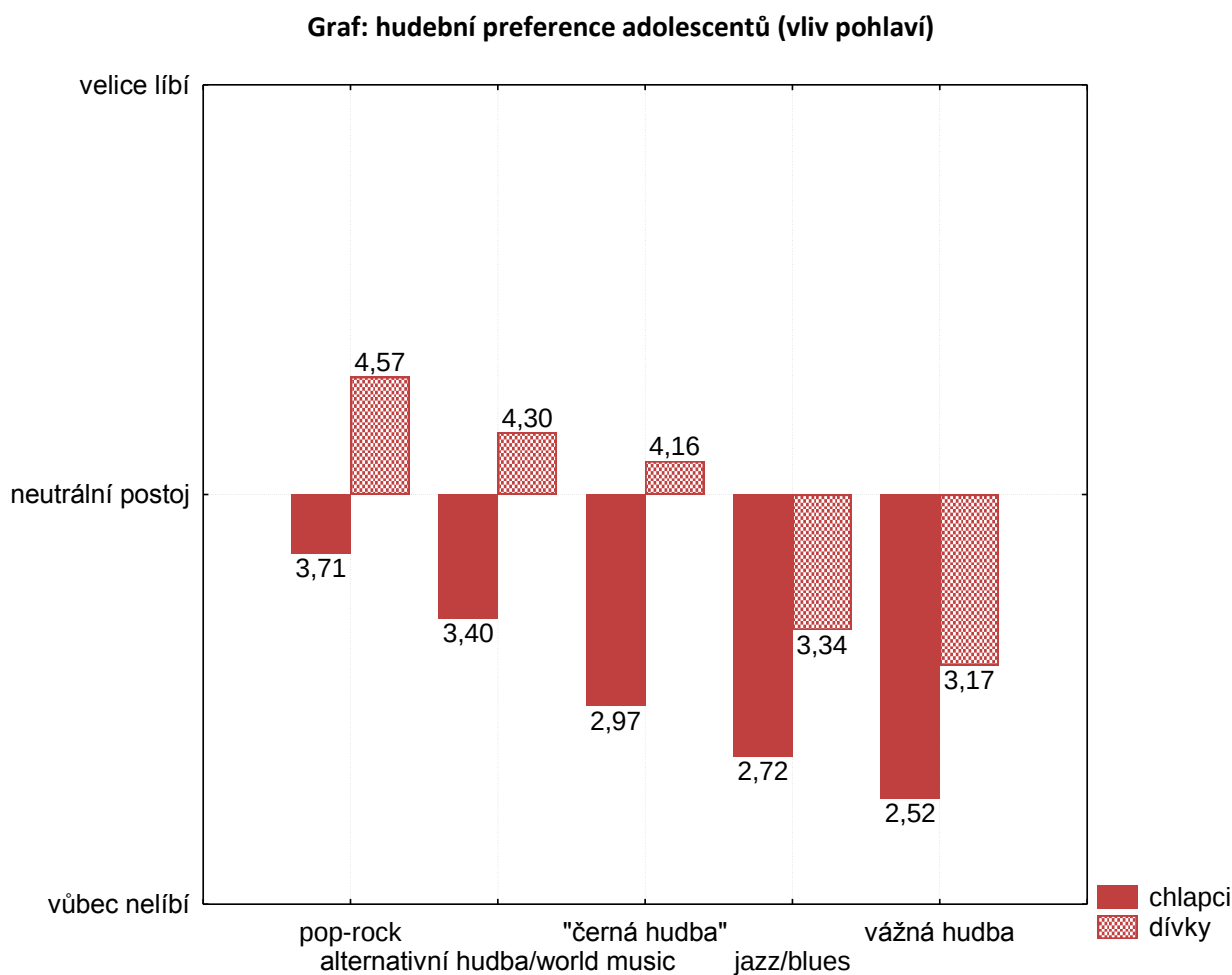
Tabulka: vlastnosti hudby a jejich potenciál

typ hudby	výsledný stav
energická/rytmická	vhodně vyplňuje ticho, pomáhá navodit žádoucí pocity, zahání nudy, dokáže aktivovat
romantická	pomáhá cítit se méně osamělý, pomáhá překonat smutek
optimistická	pomáhá navodit žádoucí pocity, zahání nudy, vhodně vyplňuje ticho, dokáže aktivovat
relaxační	pomáhá navodit žádoucí pocity, pomáhá cítit se méně osamělý, pomáhá překonat smutek
divoká a drsná	dokáže aktivovat
hlasitá	vhodně vyplňuje ticho, zahání nudy

Z uvedených výsledků vyplývá, že v rovině motivace k poslechu jsou důležitější než žánrové konotace hudby její obecnější vlastnosti. Přitom je doposavad v podobných výzkumech, např. těch, zaměřených na souvislosti hudební preference a negativního chování, využíván pouze rozměr žánru, nikoliv vlastností. Pro budoucí výzkum by tato dimenze mohla mít pozitivní dopad na pochopení zkoumané reality. Např. empirické zkoumání souvislostí preference vybraných žánrů a negativního chování u adolescentů probíhá v drtivé většině případů na bázi korelování právě s hudebními žánry.

2.1.3.4 Vliv pohlaví

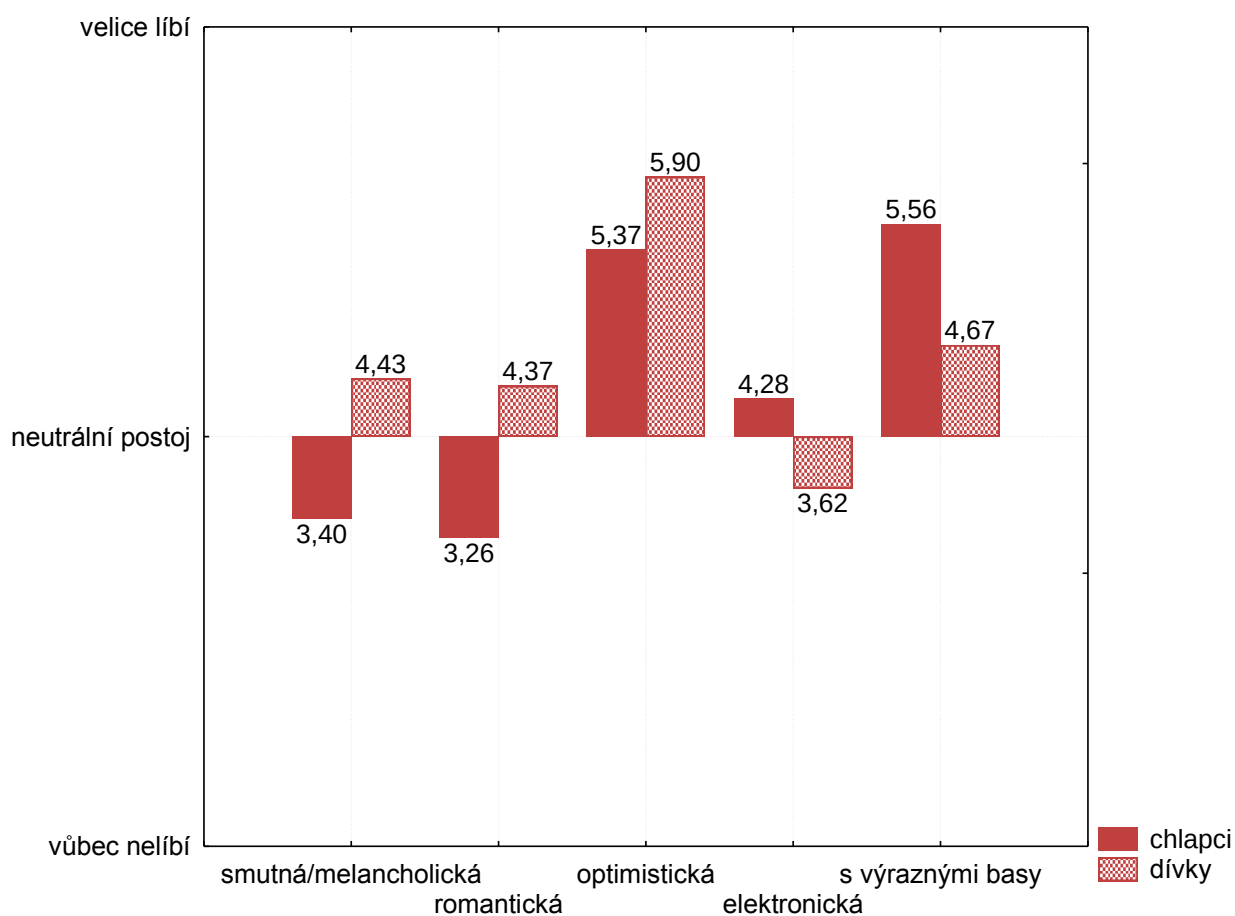
Hudební preference a vztah estetických a funkčních aspektů hudby jsou ovlivněny i pohlavím posluchače, alespoň v některých případech. V případě oblíbenosti hudebních žánrů nacházíme rozdíly na základě pohlaví v pěti případech, u nichž ve všech případech připadá pozitivnější či méně negativní míra hodnocení na stranu dívek¹⁴.

¹⁴ Hladina pravděpodobnosti u všech statistik t-testu a statistik Mann-Whitneyova testu je $>0,01$. Toto kritérium je dodržováno v průběhu celé analýzy při statistických testech určených k porovnávání průměrů dvou skupin, pokud není uvedeno jinak.

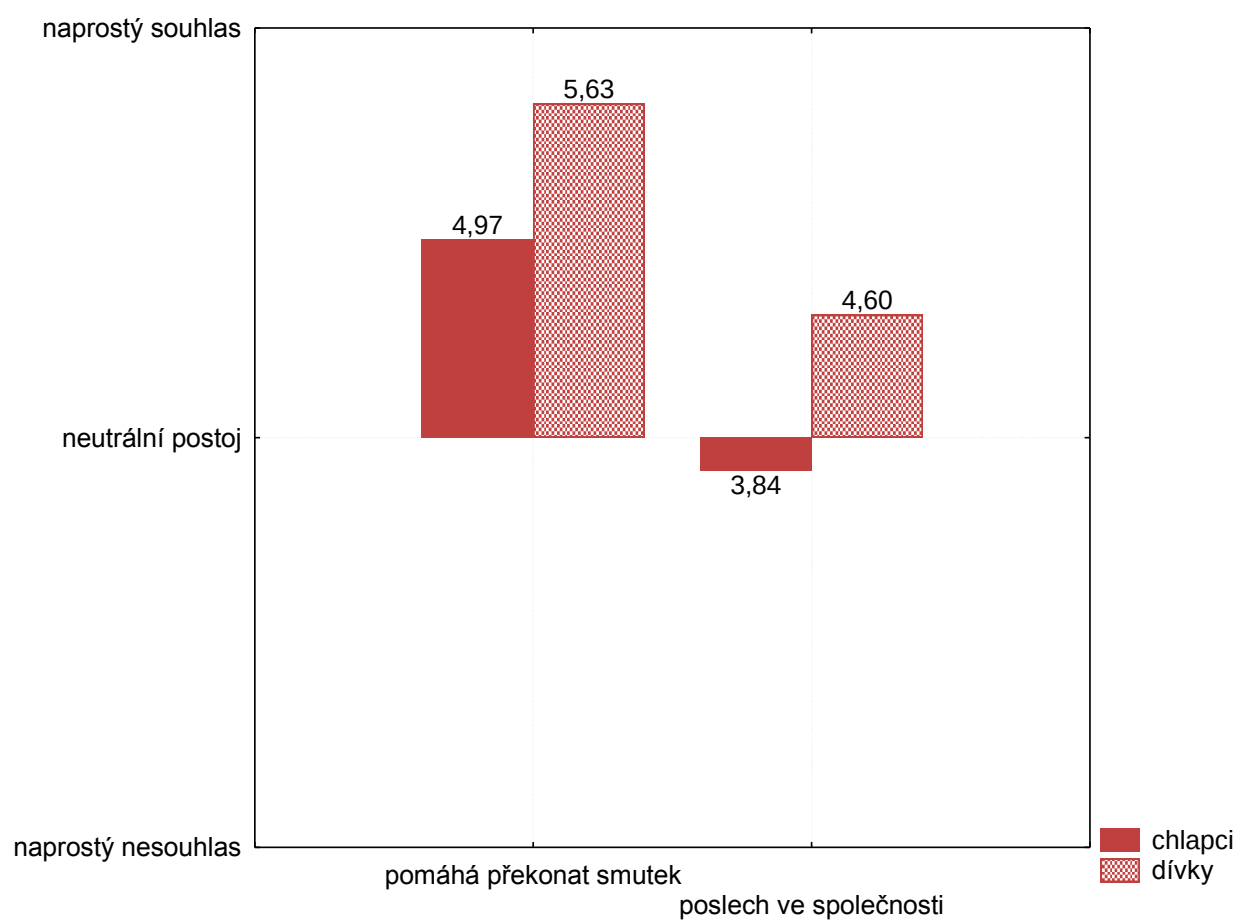
Signifikantní rozdíly se projeví i v odlišné oblíbenosti vybraných vlastností hudby. Zatímco dívky hodnotí lépe hudbu smutnou/melancholickou, romantickou a optimistickou, chlapci vykazují oproti děvatům pozitivnější vztah k hudbě elektronické a k hudbě s výraznými basy. Zde je na místě připomenout zahraniční studii (McCown a kol., 1997), která zjistila, že vyšší stupeň extraverte a psychotismu předpovídá preferenci pro hudbu se zdůrazněným basem, jako je například hip-hop nebo taneční hudba.

Graf: vlastnosti hudby (vliv pohlaví)

Rozdíl spočívající v pohlaví se projevil i v názorech na funkční potenciál hudby, kde dívky více souhlasí s výrokem, že hudba pomáhá překonat smutek a dokáže být v takových stavech oporou. Dojde k tomu, že dívky též vykazují průměrně souhlasný postoj k tvrzení „hudbu poslouchám převážně s přáteli, rodinnými příslušníky, známými apod.“, na rozdíl od chlapců, kteří k tomuto výroku zastávají nesouhlas.

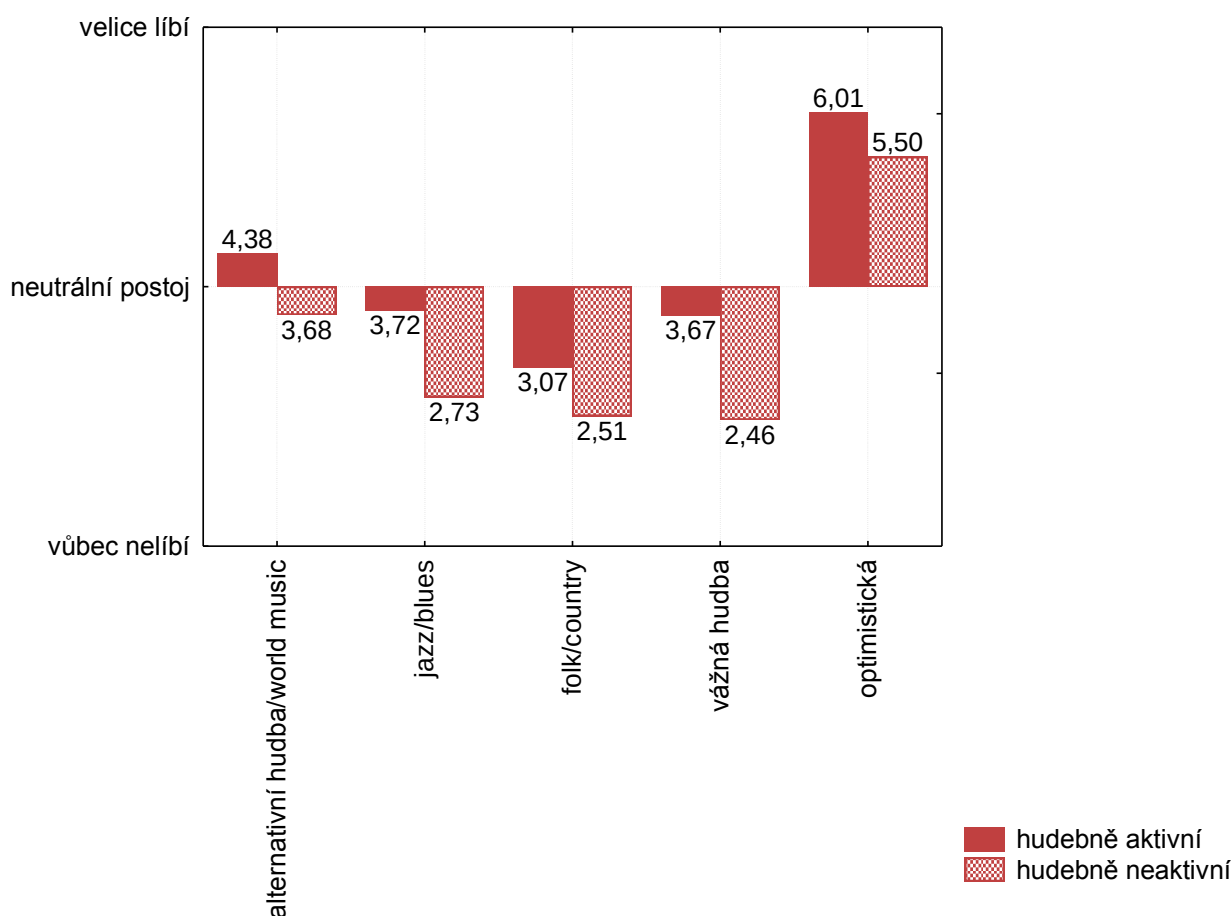
Graf: funkční potenciál poslechu hudby (vliv pohlaví)

2.1.3.5 Vliv hudební aktivity

Hudební aktivitu, tedy zda respondent hraje na nějaký hudební nástroj, jsme zjišťovali pouze formou odpovědi ano či ne. Na základě tohoto dichotomického rozdělení respondentů jsme došli k několika rozdílům v oblíbenosti hudební žánrů a vlastností hudby, přičemž hudebně aktivní jedinci ve všech dále uvedených případech projevili statisticky významně pozitivnější vztah ke sledovaným jevům.

Graf: hudební preference adolescentů (vliv hudební aktivity)

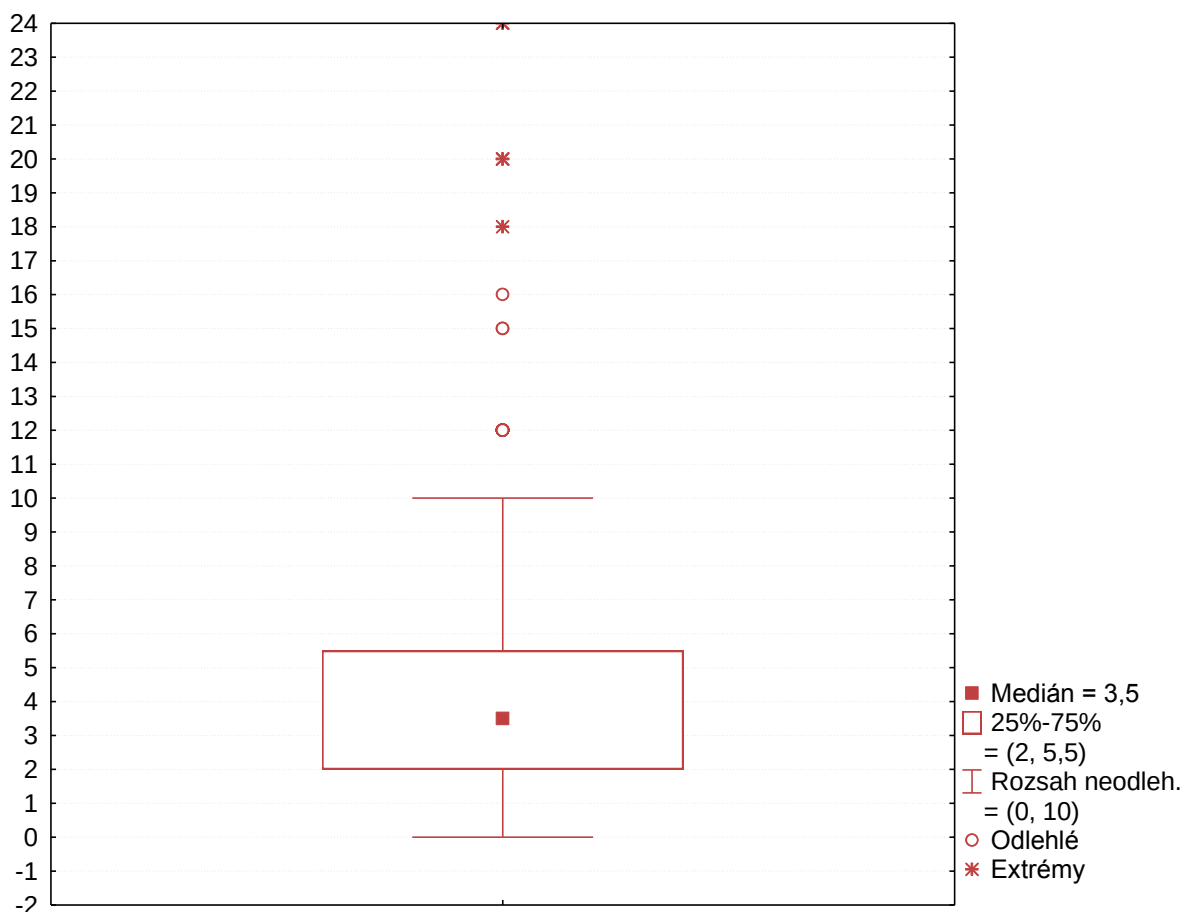
Rozdíly v hodnocení se týkají bez výjimky těch žánrů, které ve shodě s Rentfrowem a Goslingem (2003) nazýváme „komplexní a reflexivní“, tedy u vážné hudby, jazzu/blues, folku/country a alternativní hudby/world music. Ve všech případech přitom jde o pozitivnější přístup ze strany hudebně aktivních jedinců. Příčinu těchto rozdílů by možná šlo odhalit detailnějším rozpracováním této otázky, např. doplněním, na jaký nástroj dotyčný hraje, co hraje (žánrově) apod. Tím by se možná vysvětlilo negativní skóre u obluby vážné hudby, a to nejen z globálního hlediska, ale i u skupiny hudebně aktivních jedinců. Je možné, že v našem vzorku převažovali jedinci, kteří hrají spíše na nástroje specifické pro jiné hudební žánry, než je klasika (např. elektrické a basové kytary nebo bicí), což ústí v nevázanost hudební aktivity na oblibu vážné hudby. Určitý vliv zde můžou hrát i širší kulturní souvislosti. Např. Chang a Chong (2008) zjistili, že mezi singapurskými adolescenty ve věku 12-23 let byla jako nejbližnější žánr citována Western art music, tedy evropská vážná hudba.

2.1.3.6 Délka poslechu hudby během dne

Zjišťovali jsme rovněž, kolik hodin denně věnují adolescenti poslechu hudby (průměrný odhad), abychom získali srovnání pro dříve prezentované výsledky, které upozorňují, že adolescenti tráví poslechem hudby 4 a více hodin denně (např. Zilmann a Gan, 1997).

Střední doba poslechu činila u našeho vzorku 3,5 hodiny, což lze považovat za shodné s uvedenými poznatky amerických šetření. Zatímco spodních 50 % posluchačů zaujímá spektrum 0 – 3,5 hodiny, vrchních 40 % zaujímají rozsah 3,5 – 10 hodin¹⁵.

Graf: průměrná denní délka poslechu hudby

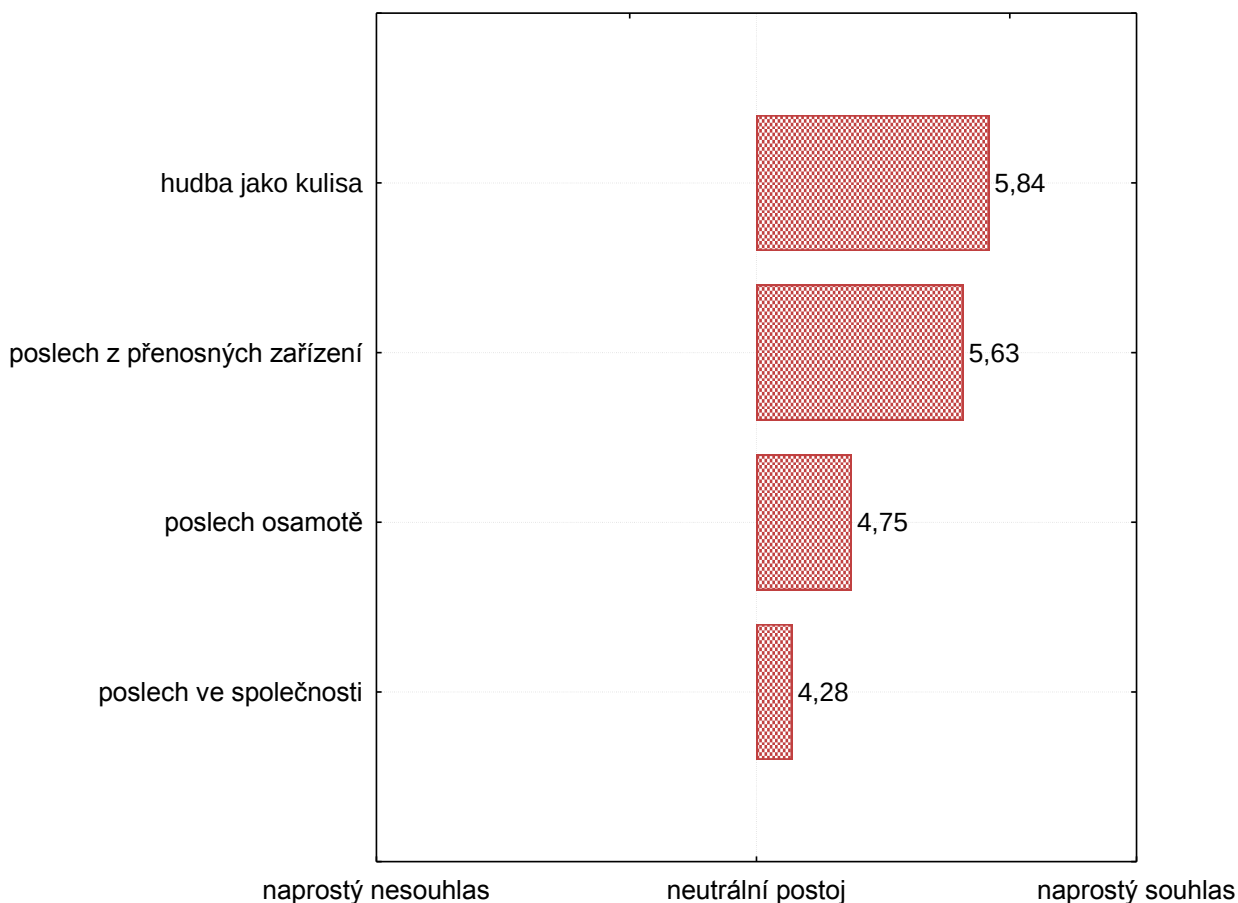

2.1.3.7 Další výsledky

Nakonec jsme zjišťovali, jakým způsobem dospívající hudbu poslouchají, resp. do jaké míry souhlasí s výroky popisujícími určitý typ poslechu hudby. Z obecného hlediska vyšlo najevo, že – pokud lze výše uvedený formát takto převést – adolescenti poslouchají hudbu nejčastěji jako zvukovou kulisu, a též významněji souhlasí s tím, že ji poslouchají často z přenosných zařízení, jako jsou discmany, MP3 přehrávače apod., což je opět v konsenzu s předchozími poznatky shrnutými v podkapitole Konsumace hudby. O něco slabší byl souhlas s tvrzením, že hudbu poslouchají často o samotě, a nejslabšího souhlasu se dostalo tvrzení, že ji poslouchají ve společnosti (v rodinném kruhu, s přáteli apod.), kde se však objevil výše uvedený genderový rozdíl.

¹⁵ 10 hodin představuje 90. percentil stupnice.

Graf: formy posluchu hudby

2.1.4 Závěr

Dospívající v České republice vytvářejí z hlediska přístupu k hudbě heterogenní skupinu. Z obecného pohledu mají nejraději rockovou a hardrockovou hudbu, nejméně pak folk/country a vážnou hudbu. Za tímto agregátním profilem mladistvých však stojí různorodé skupiny posluchačů. Z našeho pohledu existují čtyři segmenty adolescentů podle žánrů, které upřednostňují. Posluchači středního proudu jsou příznivci popu a pop-rocku, posluchači elektronické hudby upřednostňují taneční a elektronickou hudbu a také hip-hop a rap. Posluchači tzv. „kytarové“ hudby mají rádi rock/hardrock, metal a hardcore, a konečně příznivci tzv. „komplexních a reflexivních žánrů“ oceňují širší spektrum žánrů, od alternativní hudby/world music, přes jazz/blues, reggae/dub, funk, soul, folk/country až k vážné hudbě.

Adolescenti mají specifické preference, co se týče konkrétních vlastností hudby. Nejpozitivněji vnímají hudbu energickou, rytmickou a optimistickou, naopak slabě nelibě hodnotí hudbu se syrovým zpěvem a se zkreslenými kytarami. I zde se ale objevuje značná variabilita, takže není zcela vhodné tvrdit, že by některé vlastnosti hudby byly obecně neoblíbené, a to i v rámci jednoho segmentu. Konkrétní vlastnosti hudby v některých případech souvisí s vybranými hudebními žánry, jejichž průsečík dává hudebním žánrům nový rozměr.

Vlastnosti hudby mají zřejmě bližší vztah k motivaci poslechu hudby než konkrétní žánrové charakteristiky. Zdá se, že adolescenti poslouchají hudbu určitých vlastností proto, aby dosáhli určitých cílů (např. psychických stavů). Zatímco optimistickou hudbu lidé poslouchají, protože jim pomáhá navodit žádoucí pocity, zahánit nudu, vhodně vyplňuje ticho a protože dokáže aktivovat, romantická hudba pomáhá cítit se posluchači méně osaměle a pomáhá mu překonat smutek. Motivační spektrum je pro různé vlastnosti jiné a má také různý potenciál, což znamená, že některé vlastnosti nevystupují jako vyhraněný nástroj k dosažení určitého cíle.

Ve sledovaných jevech existují rozdíly s ohledem na pohlaví. Dívky mají pozitivnější vztah k žánrům, které shrnujeme pod kategorií „reflexivní a komplexní žánry“, oproti dospívajícím mužům. Mají také ve větší oblibě takové vlastnosti hudby, jako je smutná/melancholická, romantická či optimistická nálada, zatímco chlapci lépe hodnotí hudbu elektronickou a hudbu s výraznými basy. Dívkám též hudba pomáhá lépe překonávat stavy smutku, a zároveň ji více než chlapci poslouchají ve společnosti dalších lidí.

Hudební aktivita, tedy skutečnost, že dospívající hraje na nějaký hudební nástroj, má pozitivní vliv na kladnější hodnocení komplexních a reflexivních žánrů, a též na dobré hodnocení optimistické hudby (oproti hudebně neaktivním).

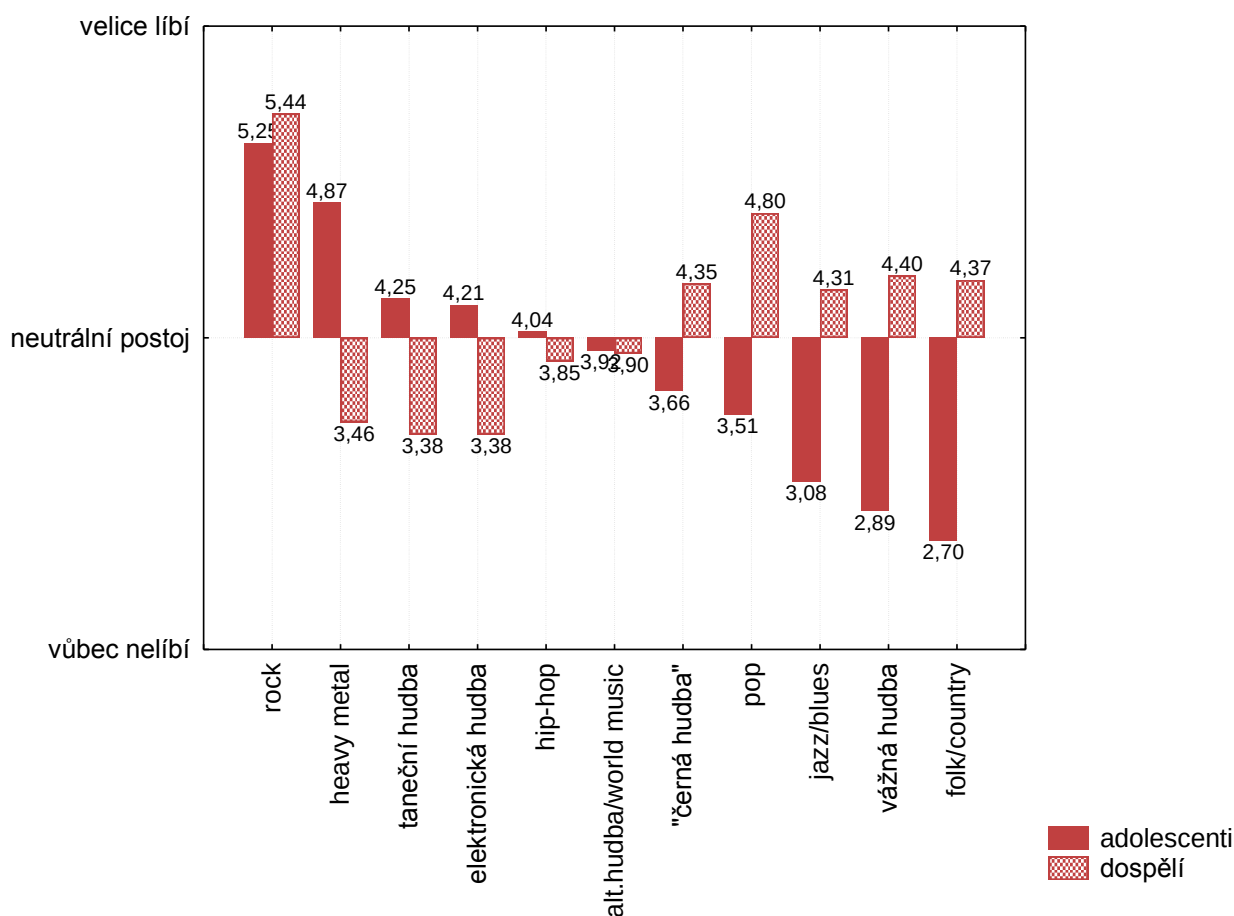
Průměrný český adolescent poslouchá hudbu asi 3,5 hodiny denně, což je v určitém souhlasu s dřívějšími výsledky zjištěnými v USA (Zilman a Gan, 1997 aj.). Dospívající rovněž vykazují silný souhlas s výrokem, že hudbu užívají zejména jako zvukovou kulisu, a že ji často poslouchají z přenosných zařízení typu MP3 apod.

Naše výsledky tak potvrzují řadu dřívější poznatků, a to i zahraničního původu. Zjištěná struktura hudební preference v rovině žánrů je do značné míry shodná s dříve zjištěnými strukturami (Rentfrow a Gosling, 2003; Bek, 2005; Franěk a Mužík, 2006), pouze s tím rozdílem, že některé dříve uvedené typologie pracovaly s bohatší škálou žánrů a přinesly tak pěti či šesti faktorové modely.

Hudební preferenci je dále třeba nahlížet jako dynamický, věkem proměnlivý jev. Porovnáním našich výsledků s výsledky studie provedené na o něco starší české populaci (Franěk a Mužík, 2006) zjistíme, že některé žánry během dalšího dospívání ztrácejí na oblibě, zatímco jiné na oblibě získávají¹⁶. Z následujícího grafu lze vyčíst, že ve skupině lidí kolem 30 let ztrácejí oproti skupině adolescentů na popularitě heavy metal a elektronická a taneční hudba, zatímco vybrané žánry okruhu reflexivních a komplexních žánrů a též popu na popularitě získávají. Naše dokumentace růstové tendence vážné hudby a jazzu jsou též v souladu s výzkumem Hargreaves a Northe (1997), zaměřeným právě na proměnlivost hudební preference během života.

¹⁶ Výsledky je možné dobře srovnat, protože oba výzkumy užívaly srovnatelnou škálu. Výsledky zobrazují pouze průměrné hodnoty, nikoliv statistickou významnost rozdílů. Průměrný věk kontrolní skupiny dospělých je 30,1 let se směrodatnou odchylkou 11,2.

Graf: rozdíly v hudebních preferencích adolescentů a dospělých

Sledování hudební preference prostřednictvím vlastností hudby se zdá být užitečné, a to jak ve vztahu k hudebním žánrům, tak jako nový pohled na hudební preferenci coby nástroj k dosažení určitých stavů. Strukturální práci s vlastnostmi hudby použili již Finnas (1987) a též Schwartz a Fouts (2003), zaměření jejich práce je však poněkud jiné a tyto výsledky není dost dobře možné porovnat. Práce s vlastnostmi hudby může být zajímavou alternativou k hudebním žánrům. Dimenze žánrů je ve smyslu měření nespolehlivý nástroj, protože pomyslné spektrum hudebních stylů nelze nikdy zcela vyčerpat. Mimoto je většina moderních žánrů natolik vývojově dynamických, že lze např. v kategorii rhythm'n'blues (či R'n'B) nalézt vedle sebe tak nepodobné styly, jako jsou Al Jarreau 80. let uplynulého století a dnešní Jay Zee. Dvě různé generace si pak pod tímto pojmem mohou představit něco diametrálně odlišného (viz podkapitolu Měření hudebních preferencí).

Předkládaná pilotáž se funkčních vlastností hudby dotknula jen zcela povrchně. Nicméně vazba vlastností hudby ve smyslu nástroje k dosažení určitého stavu podněcuje k hlubšímu a systematictějšímu zamyšlení se nad touto problematikou. Kvalitativní odpovědi by mohly být užitečné též v rovině vlivu pohlaví, a konkrétnější výsledky může přinést též detailnější zkoumání vlivu hudební aktivity na různé aspekty v životě dospívajících.

2.2 Hudební preference adolescentů v souvislostech

2.2.1 Úvod

V návaznosti na dosavadní reflexi hudebních preferencí a jejich průsečíků s různými projevy života jsme koncipovali klíčovou část empirické části jako kvantitativní výzkum zaměřený na souvislost preferencí konkrétních hudebních žánrů či jejich skupin se sociálními, resp. psychickými jevy, které se adolescentů týkají, jako jsou demografické atributy, aktivity, vliv médií či hodnotový systém a identita adolescentů.

Vzhledem k aktuálním poznatkům, které dokládají, že preference určitých žánrů jsou obvykle ve spojení s preferencí jiných žánrů (Rentfrow a Gossling, 2003; Delsing a kol, 2007, Franěk a Mužík, 2008, Bek, 2001 ad.), a vzhledem k tomu, že nositeli hudebních preferencí jsou lidé, je naše studie založená na segmentaci adolescentní populace podle hudebních preferencí, resp. preferenčních skupin a většina srovnávacích analýz se tak řídí kritériem hudební preference (až na výjimky).

Cílem naší studie je explorační analýza jmenovaného průniku jevů, jinými slovy zařazení hudebních preferencí do širšího společenského, potažmo psychologického kontextu. Vzhledem k omezením, která pramení z použití daného empirického materiálu (viz níže části Vzorek a Limitace) není v portfoliu výzkumných otázek zájem o postihnutí faktorů, které k preferenci vybraných žánrů vedou. Ohniskem zájmu jsou jednotlivé preferenční skupiny a jejich systémy hodnot, aktivit a dalších sledovaných proměnných.

2.2.2 Metoda

Analýza vychází z datového materiálu výzkumu Market Media Lifestyle – Target Group Index (dále MML). Jedná se o licencovanou metodologii převzatou od britské společnosti BMRB International, realizovanou v ČR a SR společnostmi Median s.r.o., výzkum je navíc prováděn v dalších 49 zemích světa. Jedná se o kontinuální výzkum se čtvrtletním sběrem dat, přičemž jednou do roka je garantován vzorek o velikosti minimálně 15 000 respondentů.

Výzkum je zaměřen zejména na komerční využití a v obecné rovině se orientuje na osobní údaje respondenta, jeho vztah k médiím, údaje o spotřebním chování a životním stylu. Sběr dat probíhá zčásti metodou face-to-face (tedy společně s tazatelem), část dotazníkové baterie je ponechána k samostatné administraci. Respondenti jsou zajišťováni stratifikovaným náhodným výběrem.¹⁷

¹⁷ Více na <http://www.median.cz/?lang=cs&page=1&sub=1>.

Otázky ohledně hudebnosti jsou vzhledem k rozsáhlosti výzkumu zcela marginální, na druhou stranu dostatečné pro sociologickou analýzu vztahu hudební preference a životního stylu, názorů a jiných atributů lidského života. Komentář ke sporným místům analýzy, které pramení z povahy výzkumu MML, představuje kapitola Komentář a limitace.

2.2.3 Vzorek

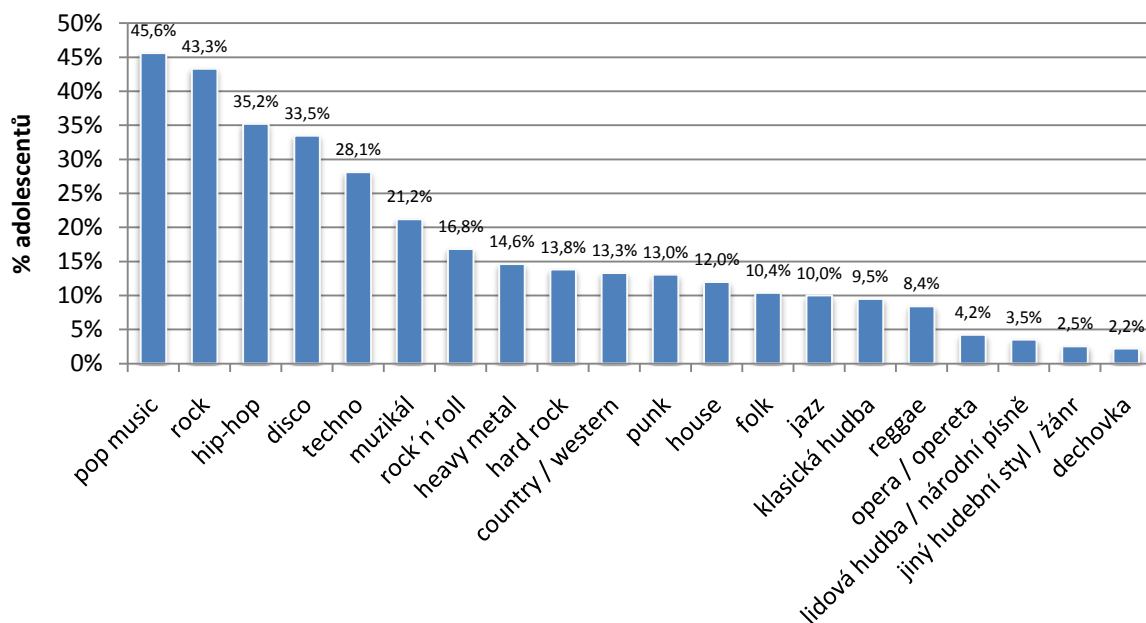
Vzorek dospívajících se skládal z 1 315 respondentů z České republiky. Průměrný věk činil 17,45 roku při směrodatné odchylce 1,6. Dle kritéria pohlaví představovaly ženy 48,9 % vzorku, zbytek muži. 70,2 % respondentů mělo v době výzkumu ukončené základní vzdělání, 10,6 % mělo ukončené střední vzdělání bez maturity, 11,6 % střední vzdělání s maturitou, 6,9 % nemělo doposud ukončené základní vzdělání. Z hlediska velikosti sídla bydliště bylo 14,8 % respondentů z obcí s méně než 1 000 obyvateli, 22 % z obcí s jedním až pěti tisíci obyvateli, 20,3 % z obcí s 5 000 - 19 999 obyvateli, 22 % z obcí s 20 000 - 99 999 obyvateli a zbylých 20,8 % bydlelo ve městech s populací nad 100 000 obyvatel. Vzorek byl vážen podle kohort pohlaví, věku, vzdělání, kraje a velikosti místa bydliště a představuje reprezentativní výběr adolescentů České republiky. Celou populaci, se kterou jsou adolescenti průběžně srovnáváni, představoval reprezentativní vzorek 15 201 obyvatel České republiky, vážený podle výše uvedených kritérií.

2.2.4 Výsledky

2.2.4.1 Obecná preference hudebních žánrů

Nejprve nás zajímal obecný pohled na hudební preference adolescentů, a to ve smyslu četnosti poslechu konkrétních hudebních žánrů. Čeští adolescenti preferují nejčastěji pop music a rockovou hudbu (+40 %), dále pak hip-hop a disco (+30 %), naopak menší než 5% obliby dosahují opera/opereta, lidová hudba a národní písně, dechovka a jiné neuvedené žánry. Tyto výsledky jsou v konsenzu se zjištěním Beka (2002), který u populace do 24 let zjistil obdobně vysokou míru obliby rocku, popu, současné taneční hudby, disca 80. let, muzikálu, a naopak vkusovou nepřízeň vůči dechovce, modernímu jazzu a (soudobé) klasické hudbě. Paralely mezi těmito výsledky a výsledky dříve uvedené pilotáže jsou méně časté než u Beka, nenachází se zde však vysloveně protichůdné tendence. Vysvětlení rozdílů lze nalézt v různorodosti vzorku, který byl v pilotáži jednak menší a nevycházel z přísně náhodného výběru, mimoto jejím cílem spíše bylo pochopení vnitřních vazeb hudebních preferencí s dalšími jevy.

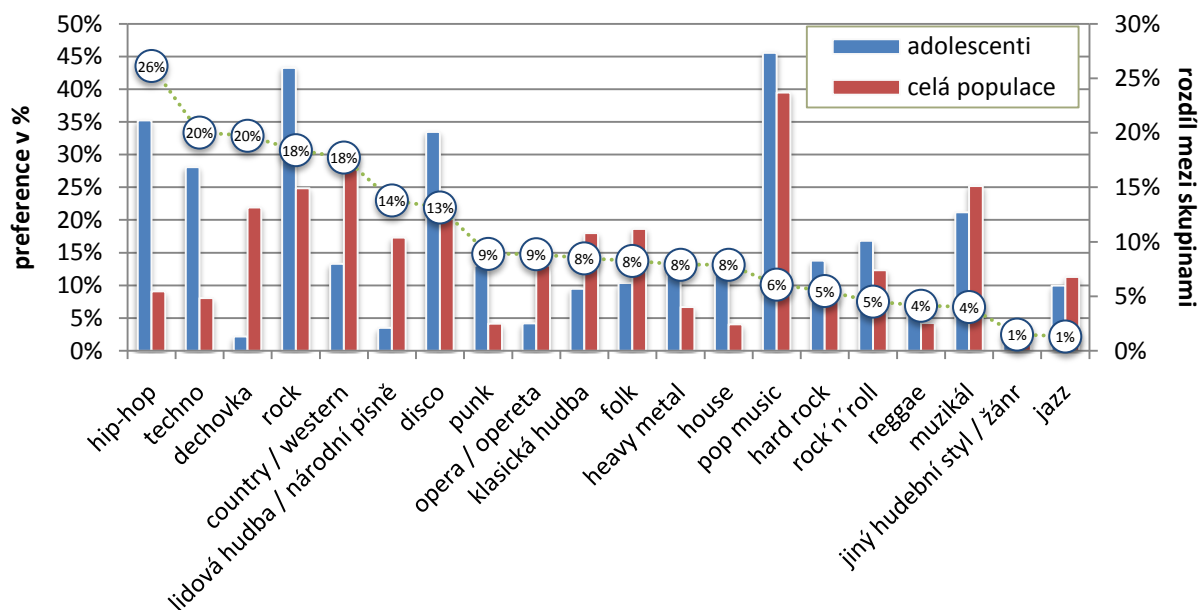
Obecná preference hudebních žánrů mezi adolescenty

Podle dříve uvedených poznatků a teorií vykazují adolescenti smysl pro vybrané žánry, které v populačním průměru dosahují odlišných hodnot, ať kladných, či negativních. V tomto směru vykazují adolescenti signifikantně výraznější preference hip-hopu, techna, rocku, punku a disca, zatímco celá populace je ve srovnání s adolescenty více nakloněna dechovce, lidové hudbě a národním písním, klasické hudbě, opeře a operetě a folku¹⁸. Rovněž v tomto ohledu byla naplněna zjištění Beka (opak. cit), a to v případě soudobé taneční hudby, operety, folku, country a western, heavy metalu a dechovky. Bek ve svém výzkumu nesledoval žánr hip-hop a rap, kde by bylo srovnání mimořádně žádoucí. Při jisté generalizaci lze tyto výsledky dát i do kontextu s Británií, kde situaci popsali Hargreaves a North (1997, viz výše).

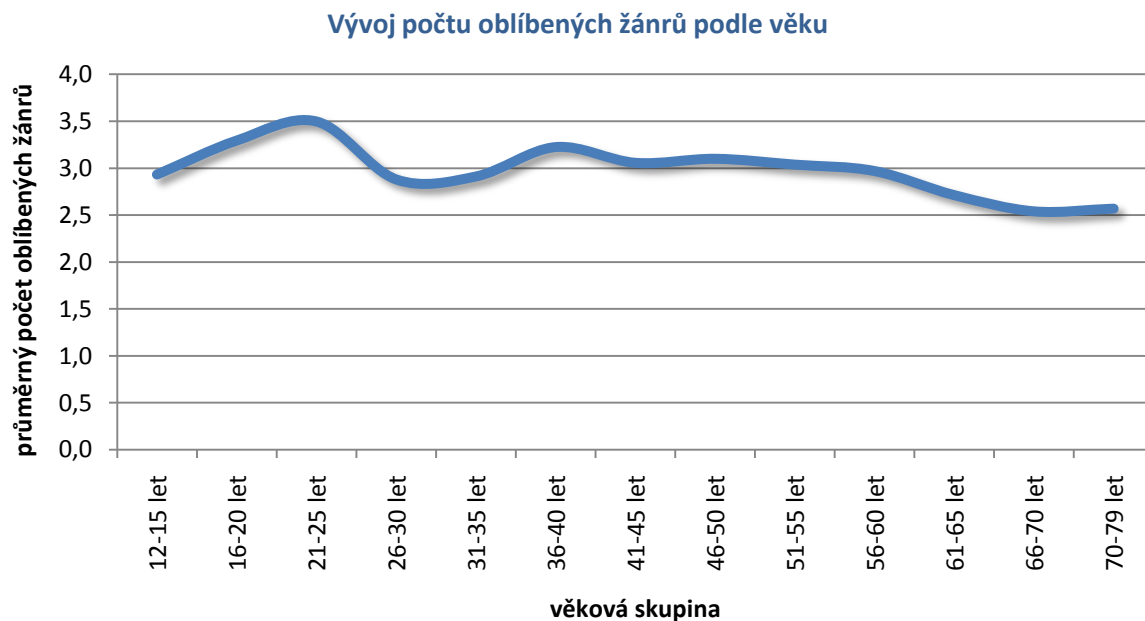
¹⁸ Hladina významnosti χ^2 testů <0,001.

Obecná preference hudebních žánrů: adolescenti x populace

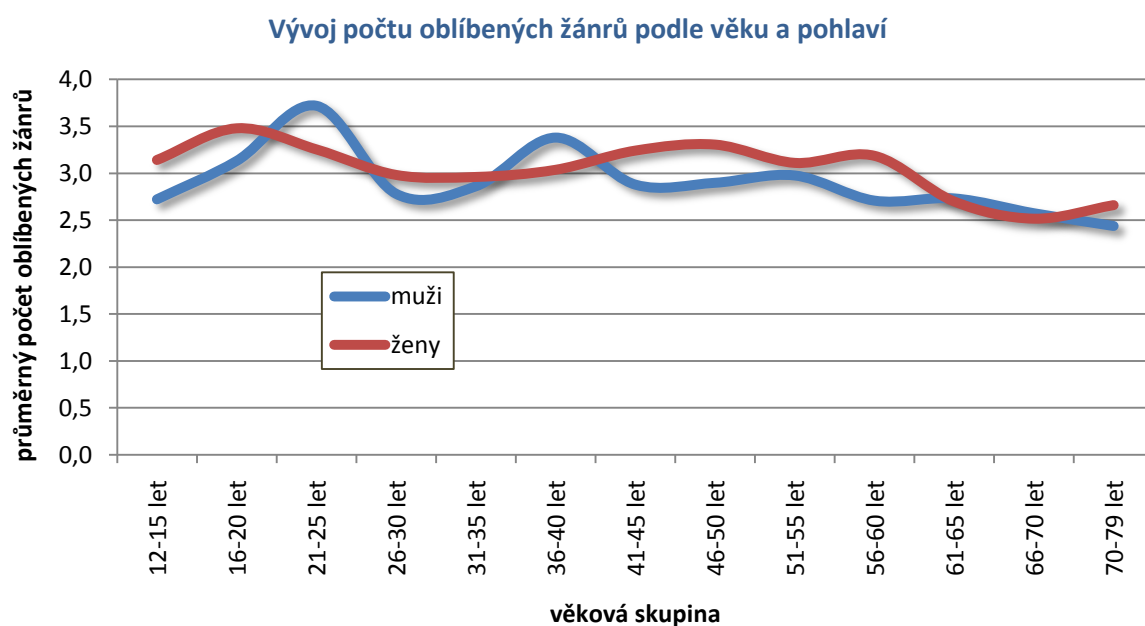

V této souvislosti jsme přistoupili k otestování platnosti teorie hudební tolerance (LeBlanc, 1991; Hargreaves a North, 1997), podle níž se během života mění počet oblíbených, resp. preferovaných žánrů. Nejvyšší toleranci vykazují předpubertální jedinci a lidé v mladší a střední dospělosti. Tomu odpovídají do určité míry i výsledky, které jsme získaly my. Statisticky významné rozdíly¹⁹ v počtu oblíbených žánrů se objevují, ve shodě s teorií, v období mladší dospělosti, nicméně pak tento počet až do pozdního stáří klesá. Vzhledem k povaze výzkumu nebyla sledována skupina prepubescentů a srovnání v tomto ohledu tak není možné.

¹⁹ Hladina významnosti Welchova testu menší než 0,001.

Zjistili jsme, mimo LeBlancův konceptuální rámec, že na stabilitu počtu preferovaných žánrů má vliv pohlaví. Zatímco ženy vykazují vyšší stabilitu, počet preferovaných žánrů prochází u mužů během života několika výraznými změnami, kdy vrchol hudební tolerance lze nalézt v první půlce třetího desetiletí života, a poté v druhé polovině čtvrtého decennia. Ženy vykazují největší toleranci právě v období dospívání, a poté mezi 40. až 60. rokem života.

V tomto ohledu lze teorii hudební tolerance potvrdit jen zčásti. Limitující je z naší strany skutečnost, že naše měřicí jednotky jsou modifikované, a to tak, že sledujeme četnost oblíbených žánrů,

nikoliv těch, které je člověk schopen snášet a poslouchat. Hudební tolerance zároveň podléhá dalším vlivům, z nichž faktoru hudebních preferencí u adolescentů se věnujeme blíže dále.

2.2.4.2 Hudebně preferenční typologie

Pro stěžejní část analýzy bylo nutné, s ohledem na přehlednost výsledků, možnost vyvozování vícerozměrných analýz a konečné plastické postižení reality, přistoupit k redukci velkého množství hudebních žánrů na nadřazené žánrové celky, a dále pak roztrždit respondenty podle jejich vztahu k těmto žánrům.

K definici vyšších žánrových skupin byla použita explorační faktorová analýza²⁰, jejíž výsledky jsou uvedeny níže. Uvedený model²¹ se skládá ze šesti relativně homogenních faktorů, které se díky užití metodě rotace kříží v rovině jednotlivých žánrů zcela minimálně. Následně byly faktory pojmenovány generalizací žánrů, které s jednotlivými faktory korelovaly nejsilněji. Faktor „Country & Western“ (16 %) obsahoval oba žánry obsažené ve svém názvu. Faktor „Elektronická hudba a hip-hop“ (12 %) zaštiťoval house, techno a hip-hop. Skupina „Hard & Heavy“ byl výrazně sycen heavy metalem, hard rockem a částečně i rockem. Faktor „Umělecká hudba“ zaštiťoval klasickou hudbu, jazz a muzikál, zatímco skupina „Střední proud“ sestávala z popu, disca, rocku a muzikálu. Poslední, nejméně početný uvažovaný faktor „Punk & Reggae“ byl sycen zejména žánry reggae a punk, nalezneme zde však i vyšší sycení rock’n’rollem, rockem a dalšími žánry.

²⁰ K úpravě faktorů byla použita normalizovaná rotace Varimax, jako kritérium pro konečné množství faktorů uvažovaných v modelu bylo užito Kaiserovo kritérium. Model popisuje 56 % z celkového rozptylu.

²¹ Z modelu byly vyřazeny čtyři žánry (opereta, lidová hudba/národní písně, dechovka a jiný žánr) s nejslabší preferencí v populaci adolescentů, a to s ohledem na získání rozumného množství faktorů.

Tabulka: Hudební preference adolescentů (výsledky faktorové analýzy)

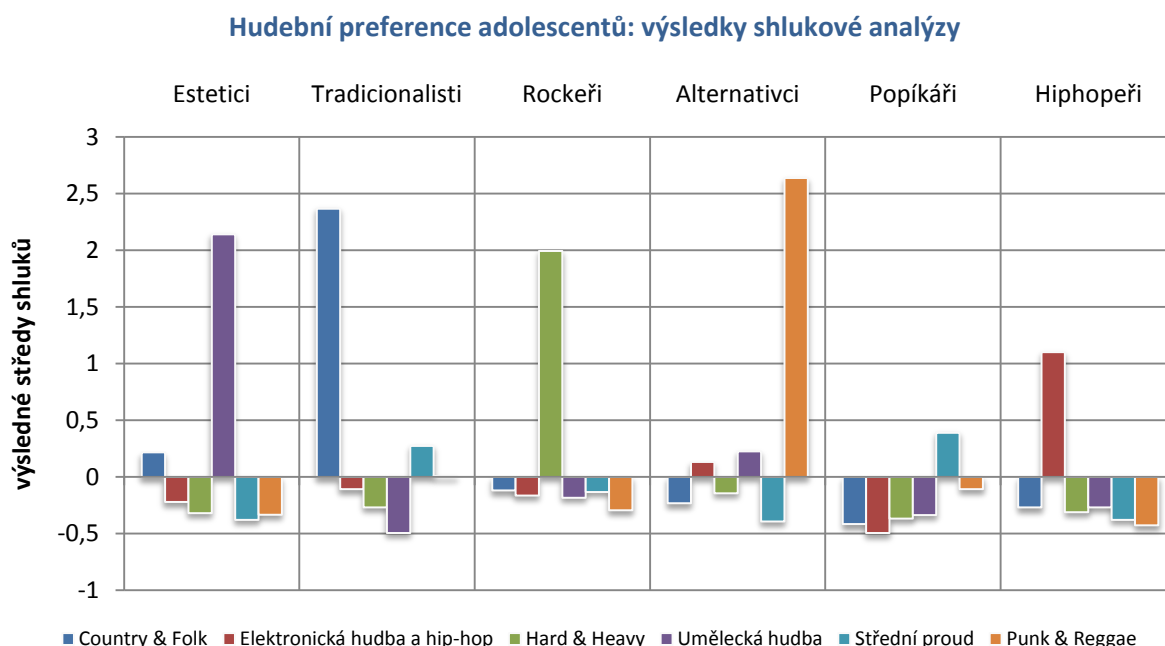
žánr/faktor	Country & Folk	Elektronická hudba a hip-hop	Hard & heavy	Umělecká hudba	Střední proud	Punk & Reggae
country / western	0,804	-0,086	0,001	0,059	0,051	0,075
folk	0,789	-0,013	-0,081	0,093	0,031	0,011
house	0,014	0,756	-0,033	-0,057	-0,022	0,207
techno	0,068	0,702	0,296	-0,073	0,011	-0,070
hip-hop	-0,222	0,595	-0,080	-0,014	0,107	-0,023
heavy metal	0,022	0,009	0,820	-0,023	-0,033	-0,069
hard rock	-0,087	0,114	0,689	-0,010	-0,064	0,275
jazz	-0,014	-0,022	0,038	0,778	-0,045	0,211
klasická hudba	0,242	-0,028	-0,122	0,659	-0,146	-0,068
muzikál	0,027	-0,124	0,034	0,598	0,410	-0,036
disco	0,147	0,134	0,014	0,070	0,645	-0,073
pop music	-0,014	0,028	-0,278	-0,067	0,639	0,009
rock	-0,115	-0,116	0,345	-0,069	0,567	0,342
reggae	0,000	0,017	-0,060	0,050	-0,189	0,793
punk	0,060	0,172	0,164	-0,003	0,234	0,586
rock'n'roll	0,328	-0,094	0,164	0,224	0,078	0,407
<i>vlastní číslo</i>	<i>2,0978</i>	<i>1,9990</i>	<i>1,4254</i>	<i>1,2833</i>	<i>1,1332</i>	<i>1,0263</i>
<i>% rozptylu</i>	<i>13%</i>	<i>12%</i>	<i>9%</i>	<i>8%</i>	<i>7%</i>	<i>6%</i>

Srovnání s podobnými výsledky z jiných skupin je v tomto případě komplikováno několika jevy. Za prvé je to vliv složení vzorku na celkovou strukturu preferencí, např. z hlediska věku. To se týká např. faktorových schémat v práci Bekové (2002), který sledoval celou populaci, ale i Rentfrowa a Gosslinga (2003) nebo nejposledněji Fraňka a Mužíka (2008), které pracovaly s podobnými věkovými kohortami jako tento výzkum, a dosáhli menšího množství faktorů. Zde je na místě shrnout základní předpoklady faktorové analýzy. Za prvé, čím větší je množství redukováných původních proměnných (žánrů), tím větší je pravděpodobnost velkého rozptylu a tedy vzrůstajícího množství faktorů. Za druhé, větší množství faktorů zpravidla vede k jejich recipročnímu zmenšování v rámci celku, tj. že jeden faktor popíše méně shlukových tendencí než pokud je faktorů méně, resp. pokud je rozptyl dat menší. V našem případě bylo využito více žánrů než obvykle a zároveň bylo dosaženo 56% vysvětlení celkového rozptylu preferenčních tendencí, což je při daném počtu faktorů relativně slušný výsledek. Na druhou stranu rozdíly, které vykazuje náš užitý model a modely uvedené ve zmíněných studiích, se v zásadních věcech shodují, zejména co do skupin. Např. faktor „umělecká hudba“ odpovídá u Rentfrowa a Gosslinga (opak. cit.) faktor „reflexive and complex music“, faktor „elektronická hudba a hip-hop“ faktor „energetic and rhythmic“ atd. Podobně též u Fraňka a Mužíka (2008).

Po redukcí portfolia hudební žánrů na vyšší skupiny (faktory) bylo třeba vytvořit nové proměnné ve smyslu respondentových hudebně-preferenčních tendencí, tj. každému z respondentů přiřadit některý z omezeného počtu hudebních typů. K získání těchto kategorických proměnných byla použita shluková metoda k-průměrů, u které bylo manipulováno s počtem konečných shluků, aby bylo docí-

leno smysluplných preferenčních kategorií. Takové struktury bylo dosaženo na hladině šesti shluků (viz graf níže).

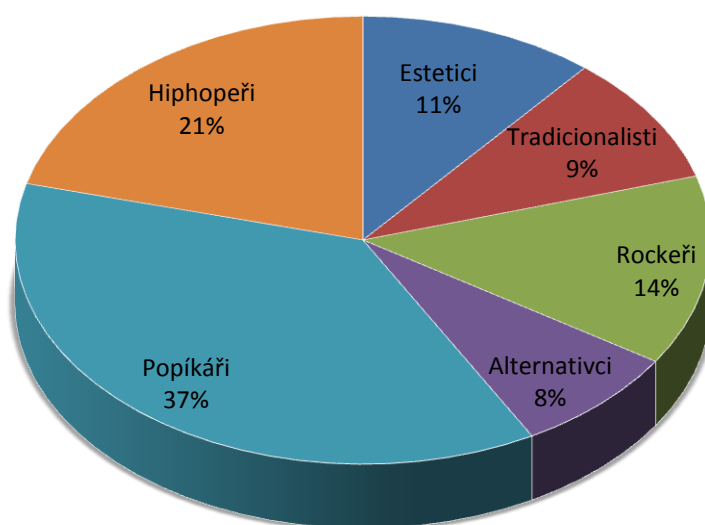
Obdobně jako v případě faktorové analýzy preferencí hudebních žánrů, i zde bylo přistoupeno k přejmenování indiferentních názvů shluků na názvy jednotlivých skupin respondentů podle jejich příslušnosti ke shlukům²². Shluky byly pojmenovány podle stěžejních faktorů, které jednotlivé shluky nejvíce sytily (resp. tvořily bazální uzly shluků). Skupina respondentů, kteří preferovali žánrovou skupinu „country & folk“, byla zařazena do kategorie „Tradicionální“. Skupina preferující „elektronickou hudbu a hip-hop“ byla transformována do skupiny „Hiphopeři“. Skupina vyznávající uměleckou hudbu byla nazvána „Estetici“ a skupina „Rockeři“ byla nejbližší k žánrům tzv. tvrdé hudby, tedy metalu a hard rocku. Skupina „Popíkáři“ byla spojena s preferencemi hudby středního proudu, tedy popem, rockem, muzikálem, discem aj. Poslední skupina, „Alternativci“ zabírala zejména širší skupinu preferencí okolo punku a reggae, ale i dalších žánrů. Jak uvidíme dále, po přiřazení všech respondentů k jednomu z šesti typů existovala v rámci jednotlivých skupin stále určitá variabilita.

²² Analýzy probíhala ve dvou fázích, z nichž v první fázi došlo k pojmenování skupin pracovními názvy, a po zpracování a zhodnocení všech výstupů bylo přistoupeno k přejmenování skupin na vhodnější názvy. Názvy skupin představují zpravidla aplikaci obecně populární termínů („rockeři“, „popíkáři“), které nemají v domácí odborné literatuře zpravidla zažité analogie, vyjádřitelné jedním substantivem. K užití těchto forem názvů jsme se rozhodli s ohledem na jasnost výsledků analýzy, kdy jsou navzájem neustále srovnávány různé jevy, a jejich reálné délky názvů by znepřístupnily celkové pochopení problematiky. Konečně je třeba poznamenat, že jednotlivé názvy nemusí nutně odpovídat celkovému spektru hudební preferencí (např. Hiphopeři preferují i taneční hudbu, ale v jejich názvu tento styl nefiguruje).

Pro následující úvahy je užitečné se seznámit s celkovým četnostním rozložením jednotlivých skupin v populaci adolescentů. Nejpočetnější je skupina Popíkářů (37 %), což je v souladu s obecným předpokladem, že tzv. střední proud je spojen s oblibou u průměrné, tedy nejpočetnější části populace. Druhou nejsilnější skupinu představovali Hiphopeři, tedy příznivci hip-hopu a techna, následuje skupina Rokerů s 14% podílem v populaci. Estetici zauímají 11 % celku, v závěsu za nimi Tradicionalisté s 9% podílem. Nejslabší skupinu, podobně jako ve faktorovém modelu, z něž daná hudebně-preferenční typologie vychází, jsou Alternativci, tedy příznivci punku, reggae a dalších nemainstreamových žánrů.

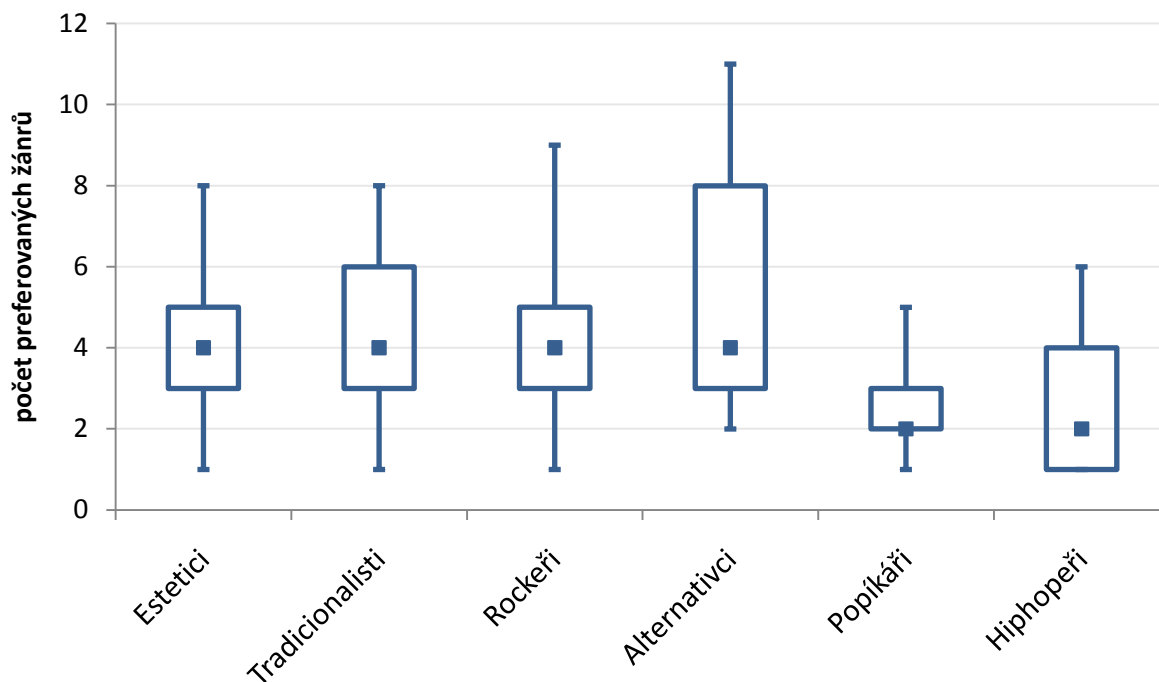
Četnost respondentů podle hudebně-preferenční typologie

Z hlediska počtu preferovaných žánrů vykazují jednotlivé skupiny vzájemné, statisticky významné rozdíly²³. U čtyř skupin se preference zakotvují v průměru na čtyřech žánrech, u segmentů Popíkářů a Hiphoperů pouze na dvou. Nejvyšší rozptýl co do počtu preferenčních cílů v rámci jedné skupiny představuje skupina Alternativců, v níž 25 % zástupců poslouchá 8 a více hudebních žánrů. Naopak relativně semknutí co do počtu preferovaných žánrů jsou Popíkáři.

²³ Hladina významnosti Welchova testu menší než 0,01.

Počet preferovaných žánrů podle hudebně-preferenční typologie

24

Předkládanou hudebně-preferenční typologii je vhodné otestovat, a to z toho důvodu, abychom zjistili, jak velké zkreslení bylo seriálním užitím dvou vícerozměrných metod (které s sebou zpravidla nesou určitý díl nevysvětlených dat) dosaženo. V níže uvedené tabulce je zobrazena afinita²⁵ preference konkrétních žánrů v jednotlivých segmentech vůči populačnímu průměru. U většiny skupin je počet afinitně nadprůměrných preferencí jednotlivých žánrů vyšší, než vykázala faktorová analýza. Přesto vidíme, že příslušnost konkrétních žánrů k matčiným hudebně-preferenčním kategoriím byla zachována. Mimoto je z tabulky²⁶ vidět, že u různých skupin je afinita různě velká, někde spíše průměrná vůči celku, někde extrémní (např. reggae u Alternativců).

²⁴ Krabicové grafy uvedené v této práci zachycují hodnoty pomocí percentilů, a to po hodnotách 10%, 25%, 50%, 75% a 90% percentilu.

²⁵ Afinita se počítá jako četnost v určité cílové skupině vůči tzv. afinitní skupině, což je v tomto případě populace adolescentů. V uvedeném případě je pro přehlednost výsledků od poměru odečítán základ (100 %).

²⁶ Vzhledem k extrémní hodnotě afinity u některých typů je jako neutrální afinita (označená vodorovnou šipkou) bráno rozmezí -20 % až +20 % vůči afinitní cílové skupině.

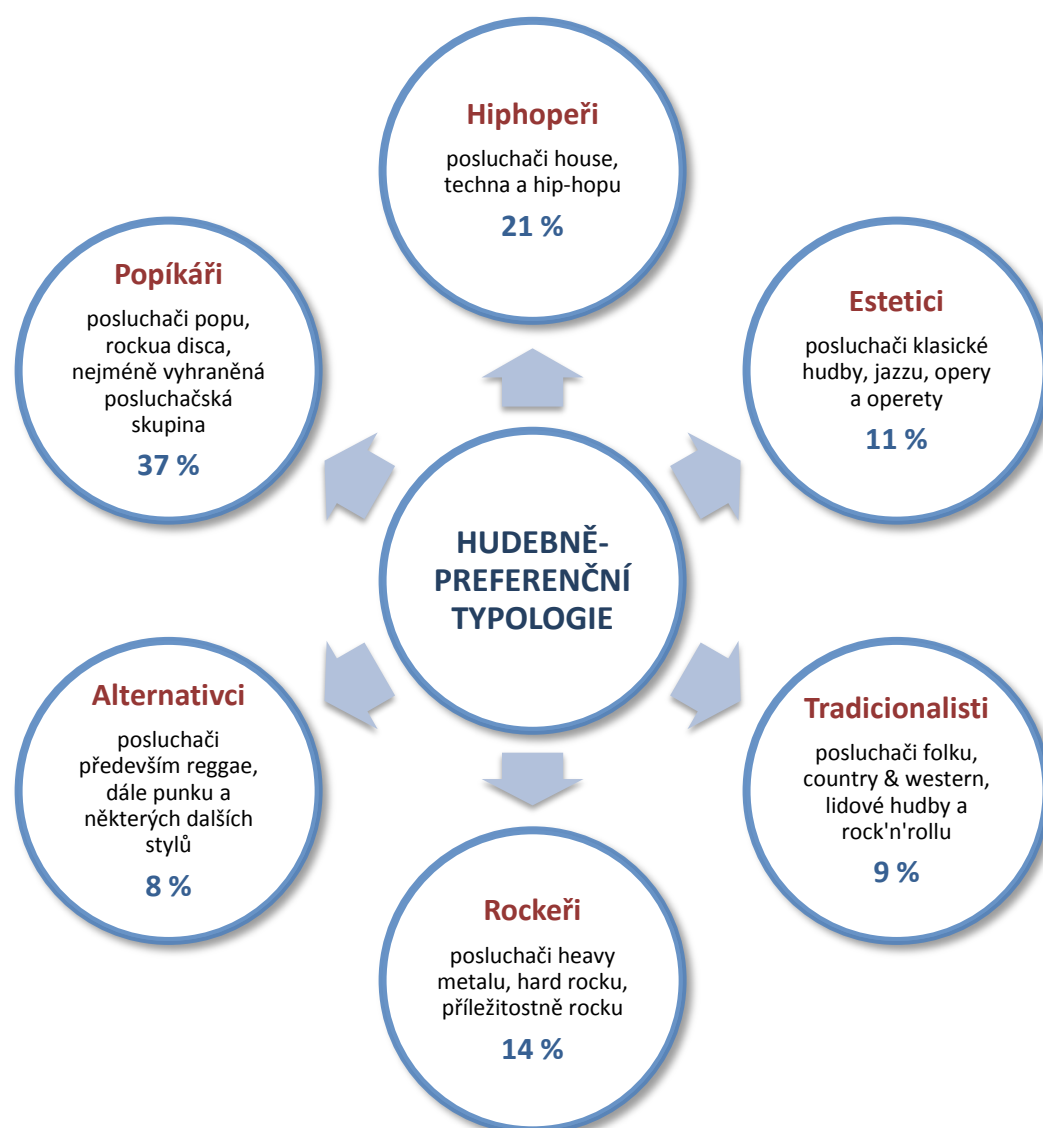
Tabulka: Afinitní četnost preferencí jednotlivých žánrů v rovině hudebně-preferenční typologie

žánr/skupina	Estetici	Tradicionalisti	Rokeři	Alternativci	Popíkáři	Hipopeři
country / western	↑ 53%	↑ 491%	↓ -35%	→ -2%	↓ -88%	↓ -86%
dechovka	↑ 207%	↑ 75%	→ 16%	↓ -78%	→ -20%	↓ -94%
disco	→ -10%	↑ 33%	↓ -32%	→ -15%	↑ 26%	↓ -23%
folk	↑ 99%	↑ 575%	↓ -70%	↓ -50%	↓ 100%	↓ -89%
hard rock	↓ -76%	↓ -90%	↑ 323%	↑ 147%	↓ -79%	↓ -62%
heavy metal	↓ -73%	↓ -42%	↑ 444%	→ -7%	↓ 100%	↓ -75%
hip-hop	↓ -52%	↓ -61%	→ -19%	↓ -20%	→ -19%	↑ 105%
house	↓ -87%	→ 12%	↓ -64%	↑ 133%	↓ -96%	↑ 183%
jazz	↑ 502%	↓ -85%	↓ -59%	↑ 171%	↓ -97%	↓ -99%
klasická hudba	↑ 597%	→ -15%	↓ -89%	↓ -21%	↓ -98%	↓ -88%
lidová hudba	↑ 167%	↑ 113%	→ 14%	↓ -76%	↓ -32%	↓ -70%
muzikál	↑ 119%	→ 3%	→ -11%	→ 17%	→ 7%	↓ -75%
opera / opereta	↑ 342%	↑ 24%	↓ -80%	↓ -37%	↓ -36%	↓ -69%
pop music	→ -17%	↑ 24%	↓ -42%	→ -15%	↑ 44%	↓ -37%
punk	↓ -91%	↑ 44%	→ 0%	↑ 259%	→ -4%	↓ -61%
reggae	↓ -64%	↓ -47%	↓ -69%	↑ 951%	↓ -99%	↓ -99%
rock	↓ -46%	↓ -22%	↑ 43%	↑ 37%	↑ 33%	↓ -60%
rock'n'roll	↑ 53%	↑ 99%	→ 15%	↑ 132%	↓ -29%	↓ -86%
techno	↓ -61%	↓ -21%	↑ 54%	→ 4%	↓ -72%	↑ 117%

Zmíněný rozdíl mezi počtem afinitně silných preferencí vybraných žánrů do značné míry pramení z podstaty užití faktorové analýzy ke konstrukci předkládaného modelu. Klíčová je skutečnost, že faktorová analýza vysvětluje 56 % celkového rozptylu, avšak do typologie vytvořené prostřednictvím shlukové analýzy byli zařazeni všichni respondenti. To znamená, že 44 % nerozřazených dospívajících (ve smyslu žánrových skupin) v našem vzorku bylo dodatečně rozděleno mezi šest preferenčních typů, a představují tak vždy určitou odchylku od fundamentu shluku. Z tohoto důvodu je třeba při dalších analytických výstupech respektovat aktualizované okruhy žánrů, které jsou pro konkrétní skupiny příznačné.

Jelikož bude hudebně-preferenční typologie v další části analýzy výchozím teoretickým konceptem, od něhož se budou odvíjet další závěry, následující schéma shrnuje klasifikaci jednotlivých typů adolescentů dle jejich četnosti v adolescentní populaci a žánrů, které jsou pro jejich hudební preference specifické.

Schéma hudebně-preferenční typologie

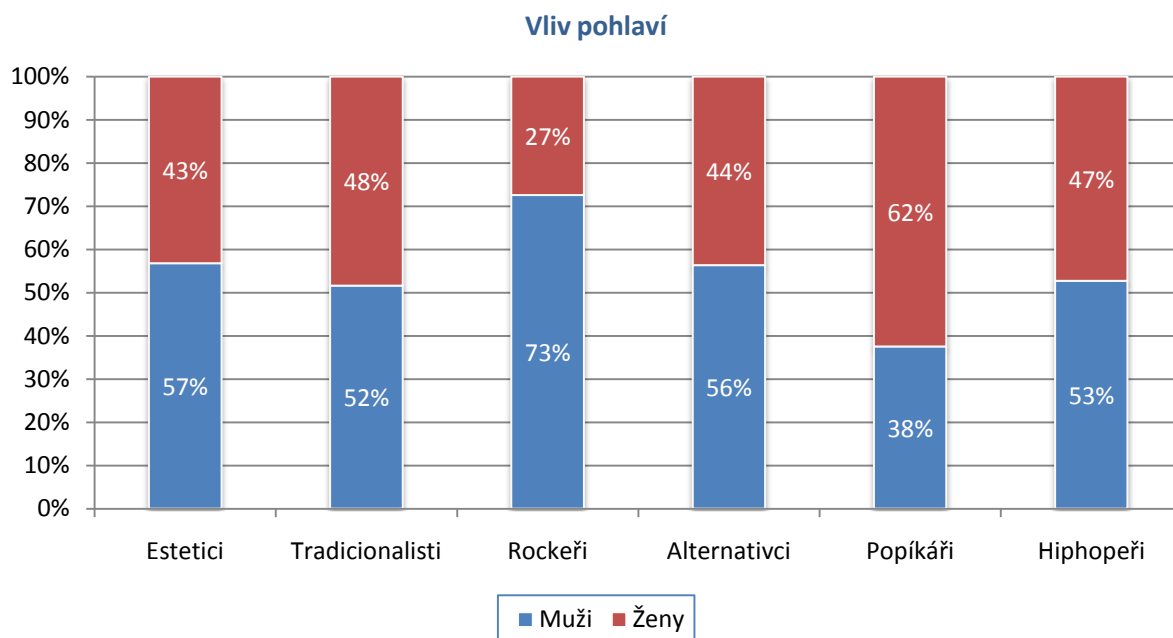

2.2.4.3 Demografie

Jednou z výzkumných otázek byl vztah hudební preference a sociologických, resp. demografických charakteristik adolescentů a jejich preferenčních skupin. Náš zájem se soustředil na souvislosti s pohlavím, věkem, vzděláním, vlivem kraje a velikosti bydliště, socioekonomické charakteristiky a vliv rodiny.

2.2.4.3.1 Pohlaví

Z hlediska pohlaví se mezi preferenčními skupinami projevují statisticky významné rozdíly²⁷, a to u dvou skupin. Rockery představují zejména chlapci, zatímco Popíkáři jsou zastoupeni spíše děvčaty.

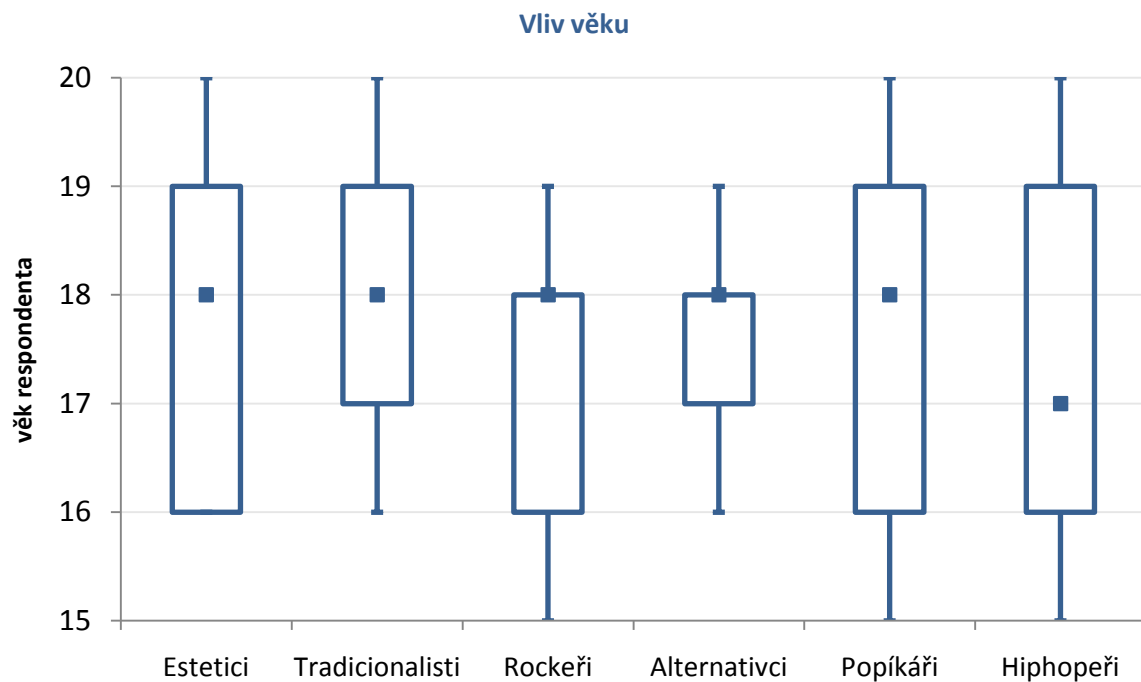

2.2.4.3.2 Věk

Vliv věku na hudební preference je sporadický a na úrovni zkoumané cílové skupiny nemá jeho vliv většího významu. Mezi jednotlivými skupinami sice existují určité statistické rozdíly²⁸, a to tak, že Hiphopeři, Rockeři a Alternativci jsou o něco mladší než ostatní skupiny. Poznatky o specifickém věkovém rozložení jsou dávány do souvislosti na vybraných místech, kde lze o moderujícím vlivu věku uvažovat.

²⁷ Hladina významnosti χ^2 testu <0,001, hladina významnosti testu homogenity <0,005.

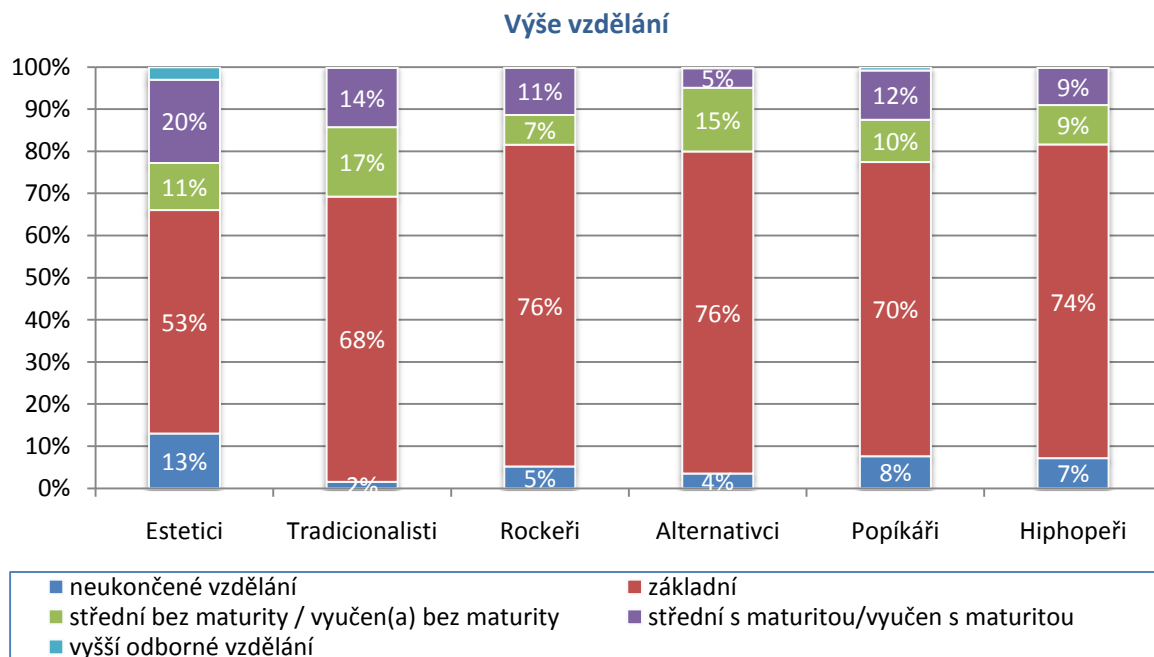
²⁸ Hladina významnosti Welchova testů = 0,06.

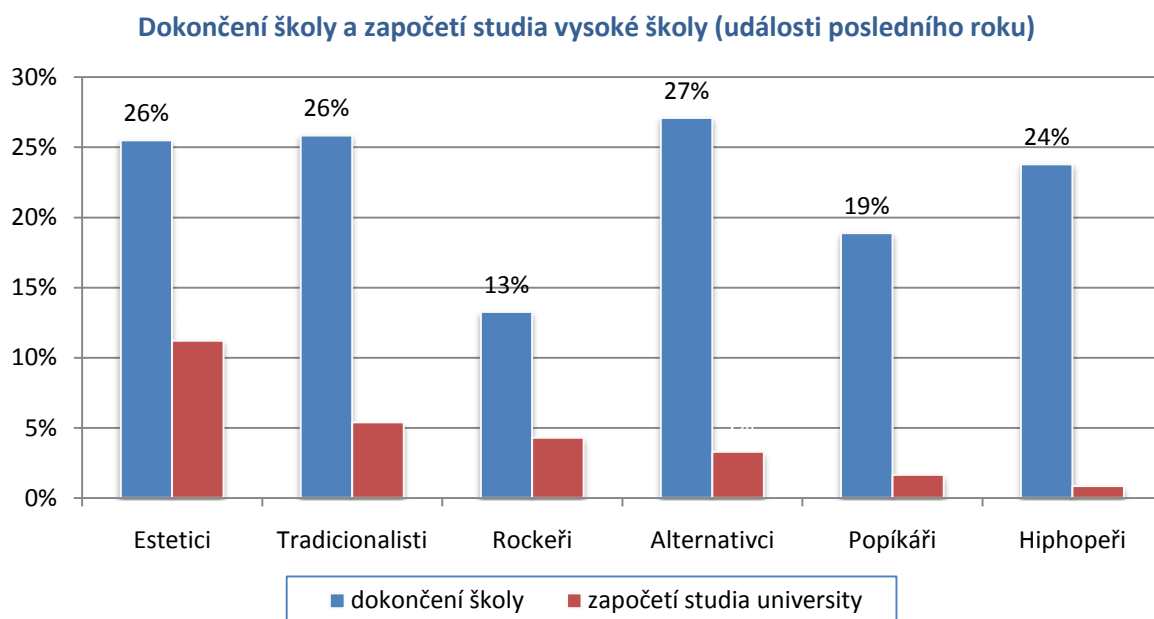
2.2.4.3.3 Vzdělání

Vzhledem k tomu, že v době adolescence teprve dobíhají původní, resp. začínají nové fáze vzdělávacího procesu (maturita, vstup do terciálního vzdělávání nebo do zaměstnání), je komplikované mezi sebou jednotlivé typy na této úrovni srovnávat. Vyšlo nicméně najevo, že vyšší stupně vzdělání jsou příznačné pro Estetiky, u ostatních skupin bylo vzdělání v souladu s průměrem²⁹. Právě na této úrovni je možné sledovat vliv věku, který limituje hlubší úvahy nad faktorem vzdělání.

²⁹ Hladina významnosti Welchova testu 0,011, hladina významnosti χ^2 testu <0,001.

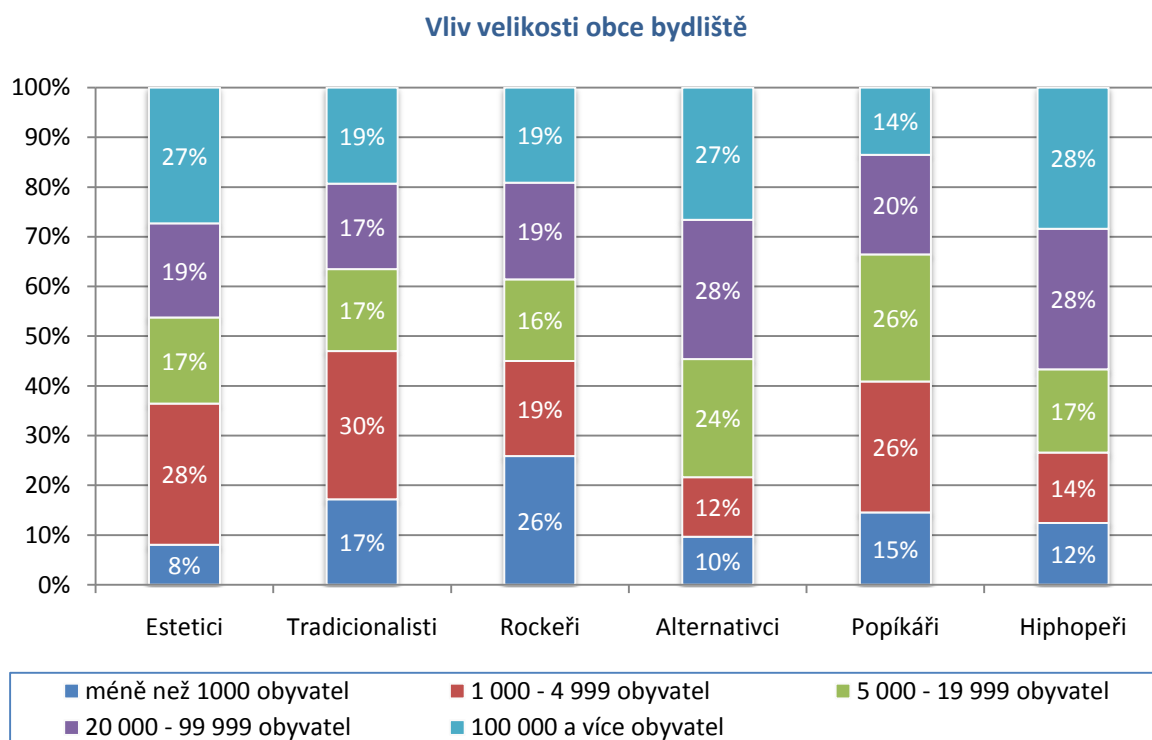

Vzhledem k tomu, že vzdělání se zpravidla sleduje na úrovni posledního dokončeného stupně, sledovali jsme jeho hodnoty pomocí jiné otázky, která šetřila události, které se respondentovi za poslední rok staly, z nichž se dvě týkaly studia (dokončení školy a započetí studia univerzity). V tomto ohledu vykazovali největší relativní četnost začátku studia na univerzitě Estetici, nejmenší naopak Hiphopeři. Je však třeba znovu upozornit, že design výzkumu na tento typ šetření nebyl orientován a k otázce vzdělání v případě adolescentů se proto vyjadřujeme pouze na velmi obecné bázi.

2.2.4.3.4 Vliv regionu a velikost místa bydliště

Zatímco souvislost s regionem, ve kterém adolescent žije, se neprojevily v průběhu s hudebními preferencemi jako významné, signifikantní rozdíly se projevily na úrovni velikost místa bydliště³⁰. Specifická jsou pro Rockery nejmenší sídla (méně než 1.000 obyvatel), pro Tradicionalisty je to druhá skupina nejmenších obcí. Obce o velikosti 1.000-20.000 jsou významným střediskem skupiny Popíkářů, která se naopak méně vyskytuje ve velkoměstech, která jsou domovem subkultury Hiphoperů. Vyšší průnik skupiny Hiphoperů a velkoměst potvrzují i Delsing a další (2007), kteří posluchače hiphopu a soulu označují jako *Urban* (městské). Podobně vyšší koncentraci jedinců ve městě představují i Estetici a Alternativci.

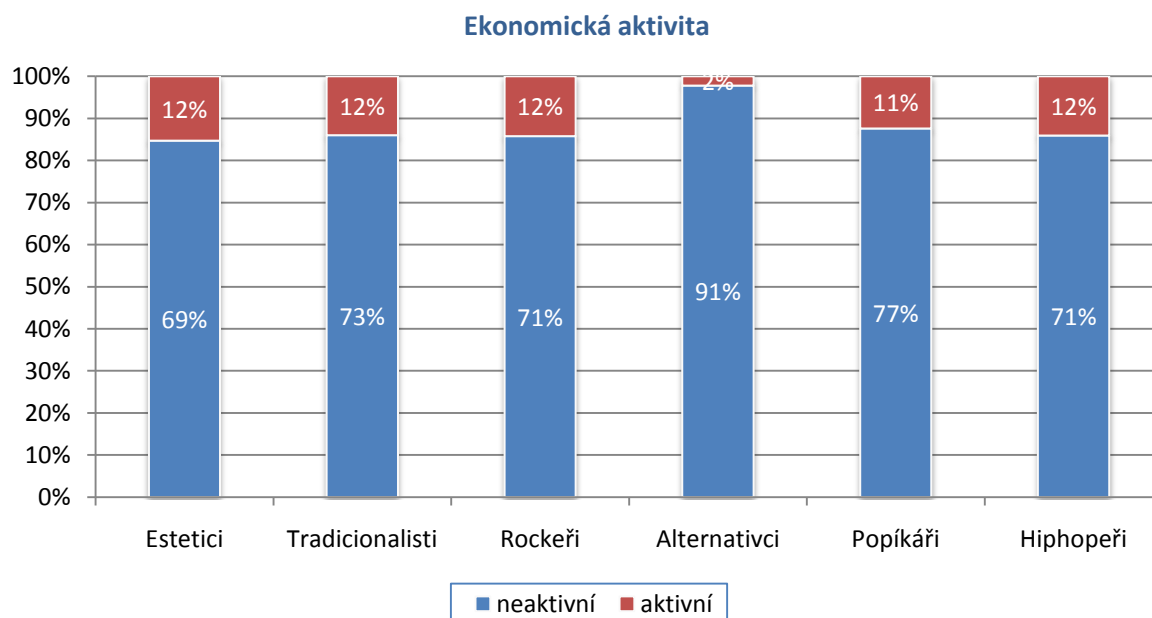
2.2.4.3.5 Ekonomická aktivita

Ačkoliv se projevila v případě Alternativců statisticky významná souvislost³¹ hudební preference a ekonomické aktivity, z praktického hlediska tento poznatek nemá valný význam, jelikož u adolescentní populace se jedná o jev marginální. V tomto ohledu lze vysvětlit nižší úroveň ekonomické

³⁰ Hladina významnosti Welchova testu <0,001, hladina významnosti χ^2 testu <0,001.

³¹ Hladina významnosti χ^2 testu <0,031.

aktivity u Alternativců jako důsledek nižšího věkového zastoupení ve vzorku, jinak řečeno, věková charakteristika vzorku závěry ohledně této položky limituje.

2.2.4.3.6 Socioekonomická třída

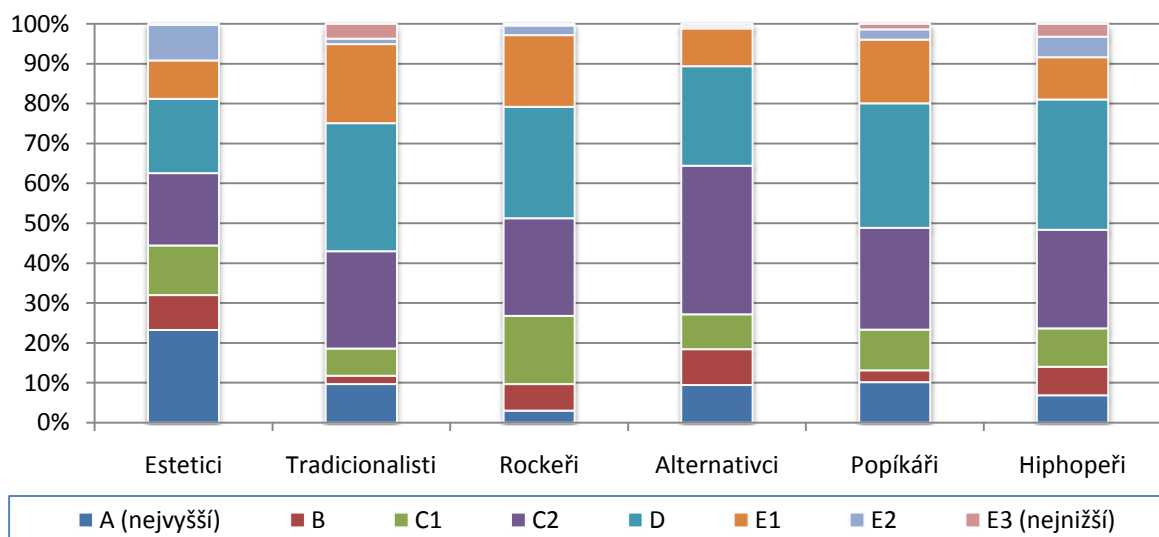
K popisu souvislosti socioekonomického statutu rodiny respondenta a souvislosti s hudební preferencí jsme využili ukazatel Národní socioekonomické třídy. Tento hodnotící model vychází z kompozitního indikátoru, který sleduje povolání osoby s nejvyšším příjmem v rodině a nejvyšší ukončené vzdělání této osoby, v metodice upravené pro Českou republiku jsou dále započítávány indexy životního minima, inflace aj. Škála socioekonomické třídy nabírá hodnot od A do E3, kdy první z nich označuje nejvyšší, a skupina E3 nejnižší úroveň³².

Rozdíly na úrovni tohoto ukazatele se projevily jako statisticky významné³³. Pro Estetiky je příznačná vyšší koncentrace v domácnostech s nejvyšším statutem (A), zatímco skupina Rokerů je v této skupině zastoupena podprůměrně. Vysvětlení může spočívat v tom, že posluchači rockových žánrů jsou často rezidenti nejmenších obcí, které zřídka poskytují takové pracovní příležitosti, jako je tomu ve větších městech (což souvisí např. i s výší příjmu). Mírně vyšší syčení vykazují Hiphopeři a Tradicionalisti u skupiny s nejnižším ratingem E3, nejedná se však o významnou odchylku od celku.

³² Více např. <http://www.tgi-ireland.com/utility.asp?p=19&r=3496.6>.

³³ Hladina významnosti Welchova testu <0,001, hladina významnosti χ^2 testu <0,001.

Příslušnost k socioekonomické třídě

2.2.4.3.7 Přednosta domácnosti

Pojem přednosta domácnosti je možné chápat jako příslovečnou „hlavu rodiny“. Vzhledem k věkovému složení adolescentů se předpokládá, že přednostou je zároveň jeden z rodičů, případně vychovatelů. Na základě tohoto ukazatele jsme testovali možný vliv demografických atributů přednostů domácnosti na hudební preference respondentů, s tím, že vzhledem k omezenému portfolio otázek a diskutabilní úlohy přednosta ve výchově adolescenta-respondenta níže uvedené výsledky považujeme spíše za okrajový příspěvek k tématu.

Z hlediska pohlaví stojí za povšimnutí jen fakt, že přednostové domácností Estetiků jsou o něco málo častěji ženy (asi 22 % oproti průměrným 15 %) ³⁴. Pro zmíněnou skupinu přednostů je též příznačné nadprůměrné vzdělání, a to zejména na úrovni vysokoškoláků ³⁵, naopak přednostové z rodin Rokerů vykazují nižší stupeň vzdělání.

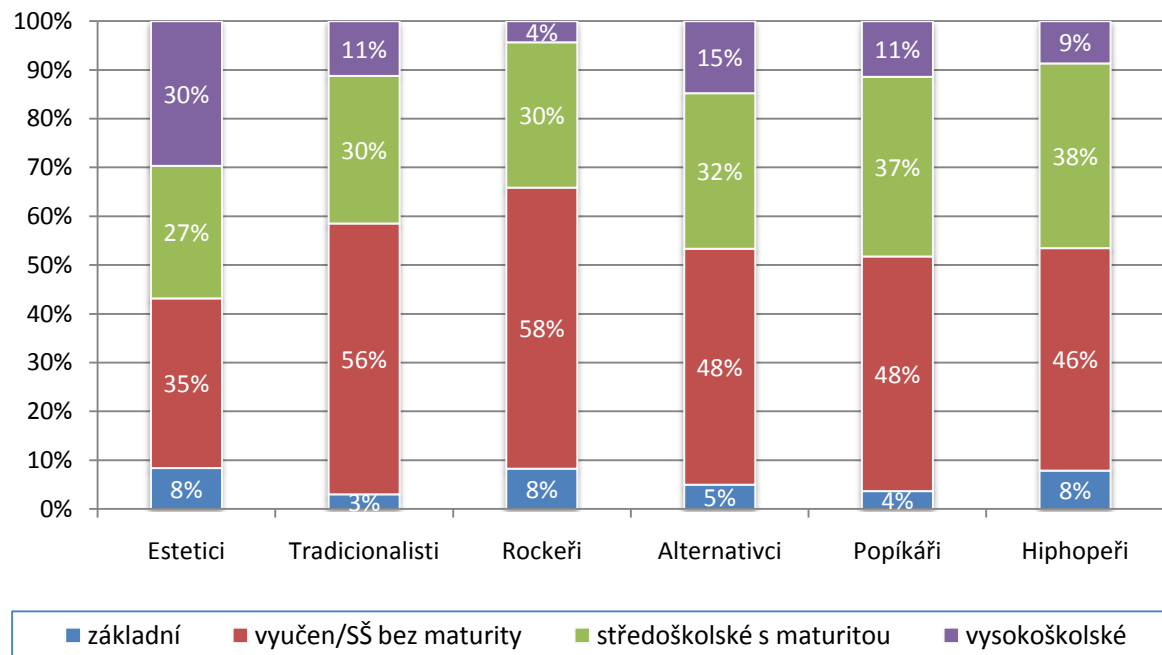
Na ostatních úrovních nebyly rozdíly napříč hudebně-preferenčními typy z praktického hlediska zajímavé. Za povšimnutí stojí v této situaci zmínit vysoce významnou souvislost ³⁶ vzdělání přednosta a hospodyně téže domácnosti, a to tak, že signifikantně sdílejí stejný stupeň vzdělání. Na základě toho se dá předpokládat, že Estetici vyrůstající častěji v intelektuálnějším prostředí než ostatní, a že tento jev může ovlivňovat jejich estetické preference (viz kapitulu 1.2.2.1).

³⁴ Hladina významnosti χ^2 testu <0,031.

³⁵ Hladina významnosti Welchova testu <0,001, hladina významnosti χ^2 testu <0,001.

³⁶ Pearsonovo $r = 0,62$, $p < 0,05$; hladina významnosti χ^2 testu <0,001.

Vzdělání přednostů domácností

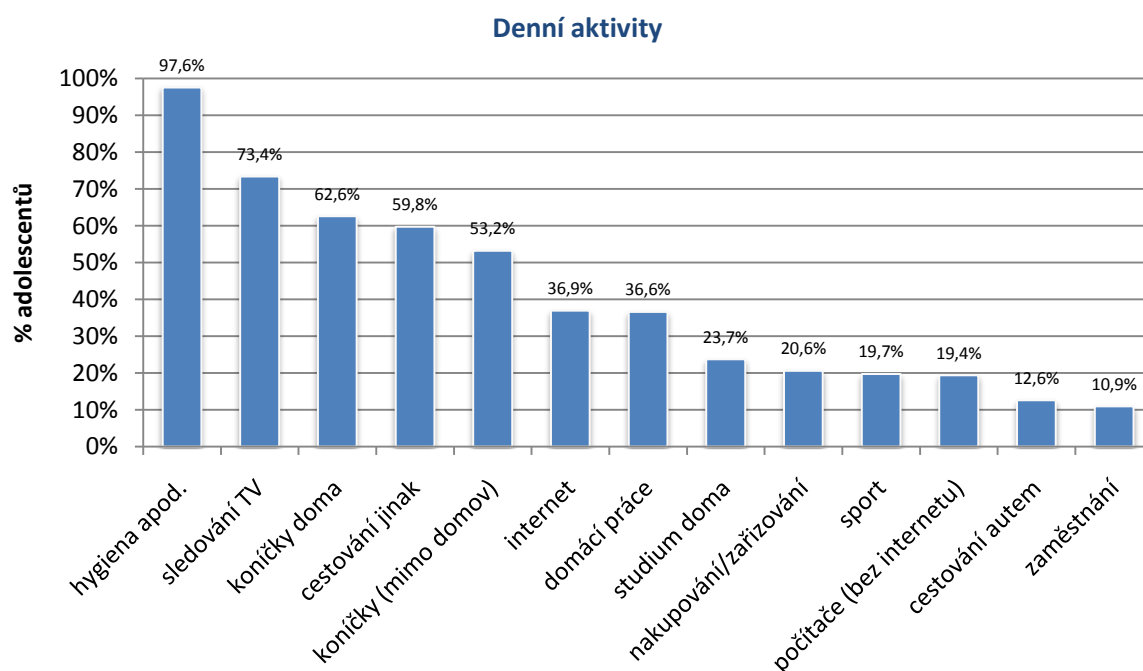

2.2.4.4 Aktivita

Další oblastí, která nás ve vztahu k hudebním preferencím zajímala, byly různé formy aktivit, které adolescenti provozují. Na této úrovni jsme se zajímali denními aktivitami, zájmovou činností a činnostmi provozovanými ve volném čase.

2.2.4.4.1 Denní aktivity

Nejčastější aktivitou adolescentů během dne je kromě hygieny, oblékání, spánku, cestování a podobných rutinních činností sledování televize (73,4 %), koníčky provozované doma, koníčky provozované mimo domov (kam patří i navštěvování hospod apod.), dále internet a domácí práce, menší část dospívajících se věnuje studiu a sportu, což je v konsenzu s novějšími tuzemskými výsledky (Macek, 1998, podle Macka, 2003). Níže uvedený graf ukazuje, kolik dospívajících souhlasí s výrokem, že provozují konkrétní aktivitu.

Na povrch vyplynulo několik odchylek od průměru, které jsou specifické pro vybrané preferenční skupiny. Pro Alternativce je příznačné trávení času u internetu (53 % oproti 37 % v populaci adolescentů), naopak se minimálně věnují jiným koníčkům doma (45 % oproti 63 %). Rockeři tráví také dost času u počítače, ovšem bez využití internetu (28 % oproti 19 %). Z dalších rozdílů jsou relevantní nadprůměrné aktivity v rovině pěstování domácích koníčků u Popíkářů (73 % oproti 63 %) ³⁷.

³⁷ Hladina významnosti χ^2 testů <0,001.

Je třeba upozornit na limity těchto závěrů. Jednotlivé položky aktivit jsou konstruovány pro celou populaci, což znamená, že zde nejsou rozlišovány unikátní podoby aktivit, které jsou specifické zejména pro dospívající (chození na diskotéku, na koncerty, do hospody, sportování aj.). Na základě toho je možné předpokládat, že na detailnější klasifikaci činností by jednotlivé hudební preferenční typy vykazovaly potenciálně významnější strukturální rozdíly.

2.2.4.4.2 Zájmová činnost

Na úrovni zájmové činnosti jsme zjistili rozdíly ve třech ze šesti sledovaných aktivit³⁸. Na úrovni členství v církevních / náboženských skupinách vykazali vyšší hodnoty Estetici, Rockeři a Alternativci. Na úrovni příslušnosti k občanským iniciativám opět vynikají Estetici, tentokrát ve společnosti Tradičionalistů. Z hlediska této práce jsou nejzajímavější rozdíly ve členství v hudebním souboru, kde celkový průměr významně překonávají Alternativci.

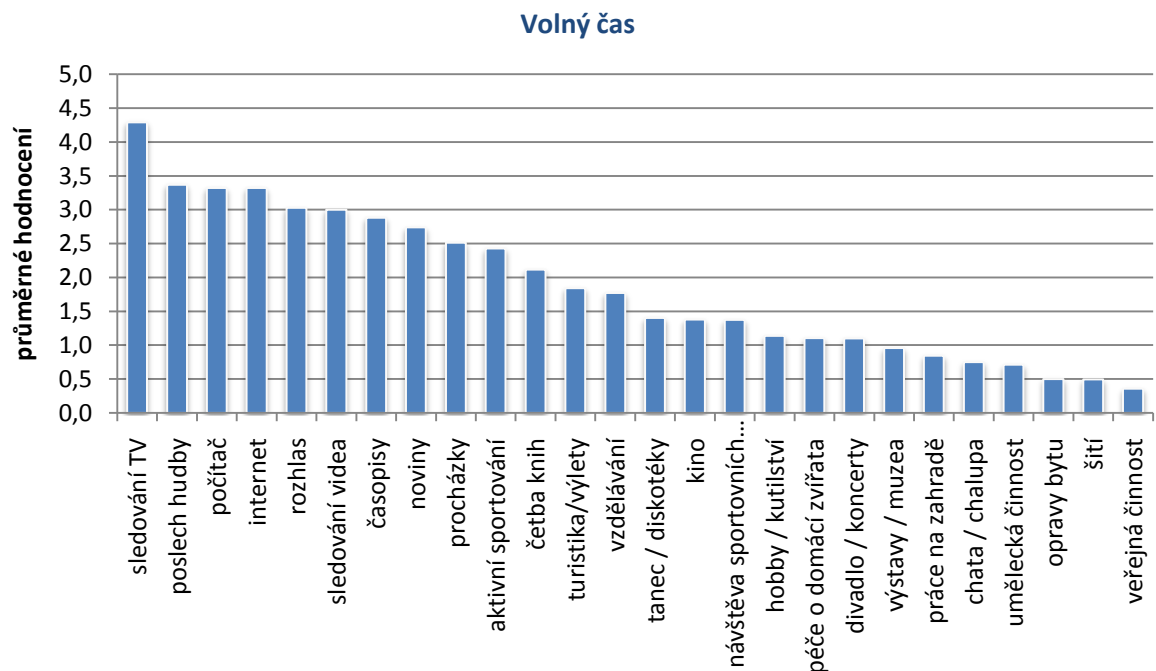
Tabulka: Zájmová činnost

položka/skupina	Estetici	Tradičionalisti	Rockeři	Alternativci	Popikáři	Hiphopeři	Celkem
církevní / náboženská skupina	↑ 11%	↓ 0%	↑ 9%	↑ 9%	↓ 0%	↓ 2%	4%
hudební soubor	↑ 9%	↓ 2%	↑ 5%	↑ 27%	↑ 7%	↑ 5%	8%
studentská organizace	↑ 31%	↓ 10%	↑ 16%	↑ 16%	↑ 16%	↑ 23%	18%
občanská iniciativa	↑ 14%	↑ 16%	↑ 5%	↓ 0%	↑ 2%	↑ 8%	6%
sportovní klub	↓ 49%	↑ 65%	↑ 71%	↑ 64%	↑ 72%	↑ 73%	68%
zájmová organizace	↑ 20%	↑ 22%	↑ 15%	↑ 14%	↑ 13%	↓ 8%	14%

2.2.4.4.3 Volný čas

Nejvyšší výpovědní hodnotu o aktivitách adolescentů přinesla analýza trávení volného času. Na této úrovni byla sledována četnost (resp. pravidelnost), s jakou se dospívající konkrétní činnosti věnují. Na prvním místě se umístilo sledování televize, následované poslechem hudby, prací na počítači a s internetem, četbou novin a časopisů, nízké četnosti jsou naopak příznačné pro navštěvování kulturních akcí a uměleckou činnost, což si však nelze vysvětlovat automaticky jako nezáměr dnešních adolescentů o duchovní a kulturní hodnoty, jelikož lze předpokládat, že tyto činnosti se neprovádějí denně.

³⁸ Hladina významnosti testu homogenity více binomických rozdělení $< 0,05$ pro položky církevní skupina, hudební soubor a občanská iniciativa, rozdíly v četnostech u ostatních položek nejsou statisticky významné.

39

Vzhledem k rozsahu výčtu jednotlivých činností jsme transformovali jejich strukturu pomocí explorační faktorové analýzy, která dala vzniknout šestifaktorovému modelu⁴⁰. Faktor „kultura“ zahrnoval činnosti spojené s uměním a kulturou, jako je navštěvování koncertů, divadla, muzeí aj., dále čtení, veřejná činnost, samostatné vzdělávání. Faktor „činnosti doma“ zahrnoval různé aktivity, které jsou zpravidla provozovány in-house, tedy doma nebo na zahradě, a kam spadá práce na domě a zahradě, kutilství / hobby, péče o domácí zvířata aj. Faktor „počítače a internet“ sestával z častého trávení času u počítače a na internetu. Faktor „médiá“ zahrnoval veškerou činnost spojenou s konzumací masmédií (mimo internetu), tedy čtení knih, novin a časopisů, sledování televize a videa a poslech hudby a rozhlasu. Faktor „sport a tanec“ odpovídal činnostem založeným na pohybu, tj. aktivnímu sportování, navštěvování sportovních akcí a chůze na diskotéky (zábavy). Faktor „pohyb venku“ odpovídal pohybu v jiném smyslu, a to procházkám a turistice v přírodě.

³⁹ Škála představuje ordinální posloupnost pravidelnosti, od 1 (nikdy nebo téměř nikdy) po 5 (denně).

⁴⁰ Upraveno normalizovanou rotací Varimax, jako kritérium pro omezení počtu faktorů užito Kaiserovo kritérium (vlastní číslo >1).

Tabulka: Volný čas (výsledky faktorové analýzy)

položka/faktor	kultura	činnosti doma	počítač a internet	média	sport a tanec	pohyb venku
návštěvě výstav/muzeí	0,809	0,266			0,146	
návštěvě divadla/koncertů	0,788	0,284			0,166	
návštěvě kina	0,688	0,167	0,173	0,122	0,212	
čtení knih	0,608		0,197	0,173	-0,145	0,356
vlastní umělecké činnosti	0,572	0,479				
veř. činn. (sam. pol. str./spolky obč. sdr.)	0,469	0,446	-0,125		0,284	
samost. a vzděl. (kurzy/jazyky/odb. lit.)	0,393	0,136	0,270			0,359
práci na zahrádce/zahradě	0,176	0,707				0,124
věším opravám bytu/domu	0,265	0,669			0,313	
hobby kutilství		0,584			0,262	0,239
pobytu na chatě/chalupě	0,349	0,583				
péči o domácí užit. zvířata (ne pes/kočka)		0,575	0,210		-0,156	0,131
šití/háč./pletení	0,233	0,570	-0,143			
volnému času u počítače			0,898			
volnému času u internetu	0,175		0,879			
čtení časopisů	0,333			0,659		0,230
čtení novin	0,233		-0,159	0,657		0,240
sled. TV	-0,170		0,146	0,652		
sled. videa		0,356	0,304	0,613	0,197	-0,156
posl. hudby z desek magnetofonu/CD			0,402	0,500	0,219	-0,152
poslechu rozhlasu	0,195	-0,314	-0,169	0,378	0,291	0,151
návštěvě sportovních utkání	0,153	0,229		0,153	0,780	
aktivní sportovní činnosti	0,136		0,241		0,711	0,235
tancování/diskotékám/plesům/zábavám	0,316	0,340	0,200		0,388	-0,272
procházkám		0,228		0,153		0,744
turistice/výletům/pobytům v přírodě	0,132	0,200			0,446	0,592
vlastní číslo	6,47	2,68	1,83	1,52	1,33	1,27
% rozptylu	24,9%	10,3%	7,0%	5,8%	5,1%	4,9%

Po restrukturalizaci proměnných (činností) jsme testovali, zdali na úrovni nových faktorů vykazují jednotlivé hudebně preferenční skupiny smysluplné rozdíly. Ty se projeví ve všech šesti sledovaných okruzích činností. Kultuře (ve smyslu faktoru)⁴¹ se nejčastěji věnují Estetici a Alternativci, naopak méně času jim věnují Tradicionalisti a Popíkáři. Činností doma⁴² obětují více času Rockeři, zatímco zřídka Hiphopeři. Počítačům a internetu⁴³ se nejvíce věnují Hiphopeři, následování Rockery, méně se těmto věcem věnují Popíkáři a Tradicionalisti. Skupina média⁴⁴ je významným cílem volného času především u Tradicionalistů a Alternativců, naopak méně často se jim věnují Rockeři. Pro ty je naopak nejoblíbenějším (nejpravidelněji provozovaným) souborem činností sport a tanec⁴⁵, ve kte-

⁴¹ Hladina významnosti analýzy rozptylu o jednoduchém třídění < 0,001.

⁴² Hladina významnosti analýzy rozptylu o jednoduchém třídění < 0,005.

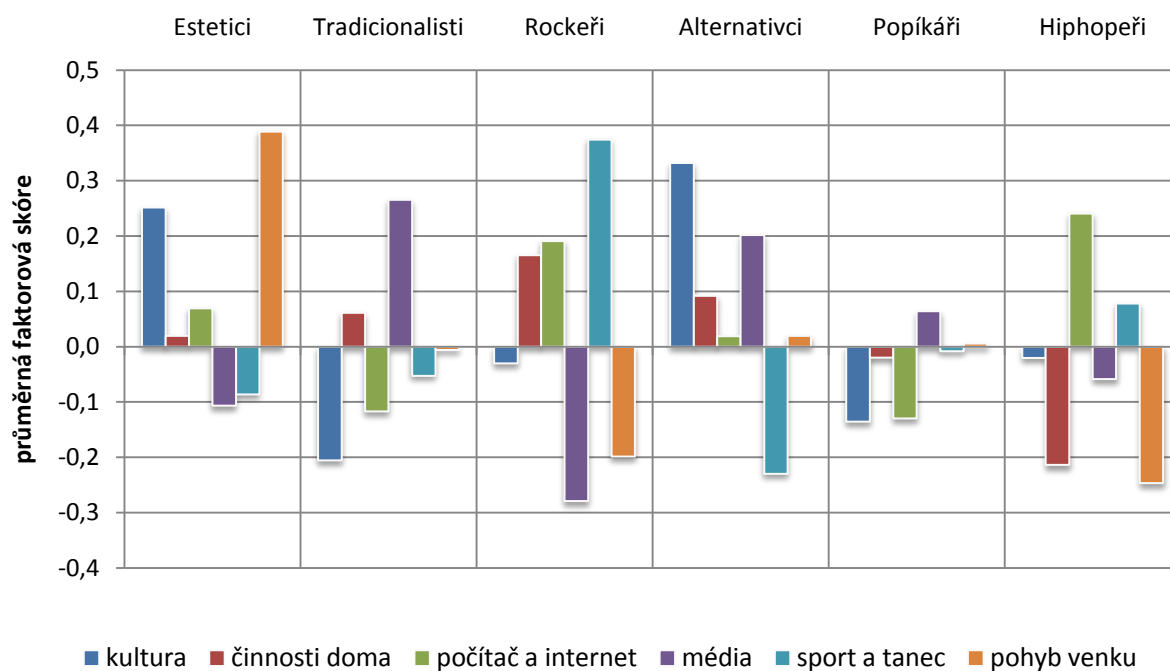
⁴³ Hladina významnosti analýzy rozptylu o jednoduchém třídění < 0,001.

⁴⁴ Hladina významnosti analýzy rozptylu o jednoduchém třídění < 0,001.

⁴⁵ Hladina významnosti analýzy rozptylu o jednoduchém třídění < 0,001.

rém je s menší intenzitou následují Hiphopeři, naopak Alternativci jsou v této oblasti aktivní jen zřídka. Pohyb venku⁴⁶ je dále specifický pro Estetiky, zatímco pro Rockery a Hiphopery je tato činnost méně obvyklá, což lze vysvětlit jejich častým trávením času u počítače a na internetu, popřípadě při jiných domácích aktivitách.

Volný čas: výsledky faktorové analýzy

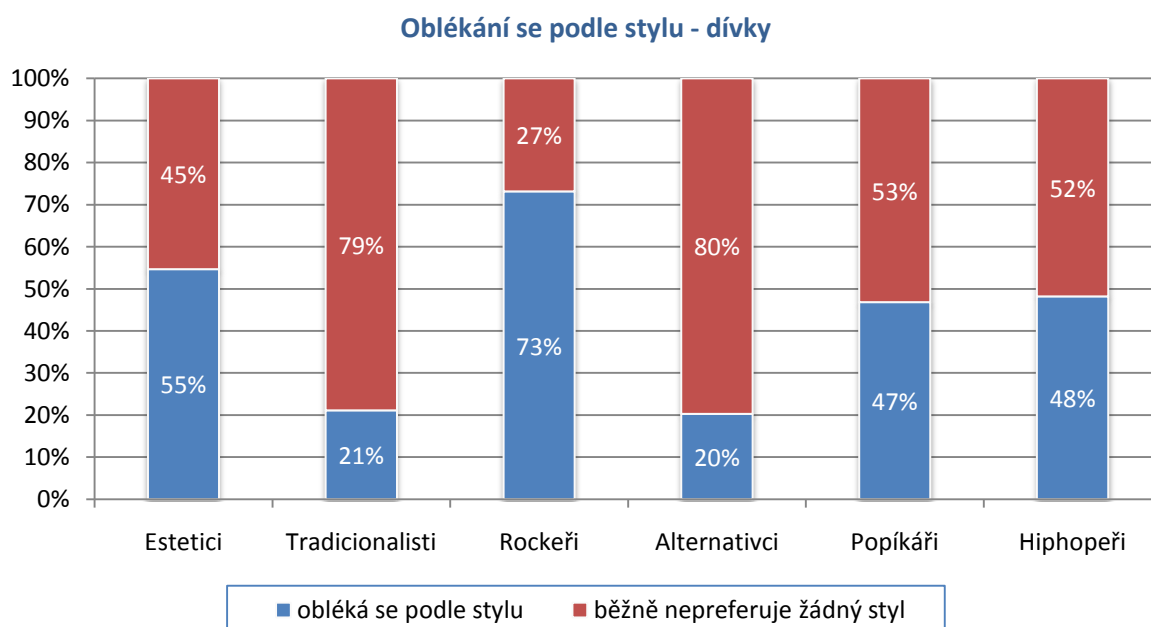

⁴⁶ Hladina významnosti Welchova testu < 0,001.

2.2.4.5 Móda a oblékání

Vzhledem k významné úloze oblékání a módy v životě dospívajících, mj. na úrovni subkultury a vytváření identity (např. Macek, 2003; Zilmann a Gan, 1997 aj.), jsme využili otázek výzkumu MML ohledně zmíněných jevů. S přihlédnutím k tomu, že u oblékání, resp. módy je a priori vhodné počítat s rozdílnými trendy u děvčat a u chlapců, šetřili jsme tyto dvě skupiny samostatně, a to opět při aplikaci hudebně preferenční typologie.

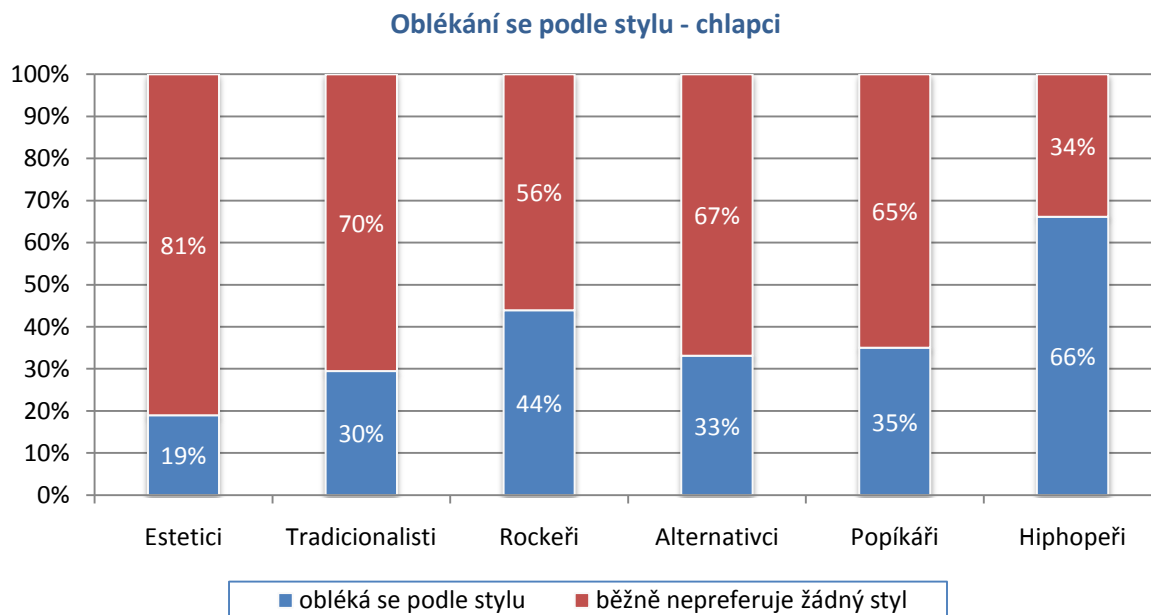
Nejprve jsme sledovali, zdali dospívající preferují určitý styl oblékání, nebo zdali obvykle nepreferují žádný styl. V případě dívek se projevily dva typy extrémních hodnot. Rockerky téměř v 75 % případů preferují stylové oblečení, zatímco Tradicionalistky a Alternativci-dívky v 4/5 případů nepreferují žádný styl⁴⁷. U ostatních skupin je tento trend v přibližném poměru 1:1.

Chlapci vykazují jiné tendence. Zde je agregovaný důraz na stylové oblékání nižší než u děvčat, překvapivě se však projevuje i v jiných subkulturách, pokud si pod tímto pojmem představíme hudebně-preferenční skupiny. Největšími příznivci stylového oblékání jsou fanoušci hip-hopu, což je i v souladu s dnešní tržní penetrací různých specializovaných prodejen, zaměřené na tuto subkulturu. O trochu vyšší hodnoty oproti průměru vykazují ještě Rockeři, naopak zvyk oblékat se bez ohledu na styl projevili Estetici⁴⁸.

⁴⁷ Hladina významnosti χ^2 testů <0,001.

⁴⁸ Hladina významnosti χ^2 testů <0,001.

Dále jsme zjišťovali, zdali se nějak adolescenti, kteří preferují určitý styl oblékání, liší v konkrétním stylu oblékání, a to opět odděleně na základě pohlaví. Estetičky nadprůměrně preferovaly sportovní a částečně i romantické oblečení. Rokerky preferují nenápadné, přiměřené oblečení, naopak zřídka preferují sportovní styl. Skupina dívek-Alternativců vyjádřila jednak preferenci klasického stylu, ale výrazně také jiného než ve výčtu uvedeného, naopak méně volily módní styl. U těchto adolescentních jedinců lze specifický (zde nekonkretizovaný) způsob oblékání vysvětlit jejich větší odlišností na více úrovních životního stylu (resp. postojů aj.), což je z globálního hlediska diskutováno v komentáři, resp. závěru⁴⁹.

Chlapci, podobně jako dívky, opět prokázali napříč hudebně-preferenčními skupinami signifikantní rozdíly, opět však v jiném smyslu než děvčata. Estetici nadprůměrně často volí elegantní styl oblékání. Tradicionalisti volí buď klasický, nebo „sexy“ styl ošacení. Sexy styl oblékání je jako jediný nadprůměrně významný pro Alternativce⁵⁰. Klasický styl byl nadprůměrně často volen u Popikářů. Konečně – což je ostatně v souladu s očekáváním – Hiphopeři byli významnými příznivci hip-hopové módy⁵¹.

⁴⁹ Hladina významnosti χ^2 testů <0,001.

⁵⁰ Vzhledem k věkové skupině a skutečnosti, že tato část administrace není sběrateli dat kontrolována (administrace probíhá samostatně) lze usuzovat, že danou odpověď volili respondenti jako recesi, aniž by odpovídala skutečnosti, resp. že „sexy“ styl je stále pojem bližší spíše dívkám, než chlapcům.

⁵¹ Hladina významnosti χ^2 testů <0,001.

Tabulka: Styl oblékání (dívky)

styl/skupina	Estetici	Tradicionalisti	Rockeři	Alternativci	Popkáři	Hipopeři
elegantní	1,7%	6,8%	0,5%	0,0%	3,7%	0,3%
extravagantní	0,0%	1,6%	3,3%	0,0%	0,3%	4,3%
hip-hopový styl	0,0%	0,0%	1,0%	1,9%	3,0%	13,2%
klasický	0,0%	1,5%	0,0%	41,0%	7,7%	1,2%
módní	29,1%	39,9%	46,2%	8,0%	39,0%	39,6%
nenápadný/přiměřený	1,4%	1,6%	22,1%	2,0%	0,5%	0,3%
romantický	15,7%	0,0%	0,0%	2,1%	8,8%	6,7%
sexy	10,7%	8,6%	15,4%	6,6%	7,4%	11,5%
skate styl	0,0%	0,0%	9,5%	9,2%	8,7%	10,0%
sportovní	41,3%	39,9%	2,1%	4,1%	20,6%	12,7%
jiný	0,0%	0,0%	0,0%	25,0%	0,2%	0,0%

Tabulka: Styl oblékání (chlapci)

styl/skupina	Estetici	Tradicionalisti	Rockeři	Alternativci	Popkáři	Hipopeři
elegantní	22,9%	0,0%	0,0%	0,0%	1,1%	0,6%
extravagantní	1,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,3%	4,4%
hip-hopový styl	2,4%	0,0%	2,0%	8,3%	8,3%	24,3%
klasický	0,0%	21,2%	1,0%	1,1%	8,3%	0,0%
módní	1,2%	5,2%	17,7%	10,4%	16,3%	11,7%
nenápadný/přiměřený	2,4%	0,0%	0,9%	0,0%	1,6%	0,4%
romantický	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
sexy	10,6%	28,8%	0,0%	21,9%	0,3%	1,3%
skate styl	27,2%	10,8%	15,1%	14,7%	13,8%	17,7%
sportovní	32,0%	34,1%	61,6%	43,6%	49,6%	39,6%
jiný	0,0%	0,0%	1,7%	0,0%	0,3%	0,0%

2.2.4.6 Média

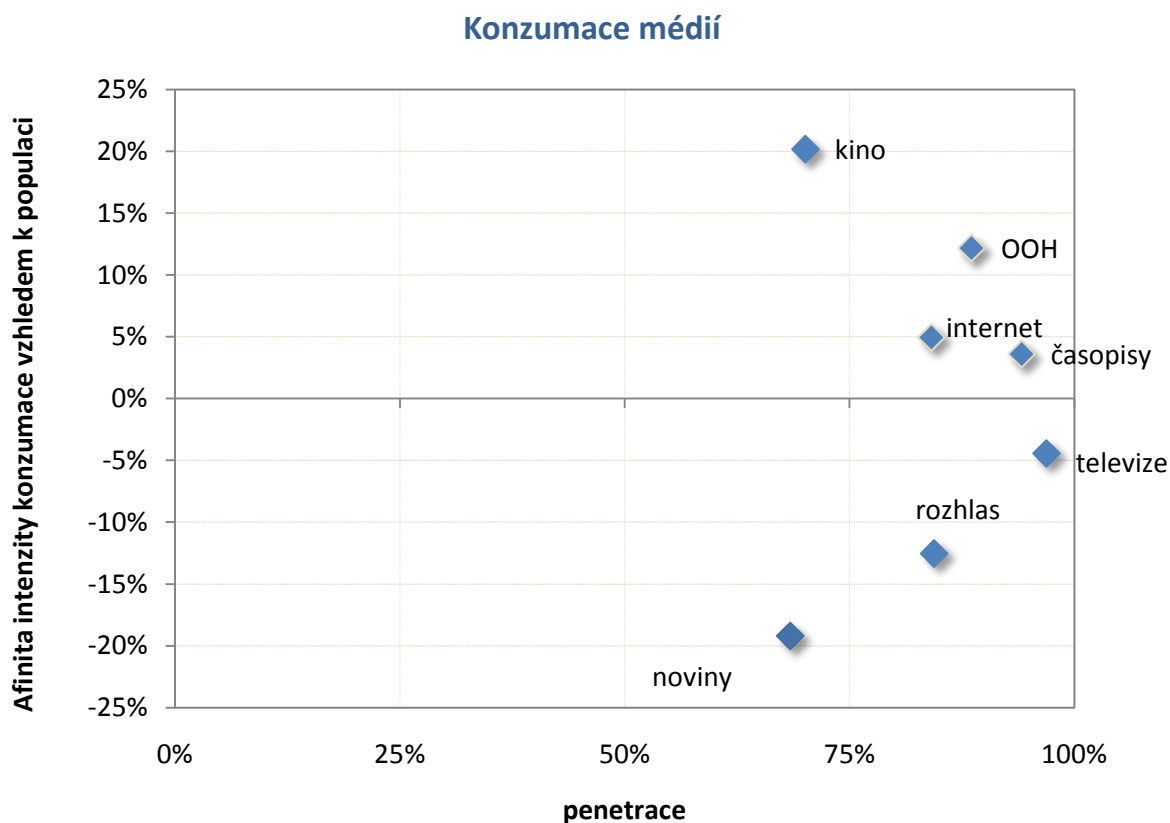
Z hlediska vztahu adolescentů k médiím jsme se zaměřili jednak na otázku konzumace vybraných typů médií, jednak na témata, která dospívající, resp. jejich hudebně preferenční skupiny, vyhledávají.

U adolescentů dosahuje nejvyšší penetrace⁵² televize (97 %), následovaná časopisy (94 %) a OOH⁵³ (89 %). Rozhlas a internet jsou do nějaké míry konzumovány svorně 84 % dospívajících, do kina chodí pravidelně 70 % adolescentů a pouze o 2 % méně jich čte noviny. Z hlediska srovnání je dobré upozornit na nadprůměrnou konzumaci internetu, kina, OOH a časopisů, kterou dospívající vykazují oproti celé populaci. Naopak podprůměrná vůči populaci je konzumace televize, rozhlasu a zejména novin.

Tradiční zdůrazňování významu rádia a televize (zejména hudebních kanálů) mezi dospívajícími prošlo v posledních deseti letech zřejmou proměnou. Zatímco Sun a Lull (1986) upozorňují na masivní konzumaci hudební pořadů v televizi, a Zillmann a Gan (1997) hovoří o vysoké konzumaci rozhlasu, aktuální zahraniční poznatky poukazují na shodu s našimi výsledky. Např. Bercedo a další (2007) zjistili, že pro dnešní dospívající je příznačné spíše využívání internetu, herních konzolí či mobilních telefonů, než konzumace televize. Je možné se domnívat, že současná vysoká penetrace internetu v populaci dospívajících a dobrá gramotnost v jeho zacházení nabízejí adolescentům diverzifikovanější zdroje informací, než je tomu v případě televize a rozhlasu, jejichž povaha není na rozdíl od internetu interaktivní. Na druhou stranu stále platí, že konzumace televize i rozhlasu je stále mimořádně častou formou trávení volného času (viz výše), což znamená, že ačkoliv je trend jejich konzumace klesající, stále má dominantní postavení v životě adolescentů, a to zejména na úrovni pravidelnosti, s jakou se jim dospívající věnují.

⁵² Procento z cílové skupiny, které alespoň minimálně, avšak pravidelně konzumuje konkrétní médium.

⁵³ Zkratka angl. *Out-of-home*. Označují se jí veškerá média typu outdoor (billboardy, plachty apod.), indoor (reklamní plochy v supermarketech, čekárnách apod.) a OOH TV (obrazovky umístěné např. v čekárnách u lékařů aj.).

Jisté rozdíly v konzumaci médií nalezneme na úrovni hudebně preferenčních skupin. Rozdílná je konzumace televize⁵⁴, kde vyšší skóre vykazují Popíkáři a Hiphopeři. Noviny, které mají v adolescentní populaci podprůměrnou čtenost, jsou konzumovány především skupinou Tradicionalistů a také Alternativců⁵⁵. Časopisy jsou konzumovány ve většině skupin stejnou měrou, pouze u Rockerů je jejich konzumace slabá⁵⁶. Internet je nadprůměrně konzumován zejména mezi Alternativci, zatímco negativní skóre vykazují Tradicionalisti⁵⁷. Intenzivní hodnoty konzumace médií typu OOH vykazují opět Alternativci, oproti tomu slabší je jejich konzumace u Estetiků a Hiphoperů⁵⁸. U těchto dvou skupin je naopak nadprůměrná návštěvnost kina, která je např. u skupin Rockerů a Alternativců podprůměrná⁵⁹. Rozdíly v konzumaci rozhlasu nejsou statisticky významné.

⁵⁴ Hladina významnosti jednofaktorové analýzy rozptylu < 0,01.

⁵⁵ Hladina významnosti jednofaktorové analýzy rozptylu < 0,001.

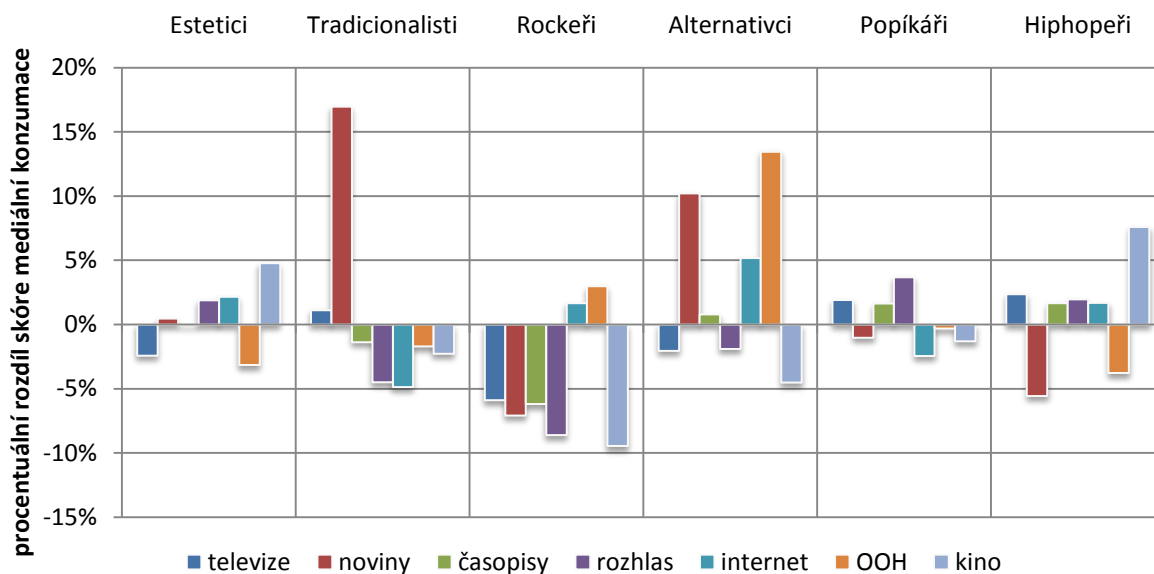
⁵⁶ Hladina významnosti jednofaktorové analýzy rozptylu < 0,04.

⁵⁷ Hladina významnosti jednofaktorové analýzy rozptylu < 0,02.

⁵⁸ Hladina významnosti jednofaktorové analýzy rozptylu < 0,057.

⁵⁹ Hladina významnosti jednofaktorové analýzy rozptylu < 0,053.

Konzumace médií podle hudebně preferenční skupiny

Z hlediska oblíbených témat v médiích vykazuje populace adolescentů specifické zájmy. Dvě třetiny dospívajících vybírá z mediálních obsahů hudbu, která je zároveň nejoblíbenějším mediálním tématem adolescentů vůbec. Vysokou oblibu si drží různé formy zpravodajství, nicméně ne tak vysokou, jako je tomu v případě populačního průměru. Z dalších témat vyniká zábava, móda, kino a film, sport, počítače aj. (viz tabulku níže). Slabšímu zájmu se těší odborná témata, jako je ekonomika, finance, kutilství či nemovitosti, jejichž obsah je pro dospívající patrně neaktuální. U některých témat je třeba sledovat i specifické vlivy, jako např. pohlaví, která rozdělují adolescentní populaci na rozdílné podskupiny (např. móda u děvčat a auta u chlapců).

Tabulka: Obliba mediálních témat

Téma	Konzumace
hudba / muzika	66,4%
zprávy z České republiky	64,5%
zábava	61,9%
zprávy ze zahraničí	54,5%
móda / oblečení / péče o vzhled	52,4%
regionální zprávy z okolí kde žijí	51,9%
kino / film	51,7%
sport	47,6%
počítače	44,0%
programy televize / přehledy pořadů	39,8%
cestování / dovolená	38,2%
povídky / seriály / příběhy	37,9%
auta / motorismus / motocykly	37,1%
skandály / aféry / slavní lidé	36,1%
křížovky / hádanky / soutěže	33,5%
příroda / životní prostředí	30,6%
krása a vlasy	28,4%
sex / erotika	25,7%
věda a technika	25,3%
ženské stránky/ženská témata	25,0%
kriminalita / černá kronika	23,2%
tipy na volný čas	23,1%

Téma	Konzumace
kriminalita / černá kronika	23,2%
tipy na volný čas	23,1%
vzdělání / jazyky	22,6%
bydlení / domov	22,0%
vaření / jídlo / nápoje / recepty	21,4%
horoskopy / astrologii	21,3%
politika	21,1%
historie	20,3%
přehledy kulturních akcí	19,4%
umění / kultura	18,6%
zdraví / lékařství	15,1%
inzerce	15,0%
práce / zaměstnání	14,3%
rodina / děti / mezilidské vztahy	14,2%
média / marketing / reklama	12,9%
ekonomika	12,3%
kresby a karikatury	11,9%
kutilství / ruční práce / opravy	11,2%
zahradka / zahrádka / pěstitelství	11,2%
finance	9,2%
obchod	8,7%
nemovitosti / domy	8,0%

Zajímavé jsou rozdíly v preferenci témat napříč jednotlivými hudebně preferenčními skupinami. Tyto rozdíly jsou vyjádřeny v následující tabulce pomocí znaménkového testu.

Skupina Estetiků vyniká nadprůměrnou preferencí zpravodajství a politiky, vzdělání a jazyků, částečně také ekonomických témat, mimoto mají rádi karikatury a kresby, naopak podprůměrné je sledování zábavy a sexu/erotiky, ale také hudby. Vzhledem k jejich žánrovému zaměření lze předpokládat, že jim většina médií, která jsou orientována na populární hudbu (pokud vůbec na nějakou hudbu), poskytují minimální množství programů, které se věnují jejich oblíbeným žánrům.

Skupina Tradicionalistů vyniká zájmem o politiku, životní prostředí, domácí témata typu vaření, zahradničení, zdraví či rodina, vedle toho jsou tito dospívající specificti oblíbou kriminálních témat a černé kroniky. V tomto ohledu Tradicionalisté opět potvrzují určitou zažitou konzervativnost, která se zde projevuje preferencí témat, jež jsou blízká spíše generaci jejich rodičů či prarodičů.

Skupina Rokerů preferuje témata o počítačích, autech a motorismu, vědě a technice, nadprůměrně dále preferují sex a erotiku, inzerci, mírně více také zpravodajství aj. Specifický tematický profil této skupiny, který vyniká určitou genderovou stereotypností, je dán zřejmě vysokým zastoupením chlapců v této skupině.

Skupina Alternativců je specifická širokým portfoliem mediálních zájmů, jejichž preference je u nich nadprůměrná. Zajímají se intenzivně o přehledy kulturních akcí a pořadů, o tipy na volný čas, o umění, o hudbu, dále o politiku, počítače, reklamu a marketing, vědu a techniku a částečně i o zpravodajství. Žádné téma u této skupiny není vůči průměru adolescentní populace konzumováno podprůměrně.

Skupina Popíkářů preferuje méně témat než předchozí skupina, jde zejména o bydlení, módu a oblékání, (televizní) seriály a povídky, částečně také zábavu. Malou pozornost věnují naopak počítačům, vědě a technice, přírodě a životnímu prostředí a různým ekonomickým tématům, což lze opět dávat do souvislosti s vyšším zastoupením děvčat.

Od všech ostatních skupin je nejodlišnější skupina Hiphoperů, pro kterou je specifický spíše než preference vybraných témat mimořádný nezájem o většinu těchto témat. Hiphopeři vynikají nadprůměrnou oblibou pouze dvou témat, a to aut / motorismu a inzerce. Naopak silný je nezájem o zpravodajství a politiku, „domácí“ témata, která byla významně oblíbená u skupiny Tradicionalistů či témata spojená s ekonomikou a obchodech. Také v tomto ohledu Hiphopeři potvrzují určitou formu negativismu, pozorovanou i v jiných ohledech života.

Připomeňme (a týká se to vesměs všech meziskupinových srovnání), že zdůrazňovány jsou u jednotlivých hudebně-preferenčních typů ty hodnoty, jimiž se odlišují od ostatních, resp. od svého populačního průměru.

Tabulka: Témata v médiích – oblíbenost podle hudebně-preferenční skupiny

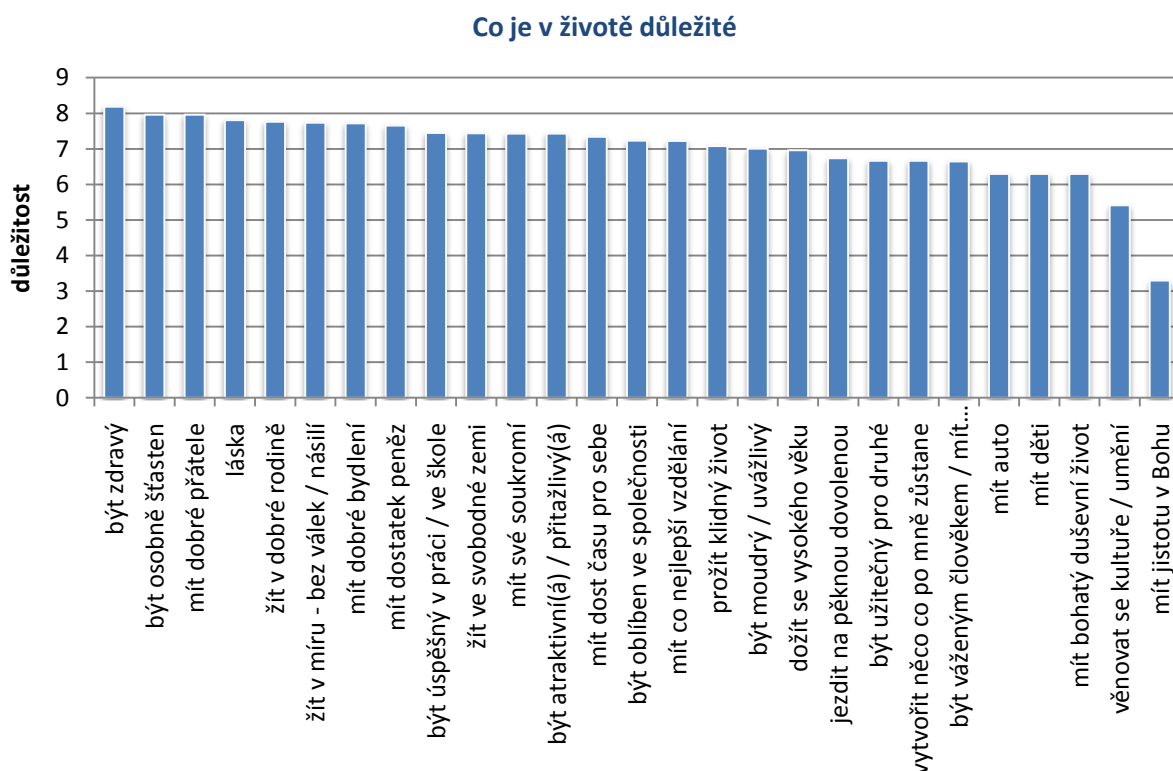
Téma	Estetici	Tradicionalisti	Rockeři	Alternativci	Popláři	Hipopeři
auta / motorismus / motocykly	--	-	+++		-	++
bydlení / domov					+++	---
cestování / dovolená		-			+	
ekonomika	+			+		---
finance			+		--	
historie			++	++	--	-
horoskopy / astrologii						-
hudba / muzika	---			+++		
inzerce			+++		---	++
kino / film						
krása a vlasy					++	
kresby a karikatury	+++				--	
kriminalita / černá kronika		+++		++		-
křížovky / hádanky / soutěže					+	---
kutilství / ruční práce / opravy			++			
média / marketing / reklama				+++		
móda / oblečení / péče o vzhled			---		+++	
nemovitosti / domy			+			
obchod		+	+++		--	
počítače		-	+++	++	---	
politika	+++	+++		++	-	---
povídky / seriály / příběhy	-			++	++	--
práce / zaměstnání						-
programy televize / přehledy pořadů				+++		--
přehledy kulturních akcí				+++		
příroda / životní prostředí		+++		+++	---	
regionální zprávy z okolí kde žijí		++		++		--
rodina / děti / mezilidské vztahy		++				
sex / erotika	--	--	++	+		
skandály / aféry / slavní lidé				+		
sport		--	+	+		
tipy na volný čas		---		+++		
umění / kultura		-	+	+++		-
vaření / jídlo / nápoje / recepty	+	++		--		-
věda a technika	+++	--	+++	++	---	
vzdělání / jazyky	++					-
zábava	---	--		+++	+	
zahrada / zahrádka / pěstitelství	-	+++				-
zdraví / lékařství		+++				---
zprávy z České republiky	+++	+	-			---
zprávy ze zahraničí	+++	+		++		---
ženské stránky/ženská témata			--			

2.2.4.7 Postoje, názory a hodnoty

Stěžejní oblastí, která vystihuje život adolescentů, je jejich pohled na svět, konkrétně jejich hodnotící soudy o dění kolem sebe, jejich obavy, očekávání, ale i vztah k sobě samému (např. Macek, 2003; viz 1. část této práce). Z tohoto důvodu jsme věnovali poslední a největší část analýzy právě těmto jevům, které popisují adolescentní přístup ke světu a sobě samému nejvýstižněji.

2.2.4.7.1 Co je pro adolescenty v životě důležité

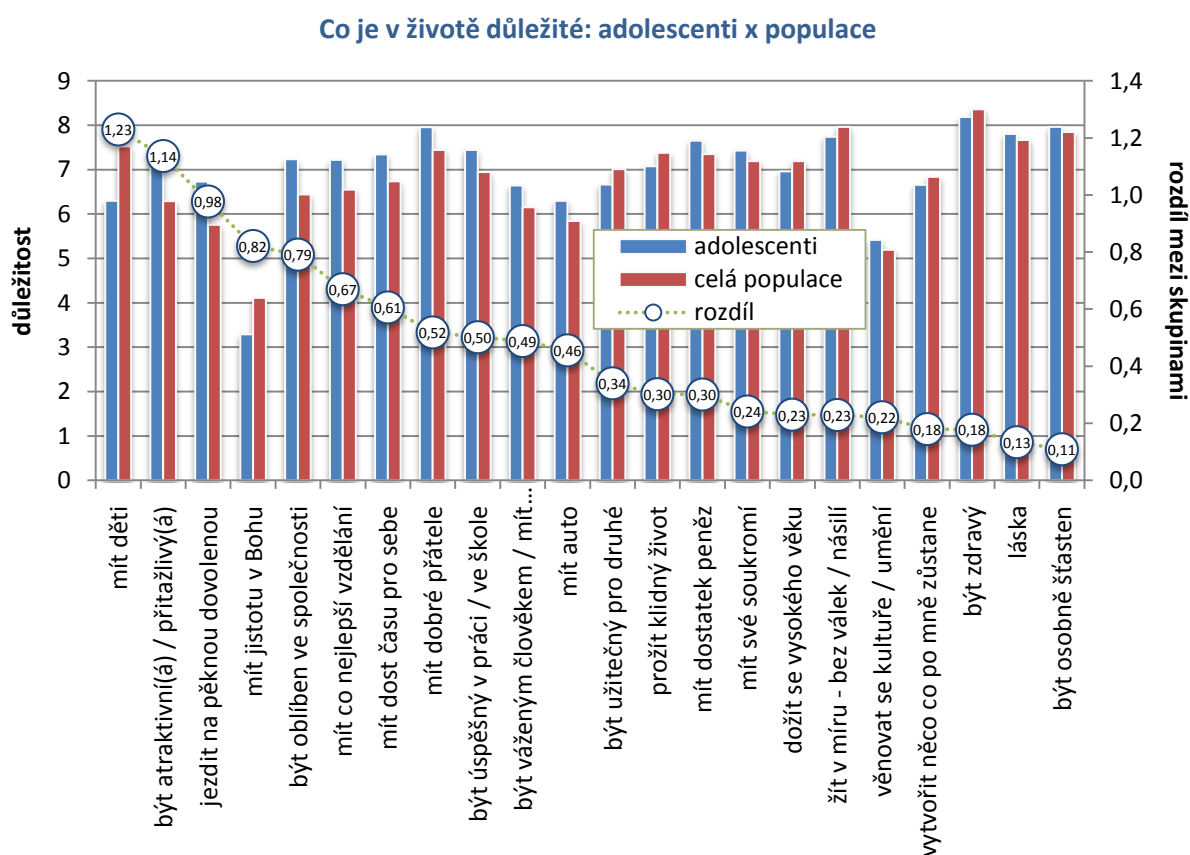
Hodnotový systém dospívajících jsme začali šetřit pomocí výčtu položek, které adolescenti považují v životě za důležité. V případě dospívajících vyplývá na povrch akcentování téměř všech předložených témat, jinak řečeno, až na potřebu mít jistotu v Bohu považují všechny níže uvedené jevy za více či méně důležité⁶⁰.

Zajímavé je se před analýzou hodnot u jednotlivých hudebně preferenčních typů podívat na společné a rozdílné hodnoty u adolescentů a celé populace. V tomto ohledu existují až na několik výji-

⁶⁰ Škálu představují póly 1 (nejméně důležité) až 9 (nejvíce důležité), hodnoty mezi 4 až 5 lze považovat za neutrální postoje, hodnoty pod tímto rozpětím lze chápat spíše jako nedůležitost.

mek mezi oběma skupinami statisticky významné rozdíly, byť ne ve všech případech významné po praktické stránce⁶¹. Největší rozdíl se projevuje ve vnímané důležitosti mít děti, kdy adolescenti považují tuto skutečnost za méně důležitou než dospělí. Je možné, že dospělí si více než adolescenti uvědomují význam reprodukce jako stěžejního smyslu života. Vzhledem k zahrnutí starší generace do celé populace je u skupiny seniorů větší důraz na jistotu v Bohu, která je u dospívajících, vzhledem ke specifickým kulturním hodnotám naší země v této době, mizivá. Adolescenti naopak akcentují jevy, které mají egocentrickou povahu, což je v souladu s jejich psychikou a utvářením identity (např. Vágnerová, 2000); jedná se např. o potřeby být atraktivní, být oblíbený ve společnosti, mít co nejlepší vzdělání, být úspěšný v práci, mít auto aj.

⁶¹ Testováno sériemi dvouvýběrových t-testů a Aspin-Welchových testů, hladina významnosti u všech testů < 0,05, statisticky nevýznamné rozdíly nejsou v grafu uvedeny.

Vzhledem ke značnému počtu položek jsme přistoupili ke zjednodušení struktury výčtu jevů pomocí faktorové analýzy. Výsledkem byla šestifaktorová struktura, která popisuje 61,7 % celkového rozptylu⁶² a jejíž výsledky jsou uvedeny v tabulce níže.

Faktor „seberealizace“ zahrnuje takové hodnoty, jako je rodinný život, přátelství a osobní zajištění, tak také touhu dosáhnout dobrého vzdělání či žít ve svobodné zemi. Faktor „osobní spokojenost“ sdílí některé položky s prvním faktorem, přičemž je zde dán důraz na egocentrické postoje (být osobně šťastný, mít své soukromí, mít čas pro sebe aj.). Faktor „intelektuální a duchovní hodnoty“ je definován jako akcentace duševních, resp. duchovních hodnot v lidském životě (pěstování umění a kultury, mít bohatý duševní život, mít jistotu v Bohu, být váženým člověkem aj.). Faktor „atraktivita a bohatství“ odráží materiální a hédonistické preference, specifické pro některé adolescenty, jako je zdůrazňování vlastní atraktivity, disponování dostatkem peněz nebo ježdění na pěknou dovolenou. Faktor „láska a altruismus“ je založen na uctívání hodnot lásky a obětavosti, na důrazu žít klidný život a mít děti. Faktor „mobilita“ odráží marginální vyzdvihování hodnot, jako jsou vlastnění auta a ježdění na dovolenou.

⁶² Upraveno normalizovanou rotací Varimax, jako kritérium pro omezení počtu faktorů užito Kaiserovo kritérium (vlastní číslo >1).

Tabulka: Co je v životě důležité (výsledky explorační faktorové analýzy)

položka/faktor	seberealizace	osobní spokojenost	intelektuální a duchovní hodnoty	atraktivita a bohatství	láska a altruismus	mobilita
žít v dobré rodině	0,701	0,362			0,143	0,188
být zdravý	0,680	0,147		0,317	0,151	-0,176
mít dobré bydlení	0,660	0,384		0,125	0,167	0,296
být úspěšný v práci / ve škole	0,652		0,201	0,112	0,263	0,133
být moudrý / uvážlivý	0,651		0,355		0,255	0,243
mít co nejlepší vzdělání	0,548	0,223	0,448		0,235	
žít v míru - bez válek / násilí	0,514	0,243	0,332	0,352		-0,309
mít dobré přátele	0,475	0,338	-0,113	0,342	0,150	
mít své soukromí	0,194	0,703		0,110	0,279	
být osobně šťasten	0,304	0,659		0,269	0,117	-0,114
mít dost času pro sebe	0,183	0,649	0,132	0,204		0,383
být oblíben ve společnosti	0,174	0,534	0,268	0,340		0,148
žít ve svobodné zemi	0,442	0,515	0,330	0,151		-0,229
věnovat se kultuře / umění			0,693			
mít bohatý duševní život	0,241	0,232	0,671			
mít jistotu v Bohu	-0,117	-0,232	0,615		0,174	0,246
dožít se vysokého věku	0,139	0,240	0,555	0,464		
být váženým člověkem / mít postavení	0,217	0,239	0,551	0,302	0,154	0,205
vytvořit něco co po mně zůstane	0,177	0,291	0,508		0,478	
mít dostatek peněz	0,212	0,170		0,761		0,224
být atraktivní(á) / přitažlivý(á)	0,150	0,171		0,747	0,259	0,107
láska	0,252	0,257		0,246	0,701	
být užitečný pro druhé	0,182	0,247	0,268		0,700	
mít děti	0,241	-0,241	0,328	0,166	0,596	
prožít klidný život	0,322	0,365	0,216		0,419	0,268
mít auto	0,123			0,175		0,757
jezdit na pěknou dovolenou	0,103	0,306	0,237	0,441		0,475
vlatní číslo	9,375	2,240	1,575	1,338	1,105	1,023
% rozptylu	0,347	0,083	0,058	0,050	0,041	0,038

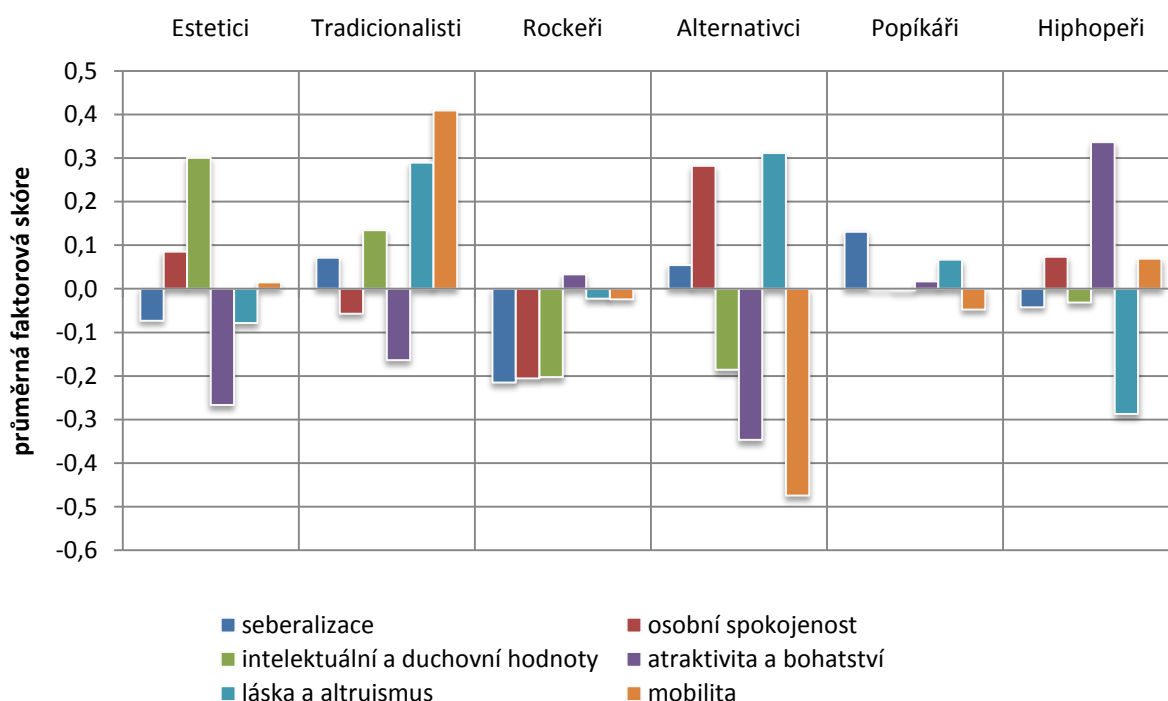
Zajímalo nás přirozeně, zdali se v daných ohledech (faktorech) jednotlivé preferenční skupiny liší. Vyšlo najevo, že hudebně-preferenční konotace vykazují silné souvislosti s hodnotovými soudy dospívajících, resp. že se mezi jednotlivými skupinami projevují v tomto ohledu významné rozdíly.

Seberealizační hodnoty⁶³ jsou příznačné zejména pro Popíkáře, a částečně i pro Tradicionalisty a Alternativce. Osobní spokojenost⁶⁴ hraje významnou roli u Alternativců a částečně i u Estetiků a Hi-

⁶³ Hladina významnosti Welchova testu < 0,002.

phoperů. Intelektuální a duchovní hodnoty⁶⁵ hrají významnou roli v hodnotovém systému Estetiků a Tradicionalistů. Atraktivita a bohatství⁶⁶ jsou doménou vesměs jediné skupiny, kterou jsou Hiphopeři, malou měrou i Rockeři. Zajímavé je také negativní syčení faktoru ze strany Alternativců, Estetiků a Tradicionalistů. Láska a altruismus⁶⁷ je akcentována zejména zástupci skupin Alternativců a Tradicionalistů, naopak minimální hodnotu v této kategorii vidí Hiphopeři. Faktor mobilita⁶⁸ byl zdůrazněn zejména u Tradicionalistů, naopak jako nehodnotné jsou odvislé priority hodnoceny mezi Alternativci.

Co je v životě důležité: výsledky faktorové analýzy

2.2.4.7.2 Co je důležité k dosažení úspěchu v životě

Další oblastí, která pomůže pochopit hodnotové schéma dospívajících, je zjištění jejich názorů na věci, které jsou důležité k dosažení úspěchu v životě. Podobně jako v případě hodnocení obecné dů-

⁶⁴ Hladina významnosti Welchova testu < 0,002.

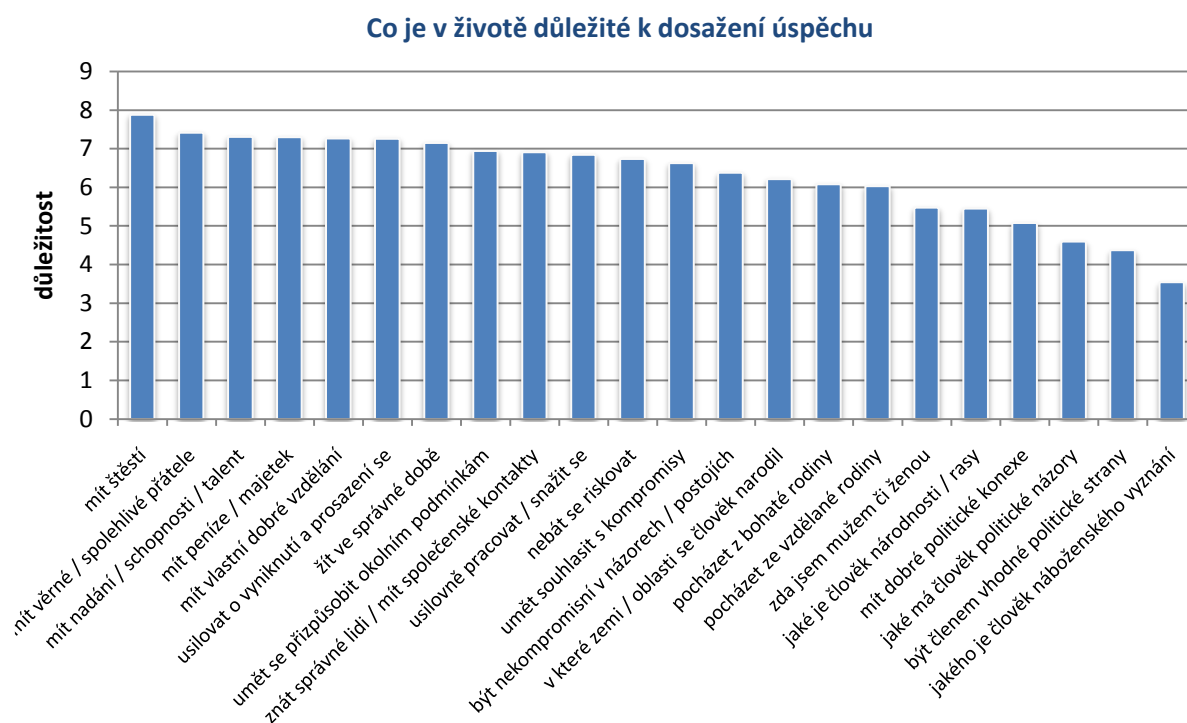
⁶⁵ Hladina významnosti Welchova testu < 0,001.

⁶⁶ Hladina významnosti Welchova testu < 0,001.

⁶⁷ Hladina významnosti Welchova testu < 0,001.

⁶⁸ Hladina významnosti analýzy rozptylu o jednoduchém třídění < 0,001.

ležitosti věcí v životě, i zde se projevila vysoká míra důrazu na většinu sledovaných položek (viz graf níže⁶⁹).

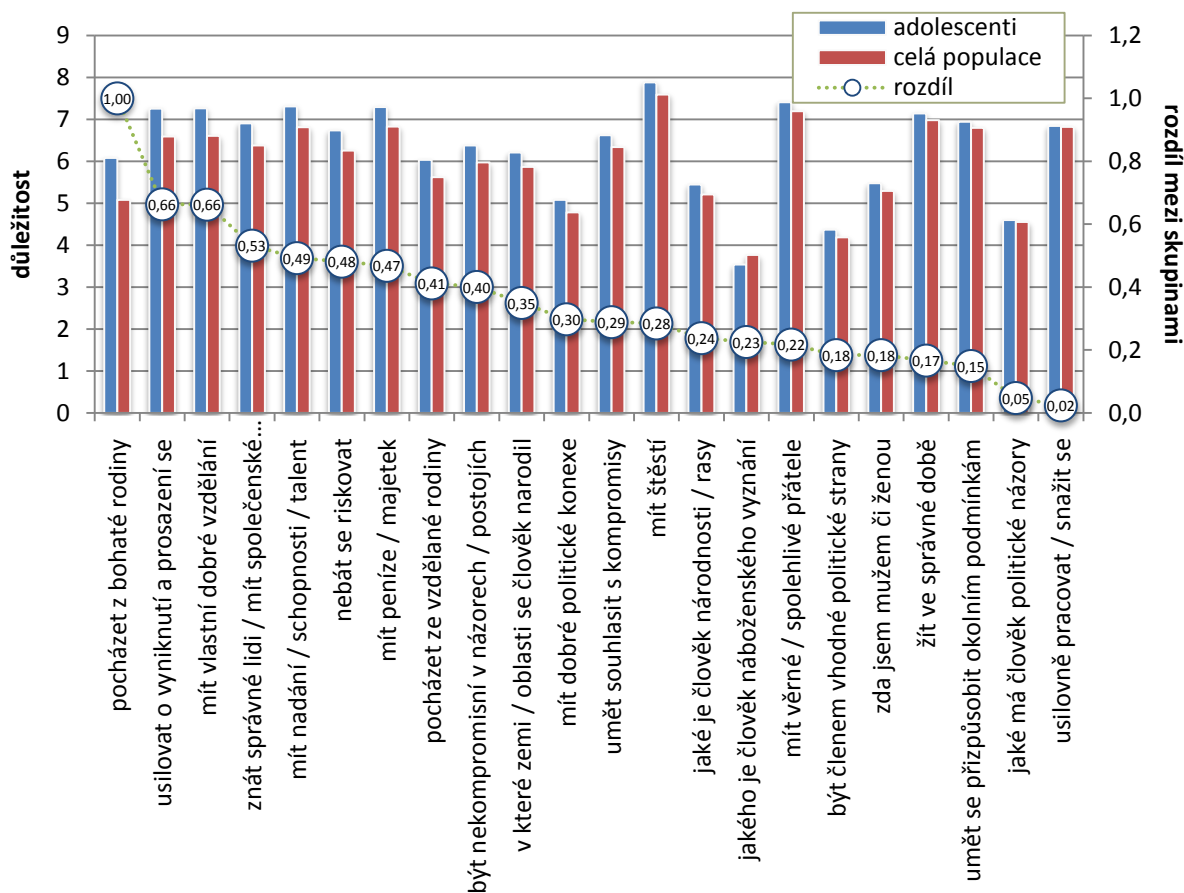

Rozdíly mezi adolescenty a celou populací se projevují alespoň na úrovni statistické významnosti po celém spektru oblastí⁷⁰. Při pohledu na níže uvedený graf je zřejmé, že adolescenti mají tendenci oproti celé populaci nadhodnocovat význam většiny oblastí. V podstatě jedinou výjimkou, kde tomu tak není, je hodnocení významu víry, což je v konsenzu s postojem adolescentů k víře na obecné úrovni (viz výše). Na druhou stranu je srovnávání rozdílů na základě průměrných skóre mimo uvážení statistických ukazatelů spíše závislé na subjektivním zhodnocení, v praxi je měření těchto rozdílů poněkud složitější, což se týká i předchozí a následující analýzy rozdílů důležitosti jednotlivých věcí v životě.

⁶⁹ Pro užitou škálu platí identická pravidla jako u předchozího podobného výstupu.

⁷⁰ Série dvouvýběrových t-testů a Aspin-Welchových testů prokázala u všech položek hladinu významnosti < 0,01 mimo položek „jaké má člověk politické názory“ a „usilovně pracovat / snažit se“, kde rozdíly nejsou statisticky významné.

Co je v životě důležité k dosažení úspěchu : adolescenti x populace

Jelikož byl výčet jednotlivých oblastí opět poměrně rozsáhlý, a jelikož jsme chtěli sledovat případné rozdíly v postojích mezi jednotlivými preferenčními skupinami, redukovali jsme počet proměnných opět pomocí explorační faktorové analýzy⁷¹.

Největší faktor, „vzdělání a úsilí“, zahrnuje položky jako dobré vzdělání, pracovní úsilí, nadání, asertivita, dobré rodinné zázemí a věrní přátelé. Faktor „politická příslušnost a názory“ akcentuje důležitost být členem vhodné politické strany, mít určité politické názory a politické konexe, zároveň i trochu odlehlá oblast, jakou je konkrétní náboženské vyznání. Faktor „flexibilita a podnikavost“ zaštiťuje schopnost umět se přizpůsobit okolním podmínkám, žít ve správné době, umět souhlasit s kompromisy, nebát se riskovat a mít štěstí. Faktor „bohatství a konexe“ zdůrazňuje důležitost materiálního bohatství a společenských kontaktů. Faktor „vrozené charakteristiky“ pak zdůrazňuje jevy, které nejsou volně ovlivnitelné, tj. význam pohlaví, rasy a země původu.

⁷¹ Upraveno normalizovanou rotací Varimax, jako kritérium pro omezení počtu faktorů užito Kaiserovo kritérium (vlastní číslo >1). Model vysvětluje 62,5 % celkového rozptylu.

Tabulka: Co je důležité k dosažení úspěchu: výsledky faktorové analýzy

položka/faktory	vzdělání a úsilí	politická příslušnost a názory	flexibilita a podnikavost	bohatství a konexe	vrozené charakteristiky
mít vlastní dobré vzdělání	0,822		0,156		
usilovně pracovat / snažit se	0,694		0,143		0,263
usilovat o vyniknutí a prosazení se	0,682		0,360	0,271	
mít nadání / schopnosti / talent	0,636		0,344	0,212	
být nekompromisní v názorech / postojích	0,498	0,323	0,342	0,340	
pocházet ze vzdělané rodiny	0,473	0,385		0,318	0,177
mít věrné / spolehlivé přátele	0,456	-0,269	0,224	0,321	0,192
být členem vhodné politické strany		0,822	0,121	0,156	0,144
jaké má člověk politické názory		0,810	0,210		0,174
mít dobré politické konexe		0,795	0,266	0,201	
jakého je člověk náboženského vyznání	0,203	0,611		-0,113	0,348
umět se přizpůsobit okolním podmínkám	0,252	0,133	0,739		
žít ve správné době	0,201	0,109	0,702	0,197	0,199
nebát se riskovat	0,230	0,249	0,638	0,173	0,154
umět souhlasit s kompromisy	0,394	0,290	0,613		
mít štěstí	0,220	-0,200	0,506	0,437	
pocházet z bohaté rodiny	0,135	0,315		0,773	0,121
mít peníze / majetek			0,322	0,695	0,230
znát správné lidi / mít společenské kontakty	0,390	0,219	0,212	0,465	
zda jsem mužem či ženou	0,109	0,173		0,171	0,786
jaké je člověk národnosti / rasy	0,135	0,223	0,173	0,102	0,773
v které zemi / oblasti se člověk narodil			0,434		0,668
vlastní číslo	7,083	2,648	1,471	1,292	1,246
% rozptylu	32,2%	12,0%	6,7%	5,9%	5,7%

Na úrovni hudebně preferenčních skupin se projevila řada rozdílů. „Vzdělání a úsilí“ jsou jevy, které zdůrazňují Tradicionalisti, Alternativci a Popíkáři, zatímco Rockery jsou vnímány spíše jako nedůležité, tyto rozdíly nejsou nicméně významné⁷². „Politickou příslušnost a názory“⁷³ zdůrazňují zejména Estetici a Tradicionalisti, zatímco pro Hiphopery je to oblast subjektivně nevýznamná. „Flexibilita a podnikavost“⁷⁴, resp. štěstí, jsou zdůrazňované nejvíce u Alternativců, mírně pak u Hiphoperů a Popí-

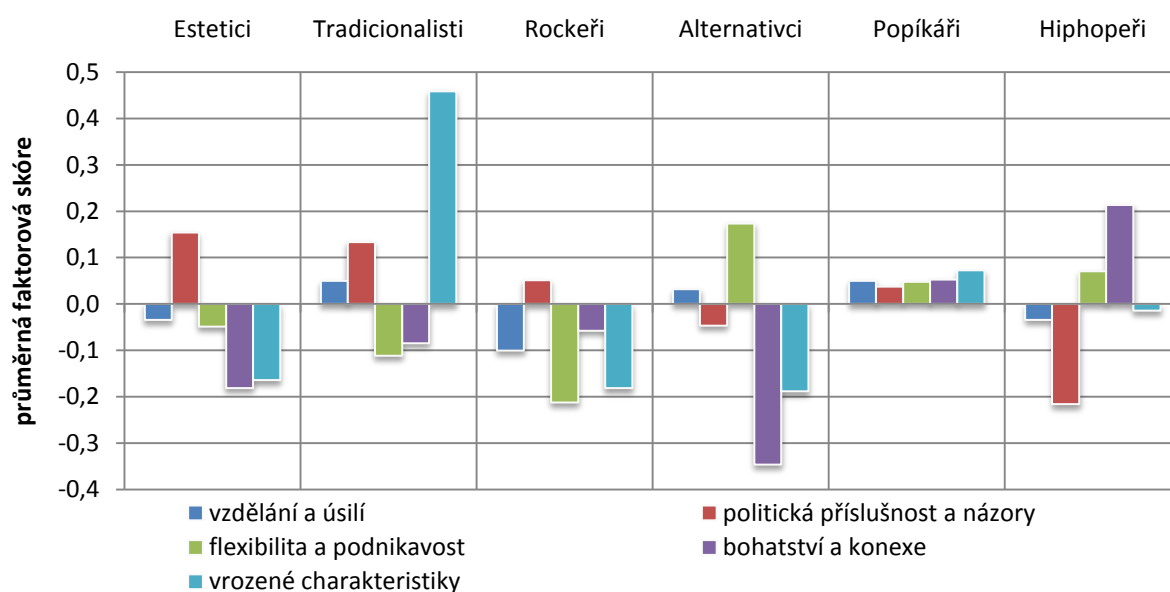
⁷² Hladina významnosti Welchova testu > 0,05.

⁷³ Hladina významnosti Welchova testu < 0,01.

⁷⁴ Hladina významnosti Welchova testu < 0,02.

kářů, zatímco u ostatních skupin jsou tyto jevy nedůležité. „Bohatství a konexe“⁷⁵ zdůrazňuje jako efektivní zejména skupina Hiphoperů a mírně i Rockerů, zatímco pro ostatní skupiny, zejména Alternativce a Estetiky, jsou to faktory vnímané jako nedůležité. Význam „vrozených charakteristik“⁷⁶ je pak příznačný zejména pro Tradicionalisty, zatímco ostatní skupiny tyto vlivy nepřeceňují, spíše naopak.

Co je v životě důležité k dosažení úspěchu: výsledky faktorové analýzy

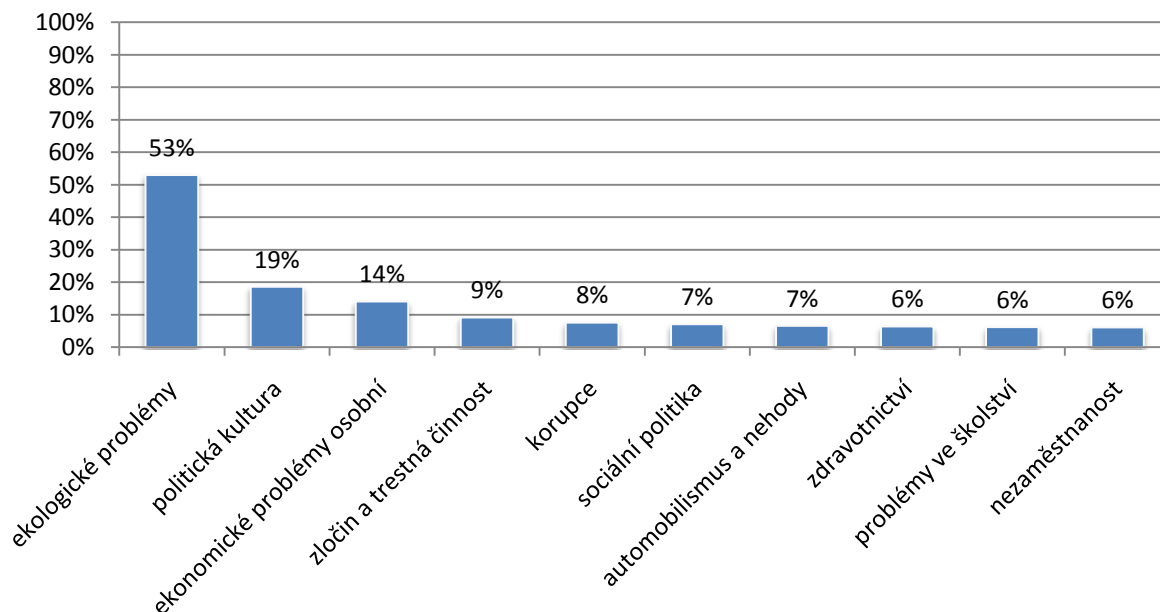
2.2.4.7.3 Vnímání problémů

Další ohnisko, které jsme užili k pochopení jedinečnosti adolescentů a jejich vztahu ke světu, představoval jejich pohled na největší problémy současnosti. V tomto ohledu jsou dospívající nejvíce znepokojeni ekologickými problémy, a to ve více než dvakrát větším zastoupení, než je tomu u druhého nejzávažnější viděného problému, jímž je politická kultura. Následují ekonomické problémy osobní povahy, organizovaný zločin, kriminalita a násilí, dále korupce, sociální politika aj.

⁷⁵ Hladina významnosti Welchova testu < 0,001.

⁷⁶ Hladina významnosti Welchova testu < 0,001.

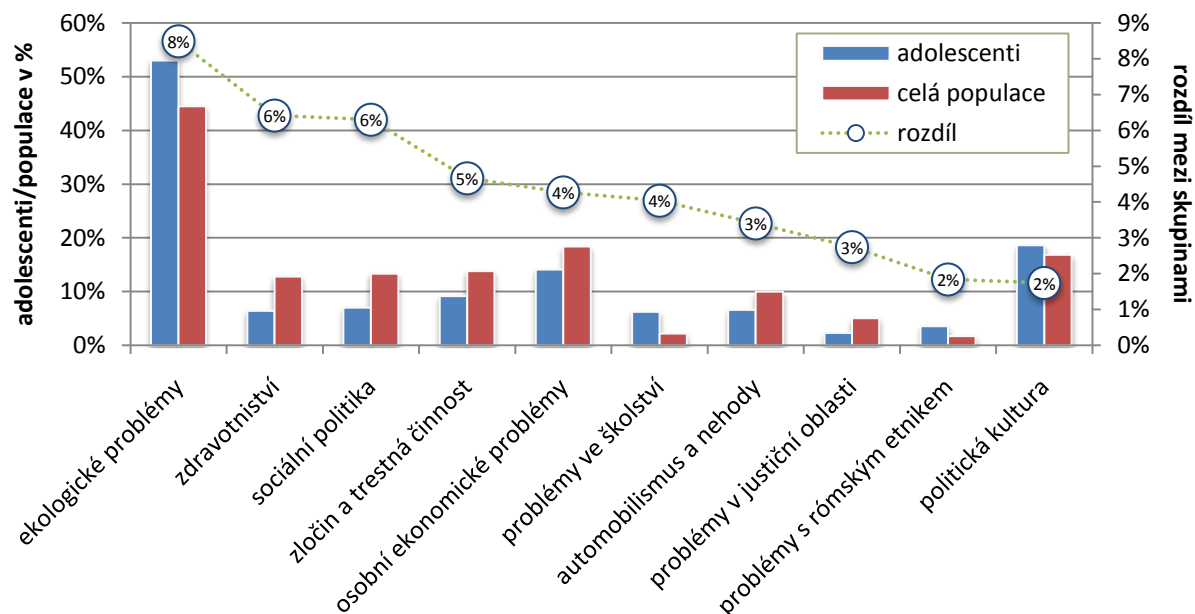
10 nejzávažnějších problémů současnosti - adolescenti

Při srovnání deseti nejzávažnějších problémů (které jmenují dospívající) s jejich hodnocením celou populací vyplývají na povrch opět rozdíly. Zatímco na úrovni ekologických problémů není populace natolik znepokojena, u většiny dalších problémů vykazuje celá společnost naopak o něco větší citlivost (mimo problémů ve školství)⁷⁷.

⁷⁷ Hladina významnosti χ^2 testu <0,001.

10 nejzávažnějších problémů současnosti: adolescenti x populace

Rozdíly jsme přirozeně hledali i na úrovni hudebně preferenčních typů, a to formou znaménkového testu, jehož výsledky jsou uvedeny v tabulce níže. Výčet zahrnuje pouze ty položky, u kterých byly četnostní rozdíly jednotlivých skupin odlišné od průměrného skóre.

Estetici jsou nadprůměrně citliví vůči makroekonomickým problémům a sociální politice, dále vůči drogám a alkoholu, mírně více také vůči problémům v justiční oblasti. Tradicionalisti jsou nejvíce znepokojeni všeobecně pokleslou morálkou společnosti, dále pak politickou kulturou našich představitelů, sociální politikou a makroekonomickými problémy. Určitou odolnost vůči soudobým problémům vykazali zástupci Rokerů, u nichž dominuje tvrzení, že současné problémy nejsou „žádné“. Mimoto jsou mírně znepokojeni stavem českého zdravotnictví, resp. zdravotnického systému, naopak méně jsou citliví vůči korupci a kriminalitě. Alternativci vykazují důraz na problémy v podobě korupce a v justici, ale také obavy z velkého technického pokroku a obavy ekologického rázu. Skupina Popíkářů je citlivá vůči globalizaci, naopak jí minimálně trápí problém korupce a dalších problémů na úrovni státu. Pro Hiphopery je příznačný důraz na problémy typu korupce, nespokojenost s policií či problémy ve školství.

Tabulka: Nejzávažnější problémy současné doby: rozdíly mezi hudebně-preferenčními typy

položka	Estetici	Tradicionalisté	Hard'n'Heavy	R&P	Mainstream	HipTech
Automobily/doprava/nehody		-		-		+
Bezdomovci	+					
Byrokracie/administrativa/neochota úředníků						+
Bytová problematika/nedostatek bytů/ceny bytů				+	--	++
Drogy/alkohol	++					-
Ekologické problémy/vyčerpání zdrojů/jaderné elektrárny	-			+		
Evropská unie/náš vstup do EU						+
Globalizace					++	
Korupce			--	+++	---	++
Makroekonomické problémy	+++	+			-	
Nespokojenost s prací policie					-	++
Organizovaný zločin/mafie/násilná trestná činnost			-			+
Politická kultura našich představitelů		+				--
Problémy rozvojových zemí					+	
Problémy s rómským etnikem	-					
Problémy v justiční oblasti	+			+++	--	
Problémy ve školství		-			-	++
Sociální politika	+++	+			-	--
Úpadek vesnic/zánik obcí					+	
Velký pokrok v technice/přetechnizovanost				+++		
Velmi špatná úroveň mezilidských vztahů	-					
Všeobecně pokleslá morálka společnosti		+++				
Zdravotnictví/ministerstvo zdrav./Zdravotní péče v ČR	-		+			--
žádný			+++			

2.2.4.8 Sebehodnocení

Sebehodnocení dospívajících se významně promítá do jejich identity a jedná se o v adolescenci mimořádně důležitý formativní faktor. V našem případě jsme pomocí baterie otázek, které sledují soudy respondenta o sobě samém, hodnotili tento jev na obecné úrovni a dále s ohledem na potenciální rozdíly mezi hudebně preferenčními skupinami. Přehled položek s jejich průměrnými hodnotami u adolescentů jsou uvedeny níže⁷⁸.

⁷⁸ Hodnotící škálu představují hodnoty 1 (rozhodný nesouhlas) až 5 (rozhodný souhlas), hodnoty ukazují, jak moc s daným výrokem o sobě samém respondent souhlasí nebo nesouhlasí, resp. jaká je průměrná hodnota tohoto souhlasu mezi respondenty.

Tabulka: Sebehodnocení (průměrná hodnocení)

položka	hodnocení
Lidé by mě měli brát takového jaký jsem	4,10
Snažím se být milý(á) k lidem	3,88
V životě bych především chtěl(a) dosáh. co největ. vědom. a poznání	3,82
Žiji proto abych si užil	3,80
Pokud si myslím že je můj názor správný jsem schopen jej prosadit	3,72
Snadno se seznamuji s novými lidmi a zvládám nové situace	3,72
Jsem šťastný(á) věci se mi daří život má smysl	3,69
Mám dostatek sebevědomí	3,64
Často dělám věci na poslední chvíli	3,59
Mám rád(a) změnu potřebuji vybočit ze zaběhlé rutiny	3,54
Většinou se rozhoduji intuitivně	3,46
Hlavním cílem mého života je být užitečný pro druhé	3,43
V životě bych chtěl(a) především dosáhnout vysokého společen. postavení	3,42
Ve všem mám rád(a) řád a pořádek	3,42
Mým hlavním životním cílem je postarat se o svou rodinu	3,31
Když mám zlost tak ji obvykle vykřičím i když tím naštvu ostatní	3,27
Skrývám před ostatními své pocity	3,19
Velmi dám na mínění druhých	3,14
Daruji pouze květiny když nemohu vymyslet jiný dárek	3,06
Lpím na tradičních hodnotách	3,03
Často mám obavy z budoucnosti	3,01
Pokud se mi něco nepovede nic si z toho nedělám	2,97
Chci vydělávat pouze tolik peněz kolik skutečně potřebuji k životu	2,82
Jsem příliš důvěřivý snadno lidem naletím	2,72
Poslední dobou se mi nic nedaří jsem zklamaný(á) a nešťastný(á)	2,46
Mým největším problémem je osamělost	2,29

Podobně jako v předchozích případech jsme chtěli adolescenční skupiny popsat přehlednějším způsobem, což opět vyžadovalo redukci výčtu položek na obecnější faktory. K tomu jsme došli za použití explorační faktorové analýzy, jejíž matice je uvedena níže.

Tabulka: Sebehodnocení: výsledky faktorové analýzy

položka/faktor	Zdravé sebevědomí	Slabé sebevědomí	Podřízenost druhým	Spontánnost	Egocentrismus	Konzervatismus	Kreativita
Pokud si myslím že je můj názor správný jsem schopen jej prosadit	0,705			0,200	0,223		-0,146
Snažím se být milý(á) k lidem	0,642		0,345			-0,119	0,160
Ve všem mám rád(a) řád a pořádek	0,551	0,260	0,315	-0,307		0,267	
Snadno se seznamuji s novými lidmi a zvládám nové situace	0,548	-0,211		0,390	0,118	0,158	
Mám dostatek sebevědomí	0,548	-0,219	-0,192		0,246	0,219	0,194
Lidé by mě měli brát takového jaký jsem	0,523		0,154	0,258	0,281	-0,232	
Poslední dobou se mi nic nedaří jsem zklamaný(á) a nešťastný(á)	-0,102	0,809				0,163	
Často mám obavy z budoucnosti	0,122	0,702	0,292				
Jsem šťastný(á) věci se mi daří život má smysl	0,277	-0,615	0,245			0,273	0,126
Mým největším problémem je osamělost	-0,293	0,611	0,129			0,301	0,152
Jsem příliš důvěřivý snadno lidem naletím	-0,129	0,513	0,267	0,113		-0,130	0,495
Hlavním cílem mého života je být užitečný pro druhé	0,134		0,745		0,105		
Velmi dám na mínění druhých	-0,101		0,677		0,213		0,245
Mým hlavním životním cílem je postarat se o svou rodinu	0,260	0,232	0,574			0,134	-0,287
Většinou se rozhoduji intuitivně	0,169			0,805		0,129	
Často dělám věci na poslední chvíli			0,113	0,782			
Žiji proto abych si užil				0,189	0,679		
Když mám zlost tak ji obvykle vykřičím i když tím naštvu ostatní		0,233	-0,176	0,218	0,653	0,177	
V životě bych chtěl(a) především dosáhnout vysokého společen. postavení	0,312		0,246	-0,168	0,596		
V životě bych především chtěl(a) dosáhn. co největ. vědom. a poznání	0,409	-0,153	0,282		0,537		-0,101
Chci vydělávat pouze tolik peněz kolik skutečně potřebuji k životu		0,113	0,238	0,229		0,631	
Pokud se mi něco nepovede nic si z toho nedělám					0,196	0,630	0,217
Ipím na tradičních hodnotách		0,180	0,412		-0,143	0,441	0,126
Daruji pouze květiny když nemohu vymyslet jiný dárek						0,234	0,721
Skrývám před ostatními své pocity	0,233	0,292					0,468
Mám rád(a) změnu potřebuji vybočit ze zaběhlé rutiny	0,280	-0,144		0,388	0,277		0,431
vlastní číslo	4,45	3,37	1,93	1,43	1,41	1,18	1,08
% rozptylu	17,1%	13,0%	7,4%	5,5%	5,4%	4,5%	4,2%

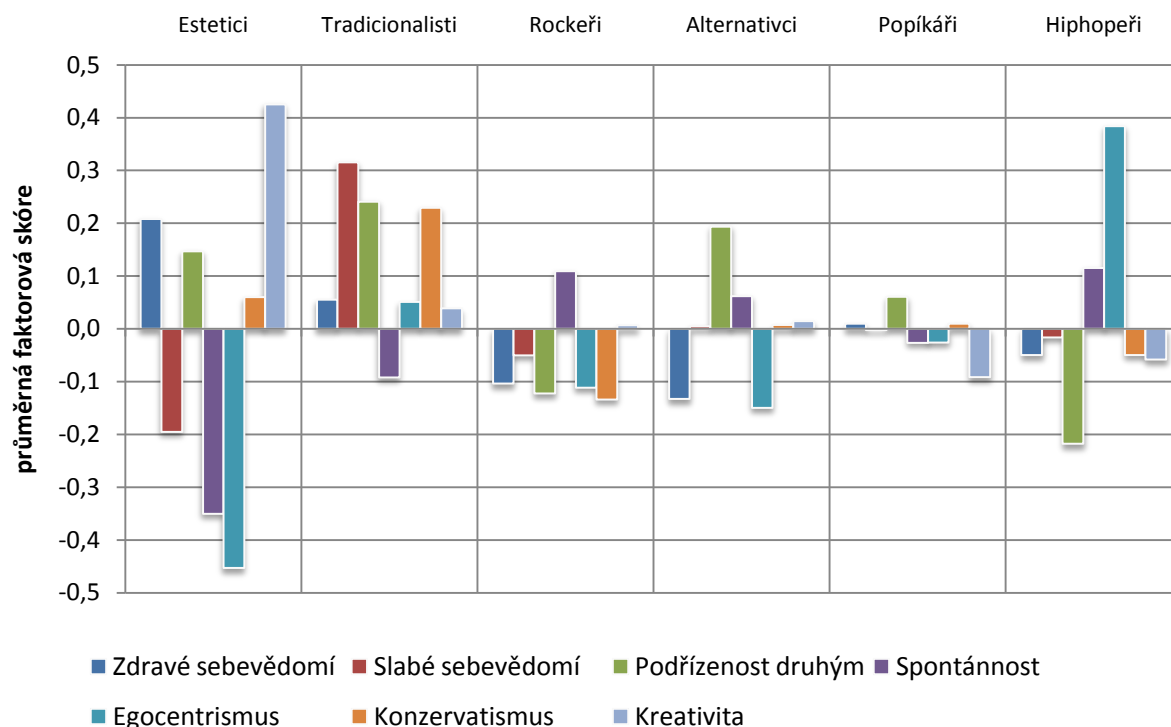
Výsledkem analýzy bylo 7 faktorů⁷⁹. Vzhledem k tomu, že v tomto případě nebylo následné pojmenování faktorů podle silně korelujících položek tak jednoznačné jako v případě některých podobných analytických výstupů, které se v této práci objevují, přibližme strukturu tohoto modelu verbálním popisem.

Faktor „zdravé sebevědomí“ popisuje takové soudy o sobě samém, jako je schopnost prosadit se, sociální dovednosti a obecně silné sebevědomí. Opakem k tomuto faktoru je skupina „slabé sebevědomí“, pro kterou jsou příznačné zklamání, nejistota, obavy a osamělost. Faktor „podřízenost druhým“ zdůrazňuje určitý konformismus ve vztahu k okolí, tedy zejména potřeba zavděčit se druhým, ale také tendence soudit sebe sama podle názorů ostatních. Faktor „spontánnost“ je specifický tendencí dělat věci na poslední chvíli a rozhodovat se intuitivně. V souvislosti s označením faktoru je třeba dodat, že jde o poněkud ambivalentní pojmenování, jelikož obě dvě tendence mohou nabývat pozitivních i negativních důsledků. Faktor „egocentrismus“ vyzdvihuje hédonismus ve vztahu k vlastní osobě, ambicióznost a ctižádost. Faktor „konzervatismus“ se vyjadřuje jednak důrazem na tradiční

⁷⁹ Upraveno normalizovanou rotací Varimax, jako kritérium pro omezení počtu faktorů užito Kaiserovo kritérium (vlastní číslo >1). Model vysvětluje 57,1 % z celkového rozptylu.

hodnoty, ale je pro něj specifická i dávka skromnosti. Konečně faktor „kreativita“ zaštiťuje takové soudy o sobě, které se dotýkají kreativního, vynalézavého myšlení a otevřenosti vůči zkušenosti.

Sebehodnocení: výsledky faktorové analýzy

Specifické rozdíly ve skóre jednotlivých sebehodnotících kategorií se opět projeví napříč spektrem hudebně-preferenčních skupin. „Zdravé sebevědomí“⁸⁰ bylo výrazné u Estetiků, lehce negativní u skupin Alternativců a Rokerů. Faktory pod položkou „slabé sebevědomí“⁸¹ dosahovaly vyšších hodnot u skupiny Tradicionalistů, zatímco u Estetiků dosahovaly tyto položky slabých skóre. Skupina „podřízenost druhým“⁸² byla korelována hlavně se skupinami Tradicionalisté, Alternativci a Estetici, zatímco negativní skóre vyjadřovali zejména Hiphopeři a Rockeři. Spontánnost⁸³ vykazovala o trochu vyšší skóre u Hiphoperů, Rokerů a Alternativců, ale měla výrazně negativní hodnoty u Estetiků a částečně u Tradicionalistů. „Egocentrismus“⁸⁴ je specifický zejména pro Hiphopery, zatímco pro Estetiky jsou tyto hodnoty nesignifikantní. „Konzervatismus“⁸⁵ dosahuje výraznějších hodnot pouze u

⁸⁰ Hladina významnosti analýzy rozptylu o jednoduchém třídění < 0,05.

⁸¹ Hladina významnosti analýzy rozptylu o jednoduchém třídění < 0,005.

⁸² Hladina významnosti Welchova testu < 0,001.

⁸³ Hladina významnosti Welchova testu < 0,001.

⁸⁴ Hladina významnosti Welchova testu < 0,001.

⁸⁵ Hladina významnosti analýzy rozptylu o jednoduchém třídění < 0,06.

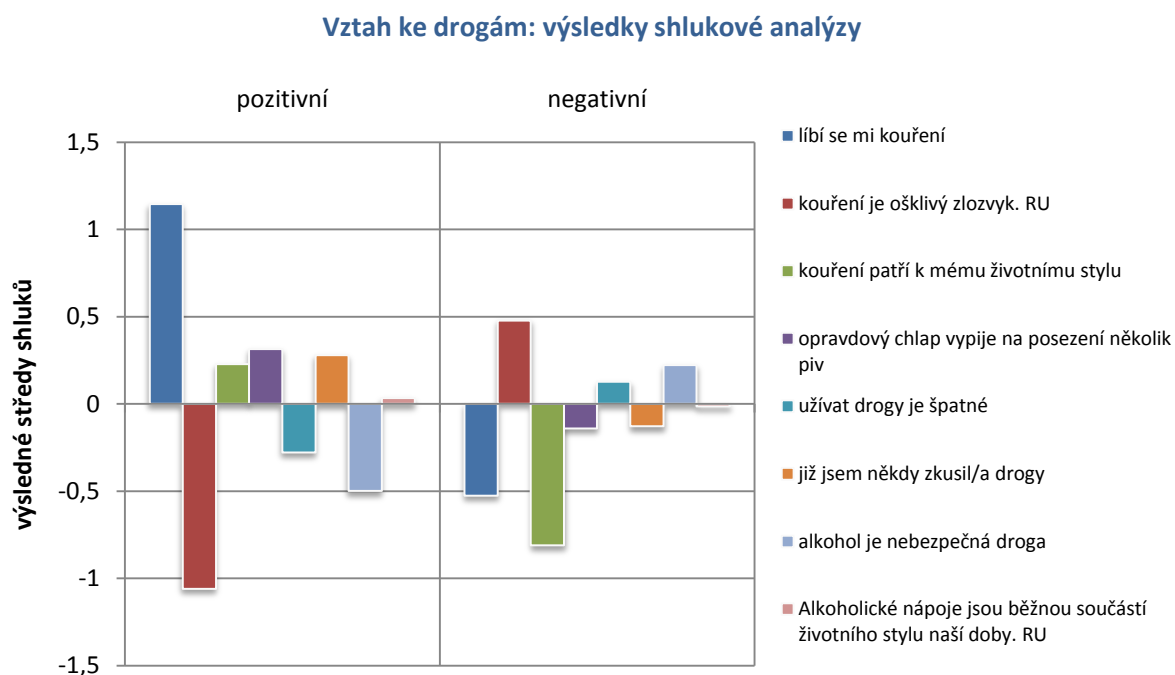
Tradicionalistů, u Rokerů a Hiphoperů je tomu naopak. Konečně „kreativita“⁸⁶ a otevřenost vůči zkušenosti dosahuje vysokých hodnot pouze u Estetiků, zatímco např. Popíkáři a Hiphopeři jsou v tomto ohledu spíše podprůměrně invenční.

⁸⁶ Hladina významnosti Welchova testu < 0,001.

2.2.4.9 Další postoje

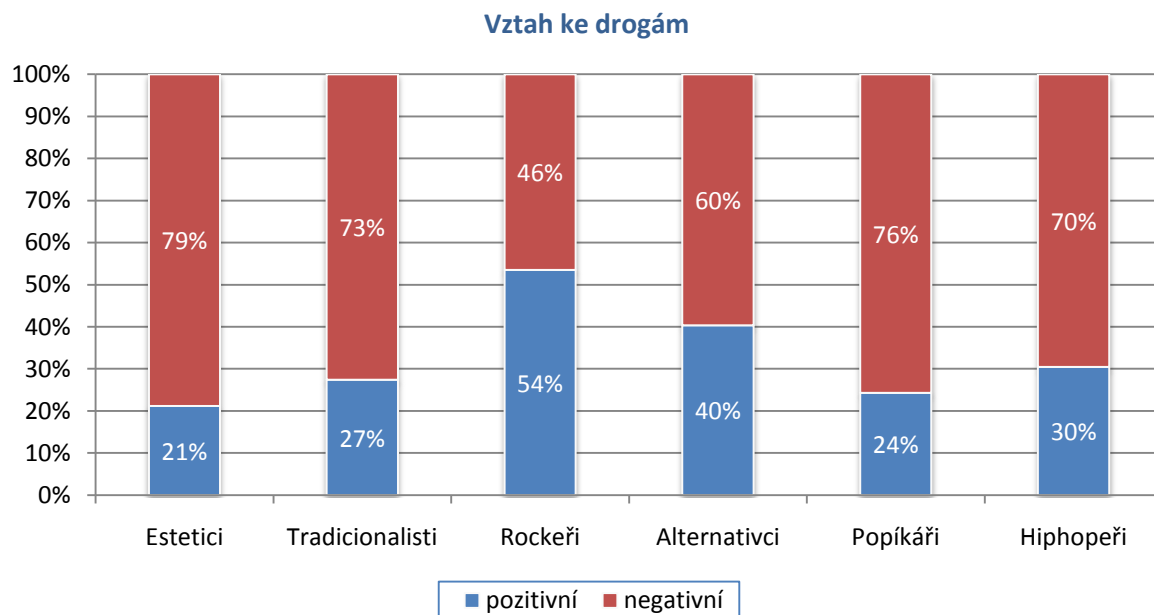
2.2.4.9.1 Vztah ke drogám

Z dalších oblastí nás zajímal vztah adolescentů k drogám. Respondenti odpovídali na baterii otázek, které šetřily jejich vztah k alkoholu, tabáku a drogám (viz níže). Jednotlivé odpovědi pak byly analyzovány metodou shlukové analýzy k-průměrů, jejímž výsledkem byly dva shluky s níže uvedenou strukturou, které jsou popsány jako „pozitivní“ a „negativní“ vztah ke drogám.

Celkově se k drogám staví negativně 69 % adolescentní populace. Z hlediska jednotlivých skupin se projevily signifikantní odchylky od průměru u čtyř skupin ze šesti. Statisticky významně odmítající postoj vůči drogám vykazují Estetici a Popíkáři, naopak vysokou toleranci či pozitivní vztah k drogám je příznačný pro skupinu Rockerů a částečně i Alternativců⁸⁷. Překvapující je relativně nízká tolerance vůči drogám u Hipoperů, kde by se spíše dala očekávat tolerance ke drogám.

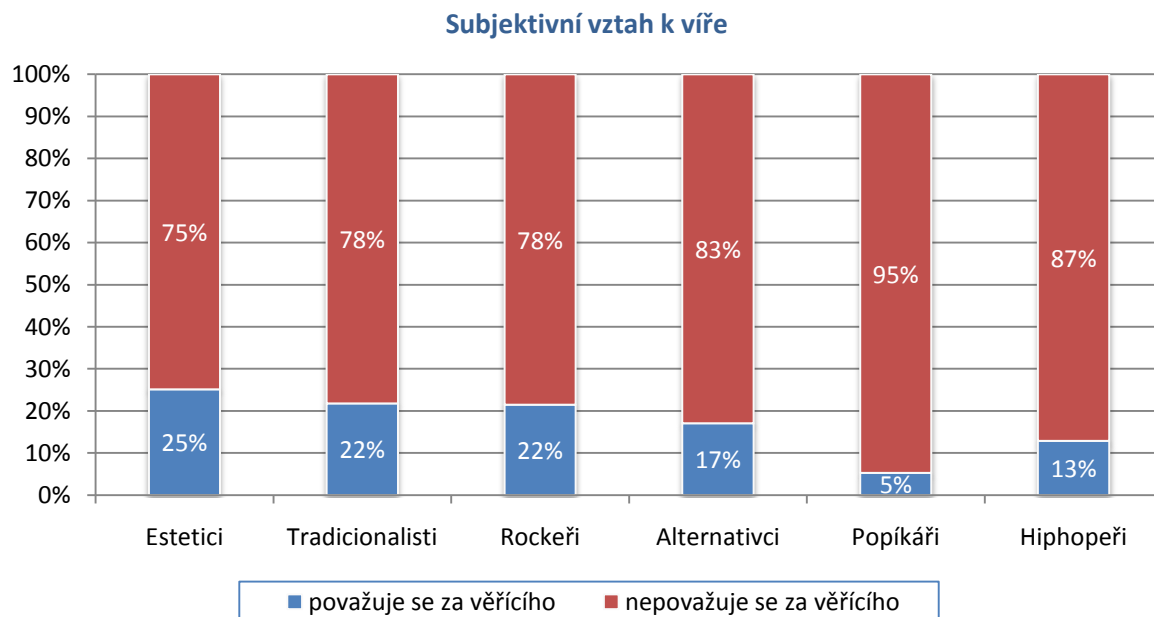
⁸⁷ Hladina významnosti χ^2 testu <0,001.

2.2.4.9.2 Víra

Ze setu postojových otázek výzkumu MML jsme dále vybrali hodnocení víry ze strany adolescentů, tedy zdali oni sami se považují za věřící. Přes obecně velmi nízkou míru subjektivního pocitu víry u adolescentů se na úrovni jednotlivých preferenčních skupin vyskytují určité rozdíly. Výrazně ateistické postoje se objevují u početné skupiny Popíkářů, naopak silnější pocity víry vykazují Estetici, ale i Rockeři a také Tradicionalisti⁸⁸.

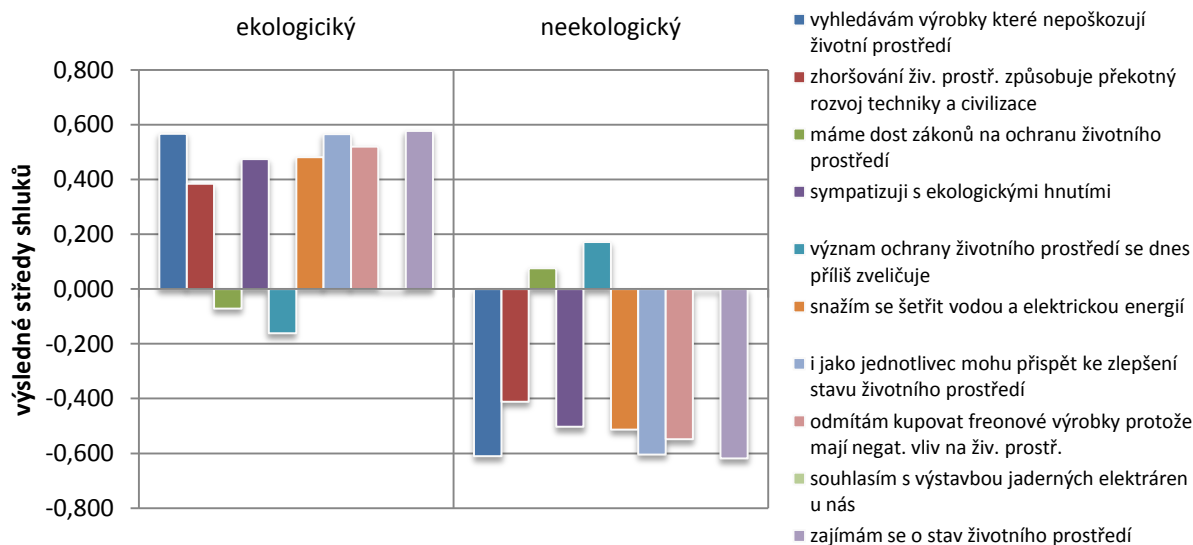
⁸⁸ Hladina významnosti χ^2 testu <0,001

2.2.4.9.3 Vztah k životnímu prostředí

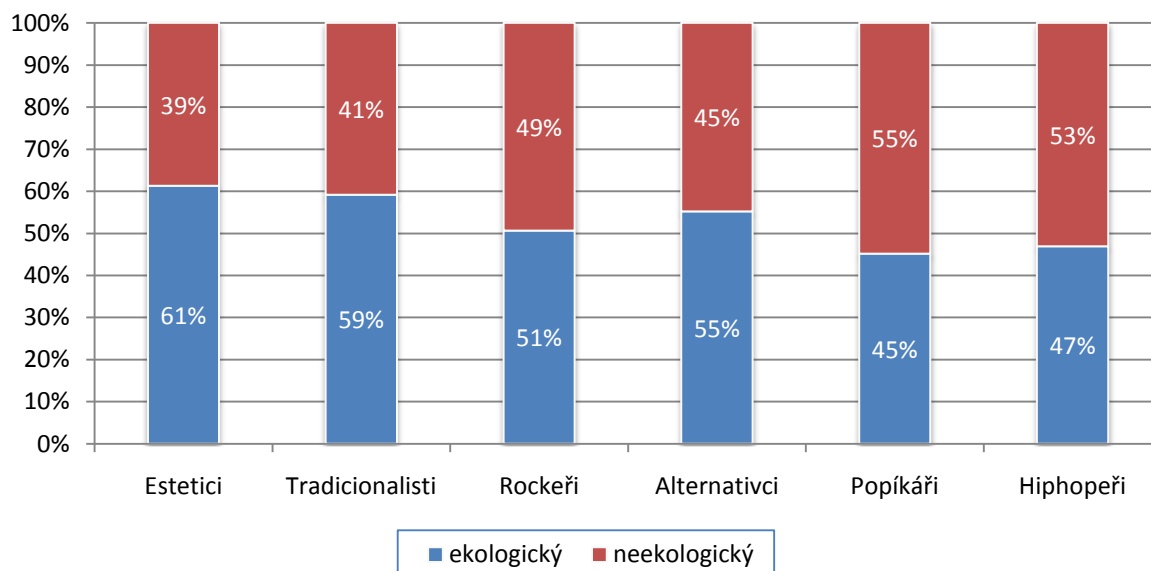
Předcházející analýzy postojů adolescentů ukázaly významnou roli ekologického citění u dnešní generace dospívajících, resp. jejich vnímání ekologických problémů jako závažných. Z výčtu otázek, které se nějakým způsobem dotýkaly vztahu respondenta k životnímu prostředí (viz graf níže), jsme opět vytvořili pomocí shlukové analýzy dvě skupiny respondentů, a to ekologicky a neekologicky citících. V tomto případě je podstatné zmínit, že uvedené otázky sledovaly i konkrétní chování respondentů (ne pouze na názory a postoje) a případné rozdíly mezi touto částí analýzy a analýzou postojů, uvedenou dříve, mohou pramenit právě z této skutečnosti.

Vztah k životnímu prostředí: výsledky shlukové analýzy

Z hlediska adolescentní populace dospívajících jsou skupiny ekologicky a neekologicky smýšlejících jedinců stejně velké. Odchytky v přístupu k životnímu prostředí od průměru lze nalézt zejména u Estetiků a také Tradicionalistů, kteří vykazují statisticky významně starostlivější vztah k životnímu prostředí, naopak mírně podprůměrné hodnoty vykazují Popíkáři⁸⁹.

Vztah k životnímu prostředí

⁸⁹ Hladina významnosti χ^2 testu <0,002.

2.2.5 Shrnutí

Nejoblíbenějšími styly v populaci českých adolescentů jsou pop, rock, hip-hop, disco, techno, muzikál a metalové žánry, málo oblíbené jsou dechovka, lidové písně, klasická hudba včetně opery či jazz. Výsledky této části studie potvrzují poznatky jiných relevantních studií z domácího prostředí (např. Bek, 2003). Uvnitř adolescentní populace lze sledovat tendenci jedinců preferovat více žánrů, a zároveň si být ve výčtu těchto žánrů podobný s jinými adolescenty. Na základě této tendence jsme vytvořili hudebně-preferenční typologii o šesti kategoriích, jejíž průniky s různými aspekty života jsme sledovali a porovnávali v další části analýzy. Následující část přináší přehled jednotlivých preferenčních skupin a jejich celkové vícevrstevné profily.

Estetici

Mezi jejich oblíbené žánry patří především klasická hudba, jazz, dále opera (i opereta), v menší míře muzikál, folk i dechovka, naopak slabá je obliba rockových a metalových žánrů, hip-hopu a taneční hudby. Představují 11 % adolescentní populace.

Z hlediska pohlaví mezi nimi mírně převažují muži. Více než ostatní vrstevníci po skončení střední školy pokračují studiem na terciální úrovni vzdělání. Jsou častěji než ostatní adolescenti obyvateli velkých měst, zároveň zapadají do nejvyšších socioekonomických vrstev. Jejich rodiče mají častěji vysokoškolské vzdělání a také vyšší příjmy.

V aktivitách vynikají členstvím v náboženských skupinách a studentských organizacích, naopak členství ve sportovních útvarech je u nich výjimečné. Volný čas tráví často různými formami kulturního vyžití, jako je navštěvování koncertů, divadla či muzeí, pravidelně se také věnují turistice a procházkám. Méně pravidelně, avšak stále nadprůměrně se věnují počítačům a internetu, slabší je jejich aktivita zaměřená na konzumaci médií a sport, potažmo tanec.

Z jednotlivých typů masmédií nemají příliš vyhraněné formáty, mírně inklinují k internetu a rozhlasu, ostatní typy médií konzumují méně intenzivně. Z mediálních témat preferují zpravodajství a ekonomická, resp. obchodní témata, naopak méně pozornosti věnují sexu, ale i hudbě, což lze vysvětlit tím, že tržní saturace jejich oblíbené hudby na úrovni mediálního prostoru není tak výrazná jako u ostatních žánrových skupin.

V životě považují za důležité zejména duchovní a intelektuální hodnoty (včetně víry v Boha) a osobní spokojenost, málo důležité pro ně naopak jsou hodnoty jako osobní atraktivita a bohatství či seberealizace. Intelektuální potenciál a zralost, kterou převyšují ostatní vrstevníky, se odráží v jejich soudech, že důležité k dosažení úspěchu v životě jsou především politická příslušnost a politické názory, což však může být paradoxně přeceňováno vzhledem k jejich omezeným zkušenostem, zprostředkovaným masmédií a výchovou vzdělaných rodičů. Vyšší zainteresovanost na společenských tématech se projevuje i ve vnímání aktuálních problémů, za které (relativně k vrstevníkům) považují zejména makroekonomické problémy, sociální politiku, problémy v justiční oblasti a drogy. Právě ve

vztahu k drogám představují většinou jejich odpůrce. Hodnota víry v Boha u nich souvisí se skutečností, že mezi nimi je největší poměr věřících. Vykazují rovněž největší smysl pro ekologické chování.

Z hlediska sebehodnocení mají zpravidla zdravé sebevědomí, dbají o blaho svých blízkých a vykazují slabší tendenci zakládat své sebehodnocení na názoru ostatních. Věci výjimečně dělají na poslední chvíli, intuitivní rozhodování u nich není příliš časté, rozhodují se patrně na základě komplexního zpracování zkušeností a informací. Netouží po dosažení vysokého společenského postavení, žijí pro něco více než proto, aby si užili. Jsou velmi kreativní a otevření zkušenosti.

Tradicionalisti

Jsou to příznivci zejména žánrů country & western a folku, mírně i lidové hudby / národních písní a dechovky, rock'n'rollu, nemají rádi rockovou hudbu a hip-hop. Představují 9 % adolescentní populace.

Z hlediska pohlaví tvoří skupiny dívky i chlapci stejnou měrou. Jsou v pořadí druhou skupinou, která nejčastěji navazuje na střední školy vysokoškolským studiem. Téměř polovina z nich bydlí v sídlech do 5 tis. obyvatel. Pocházejí zpravidla z nižších socioekonomických tříd, téměř dvě třetiny přednostů jejich rodin jsou vyučení či mají pouze základní vzdělání.

Z hlediska zájmových organizací jsou více než ostatní vrstevníci členy zájmových organizací a sportovních klubů, menší je jejich účast ve studentských organizacích a hudebních spolcích. Volný čas tráví nejčastěji konzumací různých médií (sledováním televize, poslechem hudby nebo četbou), částečně činnostmi spojenými s domovem. Ve srovnání s vrstevníky se věnují podprůměrně kultuře, počítači a internetu i sportu a tanci. Z hlediska oblékání mají minimální tendenci inklinovat k nějakému konkrétnímu stylu.

V konzumaci médií vynikají vzhledem k ostatním konzumací novin, naopak ostatní média, s výjimkou televize, jsou v jejich případě konzumována podprůměrně. Oblíbenými tematickými okruhy v médiích jsou krom zpravodajství a politiky témata spojená s domácími činnostmi, jako je vaření, dále pak zdraví a rodina. Oproti vrstevníkům vykazují na mediální úrovni preference příbuzné spíše generaci svých rodičů, což se projevuje i v dalších oblastech jejich života (např. samotná hudební preference).

V životě považují za důležitou mobilitu, intelektuální a duchovní hodnoty, lásku a altruismus a částečně i seberealizaci. Za nedůležité ve srovnání s vrstevníky považují osobní atraktivitu, bohatství a osobní spokojenost. K dosažení úspěchu v životě je podle nich nejdůležitější mít vhodné vrozené atributy (rasa, místo narození či pohlaví), částečně také politická příslušnost a také vzdělání a úsilí, málo pak flexibilita a podnikavost a také bohatství a konexe. Z hlediska současných problémů vnímají nejcitlivěji všeobecně pokleslou morálku společnosti, částečně i makroekonomické podmínky a sociální politiku země. Ve vztahu k drogám jsou odmítaví, jejich víra v Boha je sice silnější než u velké části vrstevníků, ale přesto spíše okrajová. Mají relativně vysoké ekologické citění.

Z hlediska sebehodnocení jsou velmi často pesimističtí ohledně budoucnosti, úzkostní a se slabým sebevědomím. Mají tendence vytvářet si mínění o sobě samém na názorech druhých a dělají mnohé

proto, aby je měli lidé rádi. V životě jsou konzervativní, věci dělají jen zřídka na poslední chvíli a nespolehají se na intuitivní rozhodování.

Rockeři

Jsou z hlediska hudebních preferencí skupinou s nejvyhranějšími postoji, vedle Hiphoperů. Mají velmi rádi heavy metal a hard rock, mírně i rock a techno, ostatní žánry odmítají. Představují 14 % adolescentů.

Téměř ¾ této skupiny představují chlapci. Oproti většině vrstevníků mají nižší vzdělání, jinak řečeno jsou to povětšinou absolventi základních škol, jejich reálné probíhající vzdělání však nelze specifikovat. Více jak ¼ z nich žije v místech bydliště s tisíce a méně obyvateli, v průměru tvoří skupinu žijících v nejmenších obcích. Socioekonomická úroveň jejich rodin je vzhledem k ostatním vrstevníkům spíše průměrná. Přednostově jejich domácností vykazují nejnižší úroveň vzdělání ze všech sledovaných skupin.

Jejich denní aktivity jsou specifické využíváním počítače. Jejich zájmové činnosti se relativně k ostatním soustředí zejména na členství ve sportovních klubech, částečně i ve studentských organizacích. Volný čas tráví pravidelně sportováním a návštěvou různých forem zábav, vedle toho i zmíněným trávením času u počítače a domácími pracemi, méně pak již konzumací médií či pohybem venku (mimo sportu). Z hlediska módy jsou, především na úrovni svých ženských členek, výrazně nakloněni stylovému oblečení, a to módnímu, nenápaditému či naopak sexy, v případě chlapců pak speciálně sportovnímu.

Z hlediska konzumace médií projevují na většině úrovni spíše podprůměrnou konzumaci vůči ostatní, více se věnují pouze internetu a častěji také přicházejí do styku s médii typu OOH. Téma, která v médiích preferují, se do značné míry odvíjejí od skutečnosti, že skupinu tvoří převážně chlapci: jedná se o počítače, auta a motorismus, vědu a techniku, sex a erotiku, částečně i zpravodajství.

Ve vztahu k věcem, které považují adolescenti v životě za důležité, představuje tato skupina specifický fenomén, a to v tom smyslu, že je k většině hodnot negativně zaměřená, s malou mírou pouze vyzdvihují význam atraktivity a bohatství. Podobně je tomu ve vztahu k faktorům, které považují za důležité k dosažení úspěchu v životě, kde zdůrazňují pouze bohatství a společenské konexe, částečně také flexibilitu a podnikavost, přílišnou důvěru však nechovají ke vzdělání, úsilí, vůbec už ne k politické příslušnosti a názorům. Jejich negativismus, resp. forma rebelie se projevuje i v tom, že v současné době nepovažují za společenský problém de facto nic (opět v porovnání s vrstevníky).

Z hlediska sebehodnocení je jejich skupina rovněž těžko zařaditelná, jelikož na rozdíl od svých vrstevníků se pozitivně nekloní k žádné sledované kategorii, vyjma mírně vyššího skóre na úrovni spontánnosti. Mimoto neprojevují ani vyšší cílevědomost, nepodřizují se ostatním, nejsou konzervativní a ani příliš egocentriční.

Od ostatních vrstevníků se odlišují nadprůměrně pozitivním vztahem k drogám a alkoholu. Jejich subjektivní vztah k vlastní víře je snad poněkud překvapivě vysoký, ve skutečnosti však spíše průměr-

ný. Rovněž ve vztahu k životnímu prostředí jsou ekologicky smýšlející zastoupeni ve skupině stejnou měrou jako neekologicky cítící jedinci.

Alternativci

Představují mimořádně silnou preferenční skupinu žánru reggae (více než desetinásobná preference oproti ostatním), punku, jazzu, dále hard rocku, rock'n'rollu a housu, nemají však příliš v oblibě dechovku, lidovou hudbu, folk a umělé žánry. Oproti ostatním vrstevníkům preferují nejpočetnější a nejvíce diverzifikované spektrum hudebních žánrů. Jsou nejméně početnou preferenční skupinou s 8% zastoupením v populaci dospívajících.

Z hlediska pohlaví převažují velmi mírně chlapci. Vzděláním spadají spíše do nižších úrovní, což je však ovlivněno jejich nižším průměrným věkem. Z pohledu velikosti sídla bydliště patří mezi dospívající z velkých aglomerací. Z pohledu socioekonomické příslušnosti spadají do skupin s vyššími příjmy, což souvisí i nadprůměrným vzděláním jejich rodičů, resp. přednostů domácností.

V denních aktivitách se vyznačují zejména časem stráveným na internetu, naopak málo se věnují jiným domácím činnostem. Jsou ze všech nejvíce zainteresováni v hudebních spolecích, což je možné dávat do souvislosti s jejich širokým portfoliem preferovaných žánrů. Ve volném času upřednostňují zejména kulturní vyžití a konzumaci médií, naopak zřídka se věnují aktivnímu sportování a zábavě venku, např. tanci. V běžném životě nepreferují zpravidla žádný módní styl.

Jejich mediální komunikace je zaměřena v nadprůměrné míře na média OOH, internet a noviny. Jejich mediální zájmy jsou, podobně jako jejich hudební preference, rozsáhlé a různorodé. Zajímají se intenzivně o přehledy kulturních akcí a pořadů, o tipy na volný čas, o umění, o hudbu, dále o politiku, počítače, reklamu a marketing, vědu a techniku a částečně i o zpravodajství.

V názoru na věci, které jsou v životě důležité, jsou jasně profilovaní. Za důležité považují především lásku a altruismus, osobní spokojenost a částečně i seberealizaci, naopak méně významné jsou hodnoty atraktivity a bohatství, intelektuální a duchovní hodnoty a mobilita. Za faktory vedoucí k úspěchu v životě považují flexibilitu a podnikavost a částečně i vzdělání a úsilí, naopak jako nedůležité vnímají bohatství a konexe i vrozené atributy, jako je pohlaví či rasa. Z hlediska současných rizik a problémů vyzdvihují relativně k ostatním velký pokrok v technice, resp. přetechnizovanou civilizaci, vedle toho pak ekologická rizika (vyčerpání zdrojů, jaderné elektrárny), problémy v justiční oblasti a korupci.

Jejich sebehodnocení se vyznačuje spíše mírně nízkým sebevědomím, pesimismem a nejistotou, tendencí podřizovat své sebehodnocení druhým a potřebou zalíbit se jim, přiměřenou mírou spontánnosti, slabou mírou egocentrismu a zaměřením na vlastní požitky a průměrnou konzervativností i kreativitou.

V oblasti vztahu k drogám jsou více pozitivně naladěni než vrstevníci, větší polovina je přesto proti drogám a alkoholu. Spíše nadprůměrný je skupinový poměr těch, kteří jsou ateisté. Vykazují mírně vyšší poměr ekologicky smýšlejících, resp. jednajících jedinců.

Hiphopeři

Jsou to jedinci, kteří mají v oblíbě pouze hip-hop, techno a house, k ostatním žánrům chovají více či méně negativní vztah. Představují 21 % adolescenční populace, tedy druhou nejpočetnější skupinu vůbec.

Z hlediska pohlaví mírně převažují chlapci. Věkově jsou v průměru o něco mladší než ostatní skupiny, po skončení studia na střední škole jich v terciálním vzdělávání pokračuje naprosté minimum, což je třeba přičítat do určité míry jejich nízkému věku. Bydlí povětšinou ve velkých městech a velkoměstech. Z hlediska socioekonomické příslušnosti spadají obvykle do středních tříd. Jejich rodiče mají nejčastěji středoškolské vzdělání.

Z hlediska zájmových činností u nich převažují členství ve sportovních klubech, naopak slabá je zainteresovanost v zájmových a církevních organizacích. Ve volném čase se zpravidla věnují počítačům a internetu, případně sportu a chození na zábavy (resp. tanec), naopak zřídka se věnují pohybu venku, domácím činnostem, ani příliš kultuře. V módě je specifická vyhraněnost zřejmě více u chlapců než u dívek, které upřednostňují módní oblékání, zatímco chlapci mimo hiphopových „krojů“ preferují také sportovní styl.

Z hlediska konzumace médií je skupina otevřená vůči konzumaci televize, časopisů, rozhlasu, internetu a v nadprůměrné míře také kina. Z hlediska mediálních témat vykazují nezájem o většinu oblastí, výjimkou je pouze motorismus a inzerce.

V životě považují za významné zejména egocentrické hodnoty, jako je osobní atraktivita a bohatství, osobní spokojenost a částečně mobilita, spíše cizí jsou jim hodnoty lásky a altruismu nebo sebe-realizace. Domnívají se, že k dosažení úspěchu v životě jsou důležité bohatství a společenské konexe, do určité míry i flexibilita a podnikavost, naopak za zbytečné považují politické názory či členství ve správné partaji. Ze současných problémů vyzdvihují korupci, nespokojenost s prací policie, různé formy kriminality, byrokracii a další problémy na úrovni politiky státu. Jejich postoj k drogám je vesměs negativní, což je v rozporu se stereotypními očekáváními ohledně posluchačů taneční hudby (jimiž Hiphopeři jsou), že drogy naopak konzumují v nadprůměrné míře. Jejich osobní hodnocení víry je rovněž podprůměrné, ve vztahu k životnímu prostředí jsou spíše průměrně ekologicky citliví.

Jejich sebehodnocení vystihuje egocentrický vztah k vlastnímu já, zdůrazňující smysl života v užívání si, tendence k provokaci a touhu dosáhnout vysokého společenského statusu, kde tato touha ovšem není spojena s vlastním úsilím něčeho skutečně dosáhnout. Rozhodují se více intuitivně a řešení věcí (problémů) často nechávají na poslední chvíli. Určitá nekonformnost se projevuje v neochotě podřízovat se či zalíbit druhým. Nejsou ani konzervativní, ani příliš kreativní. Jejich celkové sebevědomí je mírně nižší.

Popíkáři

Jsou nejpočetnější preferenční skupinou s 37% zastoupením v populaci. Jejich oblíbenými žánry jsou pop, rock, disco a muzikál, u všech ostatních žánrů vykazují oblibu buď průměrnou, nebo negativní.

Téměř dvě třetiny skupiny sestává z dívek. Věkově představují nejširší pásmo mezi všemi skupinami, což je zčásti dáno i jejich četností. Jejich alokace na základě velikosti obce je rovnoměrně rozdělená mezi všechny typy obcí. Z hlediska socioekonomického zařazení vykazují rovněž průměrné hodnoty. Obdobně jako u většiny skupin pocházejí z rodin, jejichž hlava má střední vzdělání.

Z hlediska aktivit vykazují vysokou míru pěstování domácích koníčků, což odpovídá genderovým stereotypům ohledně činností žen v naší společnosti, které jsou ve skupině významně zastoupeny. Jejich zájmová činnost je často spojená se sportem, v ostatních oblastech jsou méně profilovaní než jejich vrstevníci. Volný čas tráví zejména konzumací médií, naopak minimální je u nich trávení času na počítači či trávení času kulturním vyžitím. V módě dívky preferují módní oblékání, chlapci naopak sportovní.

Na úrovni médií konzumují televizi, časopisy a zejména rozhlas, ostatní média konzumují podprůměrně. Vyšší zastoupení dívek je zřejmé zejména v oblíbenosti mediálních témat typu móda a oblékání, bydlení, seriálů a částečně zábavy, naopak nezájem projevují o „technické“ obsahy, jako je věda a technika, příroda, počítače, ekonomie a obchod.

Za významné v životě považují seberealizaci, a to zejména ve smyslu kvalitního rodinného, citového a materiálního zajištění, relativně vysokou hodnotu pro ně má láska a altruismus, a částečně i osobní atraktivita a bohatství. Z hlediska faktorů, které jsou v životě důležité, projevují částečný důraz na všechny sledované hodnoty, jako jsou vzdělání a úsilí, politická příslušnost a názory, flexibilita a podnikavost, bohatství a konexe a o trochu více než zmíněné okruhy i na vrozené charakteristiky⁹⁰. Z hlediska problémů, které vidí v dnešním světě jako významné, jmenují globalizaci, problémy v rozvojových zemích či úpadek až zánik vesnic, tedy jevy, které se jich osobně patrně dotýkají pouze zprostředkovaně skrze obsahy masmédií, které ve vyšší konzumují. Jejich vztah k drogám je negativní, vykazují extrémní míru nepřítomnosti víry v sobě samých. Jejich vztah k životnímu prostředí je nejméně ekologický ze všech skupin, nicméně ekologicky a neekologicky citící jedinci jsou ve skupině více méně vyrovnáni.

Na úrovni sebehodnocení nevykazují extrémy. Mají spíše dobré sebevědomí, větší sociální senzitivita se projevuje v zájmu o dobré mínění o své osobě mezi ostatními, i vůli, aby je ostatní měli rádi. Jejich míra egocentrismu je v souladu s jejich postoji ke světu spíše podprůměrná, jsou velmi mírně konzervativní. Oproti vrstevníkům vykazují více organizované, resp. zodpovědné chování, avšak jsou i méně kreativní.

⁹⁰ V tomto ohledu je možné usuzovat, že vzhledem k většímu zastoupení dívek se zde projevila obava pramenící z pohlaví příslušnosti, kterou mohou mladé ženy vnímat jako omezující faktor v cestě za úspěchem. Tuto domněnku však je třeba pokládat za nepodloženou.

2.2.6 Komentář

Poznatky, které přineslo empirické šetření hudebně-preferenčních skupin adolescentů, byly omezeny několika faktory. Za prvé jsme vycházeli z empirického materiálu, který je zaměřen na celou populaci, krom toho ponejvíce na spotřebitelské a mediální chování. Z tohoto důvodu podléhají některé ze zde uvedených závěrů vlivům zobecněním a nelze je tudíž vždy považovat za zcela přesné.

Zásadní jsou limitace ve smyslu šetření samotných hudebních preferencí. Zde jsme byli odkázáni na relativně dobře saturovaný výčet hudebních žánrů, nicméně konstruovaný právě pro celou populaci. Citlivost vůči jemným nuancím a rozdílům v rámci jednotlivých žánrů je u adolescentů velmi silná. Z tohoto hlediska lze vysvětlit, proč některé žánry, např. rock, spadaly pod tak rozdílné skupiny, jako jsou Popíkáři a Rockeři, ale i další. Tato skutečnost pramení z faktu, že samotný rock je žánr vnitřně bohatě diferencovaný, a nalezneme v něm tak odlišné jevy, jako jsou AC/DC, Olympic nebo Oasis, tedy skupiny lišící se jazykem, estetikou a vůbec kulturním a sociálním zázemím, ve kterém vznikly a která reprezentují. Vysoká obliba rocku v populaci zřejmě stojí právě za touto bohatou vnitřní strukturovaností. Mezi žánry nebyly jmenovány některé druhy typické právě pro adolescenty, jako je emo, drum'n'bass, acid jazz, trip hop ad., a zmíněná minimální diferencovanost rockové hudby stála např. za vypuštěním tzv. Indie rocku⁹¹, který mohl být příznačný právě pro skupinu Alternativci, která má tendenci se vyhýbat střednímu proudu, nejen ve smyslu hudebních preferencí. Omezení vznikla také z hlediska použité metodologie, jelikož respondenti uváděli svou preferenci žánrů pomocí binomické škály, která nedokáže zaznamenat jemné rozdíly v hudební preferenci jako například škály. Rizika zobecnění či naopak nesprávné konkretizace vycházejí i z užívání vícerozměrných metod, což bylo vysvětleno výše, nicméně v tomto ohledu jsme základ hudebně-preferenční typologie ošetřili jinými přístupy.

Na úrovni vzdělání dospívajících jsme vycházeli z jejich posledního ukončeného stupně vzdělání, avšak v tomto období je významnější skutečnost, co právě v tuto chvíli adolescent studuje. Podobně limitované jsou i závěry týkající se pokračování dospívajících v terciálním vzdělávání, kde vzhledem k tomu, že většina z nich k vysokoškolskému studiu nebyla na základě svého věku způsobilá, nelze vynášet vzdělání jedněch nad vzdělání druhých. Minimální prostor k vysvětlení jsme měli na úrovni vlivu rodiny, jejímž zástupným znakem byl pro nás přednost domácnosti. Zde se s určitou jistotou projevilo pouze vyšší vzdělání přednostů domácností Estetiků, což by potvrzovalo dřívější teorie ohledně vlivu vzdělání a socioekonomické kultury na preferenci vážné hudby (např. Russell, 1997).

Ohledně aktivit je třeba si uvědomit, že adolescenti mají velmi specifické projevy ve vyplňování volného času. Položky, které jsme měli k dispozici, nezahrnovaly např. čas trávený s partnerem, „poflakování se“ nebo chození do hospody, klubů či na diskotéky, které jsou pro dospívající typické (např. Macek, 2003; Vágnerová, 2000). Ohledně módy, resp. tendence oblékat se podle určitého stylu, byly naše potřeby naopak uspokojeny dostatečně.

Vztahu adolescentů k médiím jsme se věnovali zběžně. Naše výsledky byly zaměřeny toliko na konzumaci médií a jejich témat, zatímco hodnocení médií ve smyslu kritického přístupu k jejich roli ve společnosti, názorů na soudobé mediální obsahy a jejich vlivu na jedince jsme neměli, opět vzhledem k použitému materiálu, možnost sledovat způsobem, který by vyhovoval našemu zájmu.

Komplexnější výsledky vycházejí z analýzy hodnot, postojů a sebehodnocení. V tomto ohledu jsme potvrdili řadu předchozích poznatků a teorií (viz kapitulu 1). Všechná zkušenost s dnešními adolescenty je velmi podobná našim výsledkům. Příkladem mohou být Alternativci, které je možné specifikovat jako dospívající s tendencí k intelektuálním úvahám a kritickým postojem k současnému světu a jeho majoritní kultuře, která se projevuje v jejich odmítání hodnot většinové společnosti formou defenzivního vztahu k jejím klasickým projevům, a to na úrovni hudebních preferencí (alternativní žánry), oblečení („jiná“ móda) i hodnotového systému (zdůrazňování sociálních problémů). Subkultura Rockerů vykazuje podobnou míru vzdoru a negativismu, jaké jsou jí přisuzovány již řadu let (např. Zillmann a Gan, 1987; Zillmann a Bhatia, 1989). U skupiny Tradicionalisti jsou některé oblasti bez dalšího šetření těžko vysvětlitelné, jako např. proč vykazují slabé sebevědomí či proč jsou tolik konzervativní. To se týká v jiných oblastech i ostatních skupin.

Další omezení pramení z povahy některých otázek, resp. z metodologického přístupu. Hodnocení vztahu ke kontroverzním tématům, jako jsou drogy nebo sex, je vhodné řešit jiným způsobem, než explicitním pokládáním otázek na tato témata; je zde riziko, že respondenti své odpovědi mění, aby udělali lepší dojem (či protože vědí, že „to není správné“). Rizika pramenící z metodologie se týkají přirozeně i odpovědí, ve kterých adolescenti hodnotili sami sebe - tendence ukazovat se lepším - než ve skutečnosti jsem, je u podobných šetření běžná.

Uvedené limitace vnímáme jako faktory, který mohou některé závěry relativizovat. Mimoto si uvědomujeme dílčí povahu těchto poznatků, která se odvíjí od použité kvantitativní metody. Tento přístup přirozeně nemůže vést k vysvětlení tak složitého jevu, jako je vícerozměrná úloha hudby v životě tak dynamické populace. Z tohoto důvodu chápeme jako žádoucí rozvíjení zde uvedených obecných poznatků do detailnějších úrovní na teoretické a zejména empirické bázi.

3 Závěr

Hudební preference v životě dospívajících vykazují rysy, kterými se dospívající liší nejen od větší nové populace, ale i mezi sebou navzájem. Agregovaný pohled na oblíbené žánry dospívajících ukazuje, že mladiství mají oproti celé společnosti nadprůměrně rádi žánry, které jsou z pohledu majoritní populace marginální. Vzhledem k těmto žánrům však sami adolescenti vykazují různé míry obliby, což vede k diferenciaci jednotlivých posluchačských skupin. Adolescenti často poslouchají více různých žánrů najednou, jejich existence v preferenčním portfoliu však není náhodná, dospívající mají tendence poslouchat podobné skupiny žánrů, jako jejich další vrstevníci. Tyto tendence se vysvětlují často coby produkt sdílených sociálních charakteristik dospívajících, jako je vzdělání, socioekonomická úroveň rodiny, vliv vrstevníků, vliv výchovy a masmédií, ale také jako vliv osobnostních rysů. Tendence jednotlivců poslouchat podobné skupiny žánrů, jako poslouchají jejich vrstevníci a známí, je poměrně rezistentní nejen vůči proměnám kulturní a sociální povahy, ale má ve své konkrétní podobě velmi podobné vlastnosti napříč širšími regiony, alespoň těmi západními. Jedná se například o tendenci preferovat žánry, které mají společnou vyšší uměleckou hodnotu, jako je vážná hudba nebo jazz, popřípadě žánry, které symbolizují vzdor vůči společenským autoritám, jako jsou některé typy hard rocku, heavy metalu, ale i hip-hopu či taneční hudby.

V první empirické studii této práce vyšlo najevo, že uvnitř adolescentní populace existují minimálně čtyři hudebně-preferenční skupiny dospívajících, z nichž každá zdůrazňuje jiné kombinace hudebních žánrů, a to bez vzájemné skupinové kolize žánrů. Částečně nový je poznatek, že preference hudebních žánrů je spojená i se samotnými vlastnostmi hudby, a to nejen ve smyslu zvukovém (jako že má výrazné basy nebo je relaxační), ale i ve smyslu funkčním (např. že hudba uklidňuje, vyplňuje ticho nebo pomáhá překonat smutek). Z hlediska zvukových vlastností hudby lze tvrdit, že lidé poslouchají konkrétní žánry do určité míry z toho důvodu, že mají vybrané specifické rysy. Např. posluchači popu mají rádi hudbu romantickou, ale odmítají hudbu se zvýrazněnými basy a hudbu divokou a drsnou, zatímco posluchači heavy metalu tyto hodnoty preferují. Tyto zvukové vlastnosti úzce souvisí s funkčním potenciálem hudby. Např. pokud chtějí dospívající vhodně vyplnit ticho, navodit si žádoucí pocity, aktivovat se a zahnat nudu, volí hudbu energickou a rytmickou, zatímco pokud se chtějí cítit méně osamělí či překonat smutek, volí hudbu romantickou, optimistickou a relaxační. Na základě tohoto pozorování se domníváme, že poslech hudby je do určité míry motivován uspokojením aktuálních potřeb, což je ve shodě s teorií potřeb a uspokojení (Rosengren a kol., 1985). Pozorovali jsme rovněž, že vztah k hudebním žánrům, zvukovým vlastnostem hudby i jejich funkčnímu potenciálu se liší na základě pohlaví a také hudební aktivity, která stojí u aktivních jedinců za jejich větší tolerancí vůči více žánrům. Potvrdili jsme závěry starších výzkumů, že hudba je stále poslouchána značnou část volného času (srov. Zilmann a Gan, 1997), revidovali jsme však starší tvrzení, že adolescenti poslouchají hudbu často doma; v dnešní době je to patrně již více prostřednictvím přenosných zařízení typu mobilních telefonů, MP3 přehrávačů apod.

Naše druhá empirická studie se zaměřila na souvislosti hudebních preferencí dospívajících s jejich sociálními charakteristikami, trávením volného času, jejich image, konzumací médií, hodnotovým

systémem a jejich sebehodnocením. Rozdělením adolescentů podle jejich širších hudebních preferencí jsme získali šest skupin s různou četností i portfoliem oblíbených žánrů, z nichž jádro tvořili posluchači tzv. středního proudu, vůči kterým se vymezovalo zbylých pět minoritních skupin (Rockeři, Estetici, Tradicionalisté, Hiphopeři a Alternativci). Při zobecnění výsledků vyplývá, že populace adolescentů vykazuje analogii k tzv. normálnímu rozdělení, kde průměrná skupina (Popíkáři) představuje průměr, a to ve většině sledovaných oblastí, a stává se určitým způsobem prubířským kamenem ostatním skupin. Odlišnosti od průměru pak sledujeme na různých úrovních. Např. vyšší sociální vlastnosti rodin některých adolescentů souvisejí s preferencí uměleckých žánrů, jako je vážná hudba, opera či jazz. Podobně specifické průniky vznikají i v úrovni velikosti sídla bydliště, ale také pohlaví. Jsou to právě dívky, které tvoří jádro posluchačů popu, zatímco příznivci rockových žánrů jsou spíše chlapci. Posluchačské skupiny se také liší ve způsobu trávení volného času, oblékání nebo konzumace médií. Významné je vícevrstevné srovnání hodnotového systému a sebehodnocení jednotlivých preferenčních skupin, které mezi sebou v tomto ohledu často vykazují zásadní rozdíly. Jelikož bylo vzhledem k rozsahu práce nereálné šetřit příčiny těchto rozdílů, vzdáváme se spekulativního přístupu k jejich interpretaci a postupujeme jejich řešení dalšímu empirickému přístupu.

Výsledky obou empirických studií spolu s předchozí teoretickou a empirickou bází jiných autorů shrnujeme následovně. Hudební žánry jsou, bez ohledu na jejich specifikaci ze strany jejich filosofie či masmédií, definovány částečně ze strany jejich posluchačů, a to v tom smyslu, že preference těchto žánrů je zřídka osamocená, naopak je z pohledu jedince přirozené tyto preference kombinovat, a dostředivé preferenční tendence jsou signifikantní obvykle pro konkrétní žánry, které se s jinými žánry nekombinují. Z hlediska kategorií hudebních atributů nejsou hudební žánry jediným faktorem, který vede k jejich preferenci, vedle toho jsou to vlastní estetické, potažmo zvukové charakteristiky této hudby, ale i různé motivy, které k poslechu konkrétních žánrů vedou. Z hlediska existence hudby v širším adolescentním životě vyplývá najevo, že preference některých žánrů je spojena nejen s rozdílným sociálním zázemím posluchačů, ale i s různými aktivitami, hodnotovou strukturou a v přeneseném slova i s osobnostními rysy a identitou.

Naše práce uvádí do známosti řadu více či méně nových jevů, přesto ji nelze považovat za uzavření diskuze, a to nejen na úrovni vztahu hudby a adolescence, ale ani na samotném zúženém a selektivním poli, které se snažila pokrýt. V souladu s vlastním cílem se podařilo pomyslně zmapovat řadu interakcí, které hudební preference adolescentů a ostatní fenomény jejich života vytvářejí, nevyplývá z ní však, jak a proč k těmto interakcím dochází. Vzhledem k několikrát zmiňovaným limitacím nedošlo přirozeně ani k pokrytí celé škály případných otázek, které by se k této problematice vztahovaly. Domníváme se však, že předložené výsledky výrazně usnadňují orientaci v dané problematice a případné budoucí úmysly jednotlivá témata, zde analyzovaná, řešit do detailu. S ohledem na další výzkum bychom doporučili

- a) sledovat souvislost jednotlivých sociálních, resp. psychologických faktorů a hudební preference (např. pochopit lépe vztah aktuálně probíhajícího typu vzdělání a hudební preference, kvalitatívni analýzu rodinného prostředí, hodnotový systém, vztah k médiím, otázky identity aj.)

- b) vysvětlit kauzalitu hudební preference a ostatních jevů, a to nejprve na úrovni jednotlivých jevů (např. zdali preference určité hudby vede k určitým hodnotovým měřítkům, nebo zdali tyto hodnoty vedou k preferenci dané hudby, zdali je zde přítomný zprostředkující faktor apod.)
- c) po vysvětlení výše uvedených bodů analyzovat interaktivní schéma dříve popsanych jednotlivých vztahů hudebních preferencí a ostatních jevů v adolescenčním životě a formou empirické či teoretické metaanalýzy je zastřešit pod konzistentní teoretický koncept

Z hlediska metodologického bychom pak chápali jako optimální také aplikaci kvalitativních metod, které v řadě ohledů mohou přinést daleko významnější poznatky, než jaké je možné získat prostřednictvím kvantitativního přístupu. Konkrétní formy přístupu je na tomto místě nerelevantní řešit, vzhledem k otevřenosti tématu a vlivu dalších faktorů.

Autor se domnívá, že práce splnila své stanovené cíle uspokojivým způsobem. V návaznosti na skutečnosti, které byly nastíněny v úvodu, si je však autor vědom, že předkládané poznatky mají pomíjivý charakter a jejich aktualizace bude dříve nebo později nutná, což je zcela v pořádku, pokud uznáme samotnou proměnlivost uvedených jevů v čase. V souvislosti s tím je třeba připomenou slabinu současného i minulého přístupu k problematice, který doposud opomíjí historickou reflexi svých poznatků, a to ve smyslu, na který poukazoval třetí z výše uvedených návrhů budoucího výzkumu. Právě tato reflexe je klíčem k pochopení cykličnosti, která je pro naši kulturu při střídání jednotlivých generací nepřehlédnutelná. V každé době se vůči majoritní společnosti vyčleňují subkultury, které její nadřazenost relativizují a vytvářejí své vlastní hodnoty i způsob existence, které nakonec samotnou kulturu i tyto subkultury mění v cosi nového. Pochopíme-li mechanismus těchto změn, pochopíme i lépe funkci hudby v životě, nejen v tom adolescenčním. V tomto smyslu může tato práce, stejně jako jiné, dnes překonané, potvrdit svůj význam v dlouhodobém horizontu, jelikož se stane článkem řetězce uceleného a přetrvávajícího pochopení hudby v životě jednotlivce i společnosti.

4 Literatura

- Aries, Ph. (1962). *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*. New York: Vintage Books.
- Atkinson, R. kolektiv (2003). *Psychologie*. Praha: Portál.
- Bek, M. (2002). *Hudební posluchači v České Republice*. Brno: Masarykova univerzita v Brně.
- Bek, M. (2003). *Konzervatoř Evropy? K sociologii české hudebnosti*. Praha: Koniasch Latin Press.
- Bek, M. (2005). A social critique of Czech musicality: A typology of listeners to music. *Hudební věda*, 17, 1, s. 63-78.
- Bercedo, S. A., Redondo, F. C., Pelayo, A. R., Gómez Del, Río Z., Hernández, H. M., Cadenas, G. N. (2007). Mass media consumption in adolescence. *An Pediatr*, 63, 6, s. 516-25.
- Berry, V. T. (1990). Rap music, self-concept and low income black adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 20, 6, s. 573-592.
- Bishop, Jack (2005). Building International Empires of Sound: Concentrations of Power and Property in the „Global“ Music Market. *Popular Music & Society*, 28, 4, s. 443-471.
- Bleich, S. a Zillmann, D. (1991). Enjoyment and consumption of defiant rock music as a function of adolescent rebelliousness. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 35, 3, s. 351-366.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge: Harvard University Press.
- Brown, J. D., Campbell, K. a Fischer, L. (1986). Adolescents and their music: Insights into the health of adolescents. *Journal of the American Medical Association*, 262, 12, s. 1659-1667.
- Burjanek, J a Pejchovský, E. (1938). Hudební zájmy v pubertě. *Musikologie*, 1, s. 167.
- Cejp, M. a Maříková, I. (1978). *Postoje české veřejnosti k hudebnímu umění*. Praha: Ústav pro výzkum kultury.
- Davis, S. (1985). Pop lyrics: A mirror and a mold of society. *Et cetera*, 42, s. 167-169.
- Delsing, M. J. , ter Bogt, T. F. , Engels, R. C. a Meeus, W. H. (2007). Adolescents music preferences and personality characteristics. *European Journal of Personality*, 22, 2, s. 109-130.

- DiMaggio, P. a Useem, M. (1978). Social class and art consumption: the origins and consequences of class differences in exposure to the arts in America. *Theory and Society*, 5, s. 141-161.
- Dunphy, D. C. (1963). The social structure of urban adolescent groups. *Sociometry*, 26, s. 230-246.
- Erikson, E. (1963). *Childhood and Society*. New York: W. W. Norton.
- Eysenck, H. J. (1990). Biological dimensions of personality. L. A. Pervin (Ed.), *Handbook of personality: Theory and research* (s. 244–276). New York: Guilford.
- Franěk, M. (2005). Poslech hudby v každodenním životě. Souvislost s hudební preferencí a strukturou zájmů. *Acta musicologica*, 2, 2005. URL: < <http://acta.musicologica.cz/05-02/0502s01t.html> > [cit. 9.5.2009].
- Franěk, M. a Mužík, P. (2005). Vztah k hudbě ovlivňuje akustickou senzitivitu. *Opus Musicum*, 1, s. 43-47.
- Franěk, M. a Mužík, P. (2006). Hudební preference a její souvislosti s některými osobnostními rysy. *Acta musicologica*, 3, 2006. URL: <http://acta.musicologica.cz/06-03/0603s02t.html> > [cit. 24.5.2009].
- Franěk, M. a Mužík, P. (2008). *Personality correlates of musical preferences*. Transactions on Technical Committee of Psychological and Physiological Acoustics. The Acoustical Society of Japan, 38, 8, s. 755-758.
- Finns, L. (1987). Do young people misjudge each other's musical taste? *Psychology of Music*, 15, 2, s. 152-166.
- Frith, S. (1981). The industrialization of popular music. *Popular music and communication* (ed. J. Lull), s. 53-77. Newsbury Park: Sage Publications.
- Gans, H. J. (1974). *Popular culture and high culture: an analysis and evaluation of taste*. New York: Basic Books.
- Gantz, W., Gartenberg, H. M., Pearson, M. L. a Shiller, S. O. (1978). Gratification and expectations associated with pop music among adolescents. *Popular Music and Society*, 6, s. 81-89.
- Gibson, R. A., Aust, C. F., Hoffmann, K. a Zillmann, D. (1995). *Implications of adolescent loneliness for the enjoyment of love-lamenting and love celebrating popular music*. Referát přednesený na výroční konferenci Speech Communication Association, San Antonio, listopad 1995.

- Hansen, C. H. a Hansen, R. D. (1991). Constructing personality and social reality through music: Individual differences among fans of punk and heavy metal music. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 35, 3, s. 335-50.
- Hargreaves, D. J. a North, A. C. (1997). *The development of musical preference across the life span*. Referát přednesený na The Annual Meeting of the American Educational Research Association, Chicago, Illinois, 24. – 28. března 1997.
- Hartl, P. a Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Helus, Z. (1974). *Psychologické problémy socializace osobnosti*. Praha: SPN.
- Hepner, V. (1973). *Průzkum postojů české veřejnosti k populárním zpěvákům*. Praha: Ústav pro výzkum kultury.
- Hepner, V. a Maříková, I. (1975). *Průzkum postojů české veřejnosti k populárním zpěvákům*. Praha: Ústav pro výzkum kultury.
- Horáčková, J. (2006). *Hudba jako prostředek vyladění a kontroly emocí v období adolescence*. Bakalářská práce na Masarykově univerzitě v Brně, Fakultě sociálních studií.
- Hradecký, V. (1998). *Preference hudebních stylů. Shrnutí výsledků průzkumu*. Praha: Výzkumné oddělení Českého rozhlasu.
- Hrdý, L. (1975). *Zpráva z výzkumného úkolu Návštěva koncertů umělecké hudby v Praze. Výzkum jedné aktivity volného času*. Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha 1973, strojopis.
- Chang, S.-H. a Chong, E. (2008). *Musical preferences of secondary and post-secondary students in Singapore*. Referát přednesený na konferenci „10th International Conference on Music Perception and Cognition, 25.-29. srpna 2008, Sapporo, Japonsko.
- Josselson, R. (1980). Ego development in adolescence. In Adelson, J.: *Handbook of adolescent psychology*. New York: J. Willey.
- Karbusický, V. a Kasan, J. (1969). *Výzkum současné hudebnosti I, II*. Praha: Svoboda.
- Kasan, J. (1991). *Výzkum hudebnosti*. Praha: Výzkumné oddělení Českého rozhlasu.
- Košťál, J. (1985). *Mínění české veřejnosti o hudbě a poslechové chování*. Hudební věda, 15, 3, s. 322-346.
- Kotek, J. (1978). Vývoj hudebního vkusu obyvatelstva ČSR po roce 1945. *Hudební věda*, 3, s. 195-233.
- Kotek, J. (1990). *O české populární hudbě a jejích posluchačích*. Praha: Panton.

- Konečni, V. (1982). Social interaction and musical preference. *The psychology of music* (ed. D. Deutsch), s. 497-516. Orlando: Academic Press.
- Kořínek, Daniel (2008). *Volba hudebního žánru v adolescenci a její vliv na utváření identity*. Diplomová práce na Masarykově univerzitě v Brně, Filozofické fakultě, Psychologickém ústavu.
- LeBlanc, A. (1991). *Effect of maturation/aging on music listening preference: A review of the literature*. Referát přednesený na Ninth National Symposium on Research in Music Behavior, School of music, Michigan State University, Cannon Beach, Oregon, 7. – 9. Března 1991.
- Lerner, R. M. (1985). Adolescent Maturational Changes and Psychosocial Development: Dynamic International Perspective. *Journal of Youth and Adolescence*, 14, 4, s. 335-372.
- Macek, P. (1998). Euronet pilot study: Denní aktivity českých adolescentů. *Zprávy – Psychologický ústav AV ČR*, 4, 5, Brno: PÚ AV ČR.
- Macek, P. (2003). *Adolescence*. Praha: Portál.
- Marcia, J. E. (1980). Identity in adolescence. In J. Adelson (Ed.), *Handbook of Adolescent Psychology*. New York: Wiley.
- McCown, W., Keiser, R., Mulhearn, S. a Williamson, D. (1997). The role of personality and gender in preferences for exaggerated bass in music. *Personality and Individual Differences*, 23, s. 543-547.
- Michels, U. (2000). *Encyklopedický atlas hudby*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Mužík, P. (2006a). *Hudba v obchodním prostředí: empirický přístup*. Rigorózní práce na Ústavu hudební vědy, Filozofické fakultě, Masarykově univerzitě v Brně.
- Mužík, P. (2006b). Hudba a sebevražda. *Opus musicum*, 38, 2-3, s. 64-68.
- Mužík, P. (2007). Hudba v životě dospívajících: pilotní sonda. *Acta musicologica*, 2, 2007. URL: <<http://acta.musicologica.cz/07-02/0702s04.html>> [cit. 9.5.2009].
- Nakonečný, M. (1997). *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia.
- North, A. C. a Hargreaves, D. J. (1996). Situational influences on reported musical preferences. *Psychomusicology*, 15, s. 30-45.
- North, A. C. a Hargreaves, D. J. (2001). Social Categorization, Self-Esteem , and Estimated Muscial Preferences of Male Adolescents. *The Journal of Social Psychology*, 141, 5, s. 565-581.

- North, A. C., Hargreaves D. J. a Hargreaves J. J. (2004). Uses of Music in Everyday Life. *Music Perception*, 22, 1, s. 41-77.
- North, A. C. a Hargreaves, D. J. (2007a). Lifestyle correlates of musical preference: 1. Relationships, living arrangements, beliefs, and crime. *Psychology of Music*, 35, 1, s. 58-87.
- North, A. C. a Hargreaves, D. J. (2007b). Lifestyle correlates of musical preference: 2. Media, leisure time and music. *Psychology of Music*, 35, 2, s. 179-200.
- North, A. C. a Hargreaves, D. J. (2007c). Lifestyle correlates of musical preference: 3. Travel, money, education, employment and health. *Psychology of Music*, 35, 3, s. 473-497.
- Peterson, R. A. a DiMaggio, P. (1975). From region to class, the changing locus of country music: a test of the massification hypothesis. *In Social Forces*, 53, s. 495-506.
- Rentfrow, P. J. a Gosling, S. D. (2003). The Do Re Mi's of Everyday Life: The Structure and Personality Correlates of Music Preference. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 6, s. 1236-1256.
- Roe, K. (1983). Swedish youth and music: Listening patterns and motivations. *Communication Research*, 12, 3, s. 353-362.
- Rosengren, K. E., Wenner, L. A., & Palmgreen, P. (1985). Media gratifications research. Beverly Hills: Sage.
- Russell, Ph. A. (1997). Musical taste and society. *The Social Psychology of Music*, (eds. David. J. Hargreaves and Adrian C. North), s. 141-157, Oxford: Oxford University Press.
- Schwarz, K. D. a Fouts, G. T. (2003). Music Preference, Personality Style, and Developmental Issues of Adolescent. *Journal of Youth and Adolescence*, 32, 3, s. 205-213.
- Sun, S-W. a Lull, J. (1986). The adolescent audience for music videos and why they watch. *In Journal of Communication*, 36, 1, s. 115-125.
- Tolhurst, G.C., Hollien, H. a Leeper, L. (1984). Listening preferences for music as a function of age. *Folia Phoniatrica*, vol. 36, s. 93-100.
- Vágnerová, M. (2000). *Vývojová psychologie : Dětství, dospělost, stáří*. Praha : Portál.
- Vágnerová, Marie (2002). *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál.
- Vetterl, K. (1938). K sociologii hudebního rozhlasu. *Musikologie*, 1 , s. 27-44.
- Zillmann, D. a Bhatia, A. (1989). Effects of associating with musical genres on heterosexual attraction. *Communication Research*, 16, 2, 263-288.

Zilmann, D. a Gan, S. (1997). Musical taste in adolescence. *The Social Psychology of Music*, (eds. David. J. Hargreaves and Adrian C. North), s. 161-187. Oxford: Oxford University Press.

5 Resumé

Práce se zabývá vztahem hudebních preferencí adolescentů a souvislostmi s různými aspekty jejich života. Teoretická část se zaměřuje na témata adolescence jako sociálně psychologický jev, na hudební preference jako produkt sociálních a psychologických faktorů a na specifické souvislosti hudebních preferencí adolescentů a různých fenoménů jejich vývojového období. Formálně vychází práce z přehledu dosavadních teoretických i empirických reflexí, a to jak zahraničních, tak tuzemských, a recipročně je srovnává. Empirická část obsahuje dvě původní studie. První z nich zkoumá strukturu hudebních preferencí adolescentů, souvislosti těchto preferencí s vlastnostmi hudby a funkčním potenciálem hudby. Vedle tohoto sleduje současné trendy v konzumaci hudby mezi adolescenty a srovnává je na základě některých faktorů, jako je pohlaví, věk či hudební aktivita. Druhá studie sleduje souvislosti hudební preference se sociálními atributy adolescentů, s jejich formami trávení volného času, módou, konzumací médií, hodnotovým systémem, sebehodnocením a vztahem k dalším fenoménům současné doby. Výsledky ukazují, že hudební preference a motivace k jejich volbě je mezi adolescenty vnitřně diferencovaná, a tato heterogenita souvisí významným způsobem s rozdílnými vlastnostmi sociální, kulturní a psychologické povahy jednotlivců. Limitace výzkumu jsou komentovány, závěr práce shrnuje výsledky empirických zjištění ve vztahu k předchozím poznatkům a doporučuje strategii pro budoucí výzkumy zaměřené na téma vztahu adolescence a hudby.

Klíčová slova: adolescence, hudba, hudební preference, sociologie, psychologie

6 Abstract (EN)

Music in Adolescence: Musical Preference in Contexts

The thesis deals with musical taste in adolescence in context of various aspects of adolescents' lives. Theoretical part focuses on adolescence as a socio-psychological phenomenon, musical preference as a product of social a psychological factor, and on specific intersections of musical taste in adolescence and miscellaneous phenomena within this developmental period. The chapter is based on review of previous theoretical and empirical reflections of the subject, both abroad and home-grown, and these are mutually compared. Empirical part consists of two original surveys. The first one examines structure of musical preferences in adolescence, relevance of this structure to musical properties and to the functions of music. Furthermore, it explores current music consumption trends among adolescents, and explicates them by means of various factors, such as gender, age or musical activity. The second survey explore musical taste in context of social and demographic attributes of adolescents, their way of leisure, fashion, media consumption, their systems of values, self-esteem and attitudes to other phenomena of the present social space. The results indicate that musical preference and motivation to music listening is heterogeneous among youth, and the differences stem from unequal social, psychological and cultural attributes of adolescents. Limitations are discussed. The conclusion summarizes results of the empirical parts relatively to the previous findings. A recommended strategy for further research of music and adolescence closes the work.

Keywords: adolescence, music, musical preference, sociology, psychology

Přílohy

Mužík, P. (2009). Tóny za volantem. *Psychologie dnes*, 3, s. 32-35.

Franěk, M. a Mužík, P. (2008). *Personality correlates of musical preferences*. Transactions on Technical Committee of Psychological and Physiological Acoustics. The Acoustical Society of Japan, 38, 8, s. 755-758.

Mužík, P. (2007). Homo musicus. *Pátek Lidových novin*, 31. 8. 2007, s. 4.

Mužík, P. (2007). Co o nás prozrazuje hudba. *Psychologie dnes*, 7-8, s. 48-51.

Mužík, P. (2007). Hudba v životě dospívajících: pilotní sonda. *Acta musicologica*, 2, 2007. URL: <<http://acta.musicologica.cz/07-02/0702s04.html>> [cit. 9.5.2009].

Franěk, M. a Mužík, P. (2007). Jaké faktory ovlivňují vztah zákazníků k hudbě v obchodním prostředí? *Opus Musicum*, 1, s. 38-42.

Mužík, P. (2006). Hudba a sebevražda. *Opus musicum*, 38, 2-3, s. 64-68.

Franěk, M. a Mužík, P. (2006). Hudební preference a její souvislosti s některými osobnostními rysy. *Acta musicologica*, 3, 2006. URL: <http://acta.musicologica.cz/06-03/0603s02t.html>> [cit. 24.5.2009].

Mužík, P. (2006). Šopuj s Chopinem. *Pátek Lidových novin*, 28. 4. 2006, s. 4.

Franěk, M. a Mužík, P. (2006). Hudba v obchodním prostředí. Představy zaměstnanců obchodní sféry a postoje zákazníků. *Ekonomie + Management*, 1, s. 126-136.

Mužík, P. (2005). Tóny, které prodávají. *Psychologie dnes*, 10, s. 16-17.

Franěk, M. a Mužík, P. (2005). Vztah k hudbě ovlivňuje akustickou senzitivitu. *Opus Musicum*, 1, s. 43-47.

Franěk, M. a Mužík, P. (2003). Postoje k funkci hudby v obchodním prostředí. *Opus Musicum*, 5, s. 19-23.

Dotazník k výzkumu „Struktura hudebních preferencí adolescentů“

Dotazník zjišťuje Váš vztah k hudbě a oblibu vybraných hudebních žánrů. Na otázky odpovídejte na 7-bodové stupnici. Číslo 7 na stupnici znamená, že s výrokem zcela souhlasíte, číslo 1 naopak, že nesouhlasíte vůbec. Další číslíčky slouží k vyjádření stupně částečného souhlasu nebo částečného nesouhlasu (např. 3 znamená „moc se mi nelíbí“, 6 znamená „docela se mi líbí“ apod.). Pokud nemáte na danou otázku vyhraněný názor, zvolte hodnotu 4. Pokud Vám otázka nic neříká, nemusíte odpovídat. VYHOVUJÍCÍ ODPOVĚĎ ZAKROUŽKUJTE.

1) Tato část dotazníku zjišťuje Vaši oblibu různých hudebních žánrů. V závorkách jsou jako pro představu uvedeni někteří představitelé těchto žánrů.

a) **pop** (ABBA, Michael Jackson, Britney Spears)

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Vůbec se mi nelíbí				Nevím, nemám vyhraněný názor				Velice se mi líbí				

b) **pop-rock** (Sting, Robbie Williams, Aneta Langerová)

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Vůbec se mi nelíbí				Nevím, nemám vyhraněný názor				Velice se mi líbí				

c) **rock, hardrock** (Led Zeppelin, Queen, U2, Divokej Bill)

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Vůbec se mi nelíbí				Nevím, nemám vyhraněný názor				Velice se mi líbí				

d) **hardcore** (Suicial Tendencies, Sick Of It All, Slut)

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Vůbec se mi nelíbí				Nevím, nemám vyhraněný názor				Velice se mi líbí				

e) **metal** (Metallica, Linkin Park, Soulfly, Marilyn Manson)

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Vůbec se mi nelíbí				Nevím, nemám vyhraněný názor				Velice se mi líbí				

f) **taneční hudba** (techno, house, jungle, drum&bass)

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Vůbec se mi nelíbí				Nevím, nemám vyhraněný názor				Velice se mi líbí				

g) **elektronická hudba** (The Chemical Brother, Masive Attack)

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Vůbec se mi nelíbí				Nevím, nemám vyhraněný názor				Velice se mi líbí				

h) **alternativní hudba/world music** (Björk, Youssou N'Dour, Manu Chao, Radůza)

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Vůbec se mi nelíbí				Nevím, nemám vyhraněný názor				Velice se mi líbí				

i) **hip hop, rap a beat-box** (Eminem, Beastie Boys, Jay-Z, Gypsy)

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Vůbec se mi nelíbí				Nevím, nemám vyhraněný názor				Velice se mi líbí				

j) **reggae a dub** (Bob Marley)

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Vůbec se mi nelíbí				Nevím, nemám vyhraněný názor				Velice se mi líbí				

k) **rhythm&blues a „černá hudba“** (Stevie Wonder, Macy Gray, Beyoncé Knowles)

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Vůbec se mi nelíbí				Nevím, nemám vyhraněný názor				Velice se mi líbí				

l) **jazz a blues** (Louis Armstrong, Frank Sinatra, Miles Davis, B. B. King)

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Vůbec se mi nelíbí				Nevím, nemám vyhraněný názor				Velice se mi líbí				

m) **folk a country** (Simon & Garfunkel, Jaromír Nohavica, Věra Martinová)

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Vůbec se mi nelíbí				Nevím, nemám vyhraněný názor				Velice se mi líbí				

n) **vážná hudba** (J. S. Bach, W. A. Mozart, A. Dvořák)

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Vůbec se mi nelíbí				Nevím, nemám vyhraněný názor				Velice se mi líbí				

Jiné (uveďte)

.....

2) Následující otázky zjišťují Váš vztah k jednotlivým vlastnostem hudby.

Mám rád/a hudbu, která:

a) je energická a má výrazný rytmus

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Určitě ne				Nevím				Určitě ano				

b) je smutná a melancholická

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Určitě ne						Nevím						Určitě ano

c) je romantická

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Určitě ne						Nevím						Určitě ano

d) je optimistická a energická

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Určitě ne						Nevím						Určitě ano

e) je klidná, vhodná k relaxaci

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Určitě ne						Nevím						Určitě ano

f) je divoká a drsná

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Určitě ne						Nevím						Určitě ano

g) je hlasitá (hlasitě přehrávaná)

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Určitě ne						Nevím						Určitě ano

h) obsahuje syrový, drsný zpěv

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Určitě ne						Nevím						Určitě ano

i) je plná zkreslených zvuků kytary

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Určitě ne						Nevím						Určitě ano

j) je plná elektronických zvuků

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Určitě ne						Nevím						Určitě ano

k) obsahuje výrazné basy

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Určitě ne						Nevím						Určitě ano

3) Uvedte, do jaké míry souhlasíte s těmito výroky:

a) hudba vhodně vyplňuje ticho

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Určitě ne						Nevím						Určitě ano

b) hudba mi pomáhá navodit žádoucí pocity

1		2		3		4		5		6		7
Určitě ne						Nevím						Určitě ano

c) hudba mi pomáhá zahnat pocity nudy

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Určitě ne						Nevím						Určitě ano

d) hudba mi pomáhá cítit se méně osamělý/á

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Určitě ne						Nevím						Určitě ano

e) když jsem smutný/á či nešťastný/á, hudba je mi oporou a pomáhá mi tyto stavy překonat

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Určitě ne						Nevím						Určitě ano

f) hudba mě dokáže aktivovat, povzbudit k nějaké činnosti, dodat mi odvahu

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Určitě ne						Nevím						Určitě ano

4) Přibližně kolik hodin denně věnujete poslechu hudby? (doplňte číslo)

.....

5) Hudbu poslouchám nejraději o samotě, ve svém pokoji.

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Určitě ne						Nevím						Určitě ano

6) Hudbu poslouchám převážně s přáteli, rodinnými příslušníky, známými apod.

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Určitě ne						Nevím						Určitě ano

7) Hudbu často používám jako zvukovou kulisu (ke studiu, při práci na počítači apod.)

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Určitě ne						Nevím						Určitě ano

8) Hudbu často poslouchám z walkmanu/discmanu/MP3 přehrávače

1	-	2	-	3	-	4	-	5	-	6	-	7
Určitě ne						Nevím						Určitě ano

9) Hraji na nějaký hudební nástroj (zakroužkujte vhodnou odpověď)

ANO – NE

10) Jste (zakroužkujte vhodnou odpověď)

MUŽ - ŽENA

11) Uveďte svůj věk:

Vztah hudebních preference a osobnostních rysů podle Rentfrowa a Gosslinga (2003)

Název faktoru	Charakteristika hudby	Hudební žánry	Příklady interpretů a skladatelů	Výsledek v testech osobnosti	Charakteristika osobnosti
Reflexivní a komplexní hudba	Usnadňuje introspekci a je strukturálně složitá	blues, jazz, klasická hudba a folk	Simon & Garfunkel, Ray Charles, W.A.Mozart, Claude Debussy, Miles Davis	Preference souvisí s otevřeností vůči zkušenosti, sebevnímanou inteligencí, verbální dovedností (ne však analytickou) a politickým liberalismem. Je negativně spojena s orientací na sociální dominanci a tělesnou zdatností.	Tito jedinci mají tendenci být vynalézaví, mají fantazii, váží si estetického prožitku, považují sami sebe za inteligentní, tolerantní a zamítají konzervativní postoje.
Intenzivní a buřičská hudba	Je plná energie a často má "buřičský" obsah	heavy metal a alternativní hudba	Nirvana, Marilyn Manson, Black Sabbath, Jimi Hendrix, Rolling Stones, REM, Alanis Morissette	Preference souvisí s otevřeností vůči zkušenosti, tělesnou zdatností, sebevnímanou inteligencí a verbálními dovednostmi. Přestože tato hudba zdůrazňuje negativní emoce, její příznivci nevykazují známky neuroticismu či nepřívětivosti.	Tito jedinci mají tendenci se zajímat o různé věci, mají rádi risk, jsou fyzicky aktivní a považují sami sebe za inteligentní.
Optimistická a konvenční hudba	Zdůrazňuje pozitivní emoce a je strukturálně jednoduchá	pop, country, soundtrack a religious	Johnny Cash, Madonna, Britney Spears, Backstreet Boys	Preference pozitivně koreluje s extravertí, přívětivostí, svědomitostí a konservatismem. Negativně koreluje s otevřeností vůči zkušenosti, tělesnou zdatností, orientací na sociální dominanci, liberalismem a verbálními dovednostmi.	Tito jedinci jsou veselí, společenší, spolehliví, rádi pomáhají ostatním, sami sebe vidí jako fyzicky atraktivní a mají tendenci být relativně konvenční.
Energická a rytmická hudba	Je velmi živá a často obsahuje zdůrazněný rytmus	rap/hip-hop, soul/funk, elektronická a taneční hudba	James Brown, Aretha Franklin, Public Enemy, Snoop Doggy Dogg, Björk, Massive Attack	Je pozitivně spjata s extravertí, přívětivostí, liberalismem, sebevnímanou osobní atraktivností, fyzickou zdatností a negativně koreluje s orientací na sociální dominanci a s konservatismem.	Tito jedinci mají tendenci být výřeční, plní energie, smířliví, vidí sami sebe jako fyzicky atraktivní a vyhýbají se konservativním ideálům.

Strana nechána úmyslně prázdná.